

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

Elvija Petkevičienė

PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ LYDERYSTĖS UGDYMAS
SKIRTINGŲ SUBJEKTŲ POŽIŪRIU

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas
Doc. dr. Gintautas Cibulskas

KAUNAS, 2018 m.

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ LYDERYSTĖS UGDYMAS
SKIRTINGŲ SUBJEKTŲ POŽIŪRIU

Baigiamasis magistro projektas

Edukologija (621X20004)

Vadovas

Doc. dr. Gintautas Cibulskas

Recenzentas

Prof. dr. Brigita Janiūnaitė

Projektą atliko

Elvija Petkevičienė

2018 05 28

KAUNAS, 2018 m.

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų

(Fakultetas)

(Studento vardas, pavardė)

Edukologija (621X20004)

(Studijų programos pavadinimas, kodas)

„Pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymas skirtingų subjektų požiūriu“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

2018 m. gegužės 28 d.

Kaunas

Patvirtinu, kad mano, Elvijos Petkevičienės, baigiamasis projektas tema „Pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymas skirtingų subjektų požiūriu“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Petkevičienė, Elvija. *The Development of Leadership of Elementary School Students': Point of View of Different Stakeholders': Master's Final Project* / supervisor assoc. prof. Gintautas Cibulskas. The Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Research area and field: Social Sciences (S 000), Educational sciences (07S).

Key words: student leadership development, leadership skills development, elementary school students learning, 21st century education.

Kaunas, 2018. 80 p.

SUMMARY

Living in 21st century the most important thing becomes develop every person's skills and competencies, needed to live in the age of changes and to have a lifelong learning attitude. As long as OECD and WEF confirmed, one of the most important 21st century skills is leadership. That is why leadership development, especially in educational system, is one of the priorities all around the world.

As a skill leadership can be learned by anyone. Educational system is the best place to learn leadership for every of educational stakeholders – principles, teachers, students, even parents. With the aim to have strong leaders who can lead to the positive changes, it is necessary to start learning leadership in the young ages. Student leadership development in elementary school is a reasonable choice.

There's a lot of information about the concept and importance of student leadership development, but it's not easy to find specific organization who can share the experience about it. In Lithuania student leadership development, especially in elementary school, is still a **new** theme. To solve **the problem** it was important to find the elementary school who purposely chose to develop student leadership. Also it was curious to find out the perception of different educational stakeholders about student leadership development in elementary school.

The object of the study is student leadership development in elementary school.

The aim of the study is to reveal the student leadership development in M elementary school at the point of view of different educational stakeholders.

The objectives of the study are as follows:

- To expose the concept and importance of student leadership development in elementary school;
- To substantiate the study methodology of student leadership development in elementary school;

- To determine the similarities and differences in point of view of different educational stakeholders.

In the case study the following methods were applied:

Data collection methods: focus group interview, an inquiry using questionnaire, a semi-structured interview.

Data analysis methods: qualitative content analysis, thematic analysis, quantitative data computed using SPSS 22 for Windows.

Having completed the analysis of literature sources and educational documents, the concepts of student leadership development in elementary school were defined together with its importance. Student leadership development in elementary school should be purposeful and can be integrated in the curriculum, or be like separate program during the lessons. The development of leadership of elementary school students' goes through development of every student skills and competencies. The aim is to prepare students for the future that can't be imaginable today.

The case study revealed the student leadership development in M elementary school at the point of view of different educational stakeholders – teachers, parents and the founder of the school. M elementary school has a clear vision and mission of student leadership development and purposefully develops every students' leadership skills. All the stakeholders in M elementary school understand the concept of student leadership in a similar way, and the value of its development they see looking through the child's future perspective. The student leadership development philosophy and practice in M elementary school is consistent with the recommendations for students' leadership development in elementary school, revealed in the literature sources.

LENTELĖS

1 lentelė. Mokinių lyderystės kompetencijos (pagal M. MacGregor (2013)	29
2 lentelė. Lyderystės savybių klausimyno vidinio suderinamumo rodikliai Kronbacho alfa	35
3 lentelė. Mokytojų požiūris į mokinių lyderių stiprias asmenines savybes	40
4 lentelė. Mokytojų požiūris į mokinių lyderių gebėjimą būti / dirbti komandoje su kitais	42
5 lentelė. Mokytojų požiūris į mokinių lyderystės ugdymo svarbą	46
6 lentelė. Mokytojų naudojami mokinių lyderystės ugdymo metodai	51
7 lentelė. Mokytojų naudojami mokinių lyderystės ugdymo rezultatų įvertinimo metodai	54
8 lentelė. Tėvų požiūris į vaikų lyderystės sąvoką, išskiriant vaikų asmenines savybes	55
9 lentelė. Tėvų požiūris į vaikų lyderystės sąvoką, išskiriant vaikų gebėjimus	57
10 lentelė. Tėvų nuomonė apie lyderystės ugdymo svarbą pradinėse klasėse	58
11 lentelė. Lyderystės kompetencijų svarbos sąsajos su vaiko klase	61
12 lentelė. Tėvų, kurių vaikai lanko priešmokyklinę klasę, lyderystės veiksnio – sprendimų priėmimo – vertinimo statistinis palyginimas su tėvų, kurių vaikai lanko pradinės klases	62
13 lentelė. Tėvų, kurių vaikai lyderiai, ir kurių ne lyderiai, lyderystės kompetencijų grupių svarbos vertinimo statistinis palyginimas	64
14 lentelė. Tėvų, kurių vaikai lyderiai, ir kurių ne lyderiai, lyderystės kompetencijų svarbos vertinimo statistinis palyginimas	66
15 lentelė. Tėvus džiuginantys vaiko asmenybės pokyčiai jam mokantis mokykloje	67

PAVEIKSLAI

1 pav. 21-ojo amžiaus įgūdžiai ir kompetencijos, pagal D.Finegold ir A.S.Notabartolo (2016).....	11
2 pav. 10 svarbiausių gebėjimų. Šaltinis – „Darbų ateitis“, Pasaulio ekonomikos forumo ataskaita (2016)	12
3 pav. 16 gebėjimų, kurie būtini 21-ajame a. mokiniams. Šaltinis: Pasaulio ekonomikos forumas (2016)	13
4 pav. Įvairios bendros ir tikslinės strategijos ugdant SEM gebėjimus. Šaltinis: Pasaulio ekonomikos forumas (2016)	15
5 pav. Studentų lyderystės kompetencijos (C.Seemiller (2013)	26
6 pav. Pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo modelis (sudaryta darbo autorės).....	31
7 pav. Apklaustų tėvų išsilavinimas.....	55
8 pav. Vaikų lankoma klasė	55
9 pav. Apklaustos dalyvių nuomonės, ar vaikams pradinėje mokykloje svarbu ugdyti(s) lyderystę.....	58
10 pav. Tėvų, kurių vaikai lanko priešmokyklinę klasę, nuomonių, ar mokykloje svarbu ugdyti lyderystę, palyginimas su tėvų, kurių vaikai lanko pradinės klases, nuomonėmis	59
11 pav. Apklaustos dalyvių nuomonės, kur efektyviausiai gali būti ugdoma vaikų (mokinių) lyderystė	60
12 pav. Lyderystės komponentų svarbos vidutiniai įverčiai.....	60
13 pav. Tėvų požiūriu svarbiausi lyderystės veiksniai	61
14 pav. Tėvų, kurių vaikai lanko priešmokyklinę klasę, lyderystės veiksnio – sprendimų priėmimo – vertinimo palyginimas su tėvų, kurių vaikai lanko pradinės klases.....	62
15 pav. Tėvų nuomonės, ar jų vaikas yra lyderis.....	63
16 pav. Tėvų, kurių vaikai lanko priešmokyklinę klasę, nuomonių, ar jų vaikas yra lyderis, palyginimas su tėvų, kurių vaikai lanko pradinę klasę, nuomonėmis	63
17 pav. Tėvų, manančių, kad jų vaikas yra lyderis, ir manančiųjų priešingai, lyderystės kompetencijų grupių svarbos vertinimo palyginimas.....	64
18 pav. Tėvų, manančių, kad jų vaikas yra lyderis, ir manančių priešingai, lyderystės kompetencijų svarbos vertinimo palyginimas	65

TURINYS

ĮVADAS.....	9
1. Iššūkiai šiuolaikinei visuomenei	11
2. Lyderystės ugdymo švietime aktualumas	16
2.1. Lyderystės švietime samprata.....	16
2.2. Lietuvos švietimo dokumentų apžvalga	17
3. Mokinių lyderystės ugdymas	21
3.1. Mokinių lyderystės ugdymo samprata.....	21
3.2. Mokinių lyderystės ugdymo veiksniai.....	23
3.3. Mokinių lyderystės ugdymas pradinėse klasėse	26
4. Tyrimo metodologijos pagrindimas	32
5. Tyrimo rezultatai	39
5.1. Tikslinės grupės diskusijos duomenų (rezultatų) analizė	39
5.2. Tėvų apklausos rezultatai	54
5.3. Interviu su švietimo eksperte	68
6. Darbo rezultatų aptarimas, diskusija	70
IŠVADOS.....	74
REKOMENDACIJOS.....	77
LITERATŪRA.....	78
PRIEDAI.....	Error! Bookmark not defined.

ĮVADAS

Temos aktualumas

21-ajame amžiuje kalbėti apie lyderystę yra itin aktualu ir būtina. Gyvenant nuolatinės kaitos amžiuje reikšminga tampa identifikacija kas gali padėti išgyventi pokyčius bei judėti dar didesnių pokyčių linkme. Dar praėjusiame amžiuje mokslininkai teigė, kad kaita ir lyderystė yra dvi glaudžiai susijusios koncepcijos. Būtent kaita išryškina lyderystės reikalingumą, o lyderis reikalingas kaitai pradėti ir ją palaikyti. Todėl, žiūrint į ateitį, jau šiandien svarbu kalbėti apie lyderystės ugdymą, jo svarbą, bei reikšmę.

Lietuvos švietimo sistema jau irgi sau kelia tikslus mokinių lyderystės ugdymo linkme. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ bei „Lietuvos švietimo strategijoje 2013-2022“ išryškinta mokinių lyderystės ugdymo svarba, siekiant „paskatinti esminius visuomenės pokyčius“. Lietuvai reikia lyderių – „[...] kūrybingų, atsakingų ir atvirų asmenybių, kurios skatins pažangos procesus ir lems teigiamus pokyčius visose visuomenės gyvenimo srityse.“

Lyderystės ugdymas – kur jis prasideda? Pirmiausiai, turbūt, šeimoje. Švietimo sistemoje mokinių ugdymas pradedamas nuo priešmokyklinio ir pradinio ugdymo. Pradinė mokykla – viena pirmųjų vaiko socialinių aplinkų, kurioje jis ne tik įgyja žinių, bet ir atranda pažinimo, mokymosi džiaugsmą, motyvaciją. Taip pat tai puiki vieta ugdyti kūrybingą, žingeidų, jautrų, kritiškai mąstantį, tvirtą vertybinį pagrindą turintį žmogų, kuris ateityje atitiktų šiandienos visuomenės, arba „sumanios visuomenės“ lūkesčius. Bendrosios pradinio ugdymo programos (2008) ugdymo tikslas teigia, kad reikia „ugdyti visapusišką asmenybę, turinčią pagrindinius gebėjimus toliau mokytis pagal pagrindinio ugdymo programą.“ Todėl vaikas turi įgyti žinių ir supratimą apie save, aplinką, žmones, sugebėti surasti ir atsirinkti žinias, jas taikyti sprendžiant iškilusias problemas. Taigi, pradinio ugdymo programa turi ugdyti mokinio savarankiškumą, smalsumą, gebėjimą prisitaikyti prie aplinkos, įgyti ir įtvirtinti vertybines nuostatas. Visa tai atsispindi ir lyderystės sąvokoje, apraiškoje, todėl lyderystės ugdymas dera lygiagrečiai su pradiniu ugdymu.

Naujumas

Pastarąjį dešimtmetį mokinių ir studentų lyderystės ugdymo tema nemažai rašė daugiausia užsienio autoriai ir tyrėjai (C. Seemiller, L. Lambert, G.Marx, R.F. Bowman, J.M. Kouzes ir B.Z. Posner, M. L. Shankman, S.J. Allen, ir P. Haber-Curran, L. Croft, S.R. Komives, J.P. Dugan ir kt). Apie pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymą rašė autoriai M. MacGregor, R.F. Bowman išskyrė mokinių lyderystės ugdymo svarbą jau nuo mažų dienų bei teikė rekomendacijas kaip reikėtų ugdyti mokinių lyderystę nuo pradinių klasių iki pat mokyklos baigimo ar savarankiško gyvenimo pradžios.

Lietuvoje nebuvo aptikta tyrimų kaip konkrečiai mokinių lyderystė yra ugdoma pradinio ugdymo mokyklose, koks yra skirtingų švietimo subjektų požiūris į lyderystės ugdymą pradinėse mokyklose. T. Baronaitė (2015) magistro tyrime „*Pradinių klasių mokytojų požiūris į mokinių lyderystės ugdymą*“ atskleidė mokinių lyderystės ugdymo svarbą pradiniame ugdyme, tačiau konkrečių lyderystės ugdymo pavyzdžių neaptikta.

Apie mokinių lyderystę ir jos ugdymą Lietuvos tyrėjai rašė ir daugiausia tyrimų atliko su gimnazijos klasių mokiniais ir jų lyderystės ugdymu, raiška. Vienas naujausių tyrimų atliktas 2016 m. I. Pivoriūnienės „*Naujausios (Z) kartos mokinių lyderystės ugdymas kūrybiniais metodais gimnazijoje*“. L. Martusevičienė savo 2013 m. atliktą tyrimą aprašė straipsnyje „*Gimnazijos mokinių lyderystės ugdymas kaip palankios socioedukacinės aplinkos kūrimo strategija*.“ Taip pat lietuvių autoriai nagrinėjo meno bei neformalaus ugdymo mokyklų mokinių lyderystę. Vienas tokių tyrimų atliktas D. Kučinsko, M. Šilalienės, A. Rauduvaitės, J. Abramauskienės, J. Lasauskienės, R. Kirliauskienės, Ž. Virganavičienės (2014) „*Priešmokyklinio amžiaus vaikų lyderystės savybių raiška muzikinėje veikloje*“.

Taigi galima spręsti, kad pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo tema Lietuvoje yra mažai ištirta, tai įrodo temos naujumą ir tyrimo aktualumą.

Problematiškas

Informacijos apie lyderystės ugdymo svarbą šiandieninėms ir ateities visuomenėms galima rasti daug, tačiau apie konkrečius lyderystės ugdymo atvejus – mažai. Tai galbūt patvirtina faktą, kad žinoti, suvokti, ar pasakyti yra lengviau, nei padaryti, įgyvendinti žinias, rekomendacijas. Todėl svarbu surasti tokią organizaciją, kuri sąmoningai pasirinko ugdyti mokinių lyderystę nuo pat pradinių klasių, ir žino ne tik kodėl tą reikia daryti, bet ir kaip tai įgyvendinti, kaip pamatuoti, kad pavyko. Svarbu išsiaiškinti kaip suvokia pradinių klasių mokinių lyderystę ir jos ugdymą skirtingi švietimo subjektai konkrečioje mokykloje.

Darbo tikslas – atskleisti pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymą M mokykloje skirtingų švietimo subjektų požiūriu.

Darbo uždaviniai:

- Atskleisti pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo sampratą ir svarbą;
- Pagrįsti mokinių lyderystės ugdymo pradinėje mokykloje tyrimo metodologiją;
- Nustatyti M mokyklos skirtingų švietimo subjektų požiūrių panašumus ir skirtumus.

1. Iššūkiai šiuolaikinei visuomenei

Šių dienų aktualijos yra susitvarkyti su 21-ajame amžiuje aktualiais iššūkiais. Šiuolaikinės visuomenės iššūkis – prisitaikyti gyvenant nuolatinės kaitos, globalizacijos, technologijų raidos ir neapbrėptų galimybių amžiuje.

Gyvenant 21-ajame amžiuje reikia atsižvelgti į naujojo amžiaus poreikius ir galimybes. Kokių įgūdžių, kompetencijų reikia 21-ajame amžiuje, kad žmogus galėtų tapti sumanios visuomenės dalimi? Yra atlikta išsamių ir įvairių mokslinių tyrimų bei pranešimų šia tema, kurių ataskaitas skelbia įvairios pasaulinės ir tarptautinės organizacijos (pvz. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. *OECD – Organization for Economic Co-operation and Development*), Pasaulio ekonomikos forumas (angl. *World Economic Forum*).

D.Finegold ir A.S.Notabartolo (2016) susistemino OECD paskelbtų šešiolika pagrindinių ir svarbiausių 21-ojo amžiaus kompetencijų į penkias kategorijas: analitiniai įgūdžiai (angl. *analytic skills*), tarpasmeniniai įgūdžiai (angl. *interpersonal skills*), gebėjimas veikti (angl. *ability to execute*), informacijos apdorojimas (angl. *information processing*) ir pajėgumas keistis (angl. *capacity for change*) (1 pav.).

Analiniai įgūdžiai	Tarpasmeniniai įgūdžiai	Gebėjimas veikti	Informacijos apdorojimas	Pajėgumas keistis
Kritinis mąstymas	Komunikavimas	Iniciatyvumas ir kryptingumas	Informacinis raštingumas	Kūrybiškumas/ inovatyvumas
Problemų sprendimas	Bendradarbiavimas	Produktyvumas	Socialinių medijų raštingumas	Mokėjimas mokytis
Sprendimų priėmimas	Lyderystė ir atsakomybė		Skaitmeninis pilietiškumas	Lankstumas
Tyrinėjimas			IKT (išmaniųjų kompiuterinių technologijų) valdymas	

1 pav. 21-ojo amžiaus įgūdžiai ir kompetencijos, pagal D.Finegold ir A.S.Notabartolo (2016)

Šios 21-ojo amžiaus svarbiausios kompetencijos orientuotos į suaugusio žmogaus – darbuotojo perspektyvą, t.y. kokių kompetencijų reikia įgyti 21-ajame amžiuje, kad žmogus suaugęs galėtų susirasti darbą ir gyventi laimingą socialinį ir asmeninį gyvenimą.

Pasaulio ekonomikos forumo ataskaitoje „Darbų ateitis“ (angl. *The Future of Jobs*) (2016) gilinamasi į užimtumo, įgūdžių ir darbo jėgos ateities strategiją. Ataskaitos išvados grindžiamos įtakingiausių pasaulio darbdavių įmonėse dirbančių žmogiškųjų išteklių specialistų ir strategų atsakymais dėl to, kokią poveikį dabartiniai pokyčiai pasaulinėje darbo rinkoje daro galimybėms įvairiausiose pasaulio vietose ir ūkio šakose gauti darbą, kokių gebėjimų turintys asmenys turi daugiausia galimybių įsidarbinti. (2 pav.)

<u>2020 metais</u>	<u>2015 metais</u>
1. Gebėjimas spręsti sudėtingas problemas	1. Gebėjimas spręsti sudėtingas problemas
2. Kritinis mąstymas	2. Veiksmų derinimas su kitais asmenimis
3. Kūrybingumas	3. Žmogiškųjų išteklių valdymas
4. Žmogiškųjų išteklių valdymas	4. Kritinis mąstymas
5. Veiksmų derinimas su kitais asmenimis	5. Derybų menas
6. Emocinis intelektas	6. Kokybės vadyba
7. Nuovokumas ir gebėjimas spręsti problemas	7. Kryptingas paslaugumas
8. Kryptingas paslaugumas	8. Nuovokumas ir gebėjimas spręsti problemas
9. Derybų menas	9. Aktyvus klausymasis
10. Kognityvinis lankstumas	10. Kūrybingumas

2 pav. 10 svarbiausių gebėjimų. Šaltinis – „Darbų ateitis“, Pasaulio ekonomikos forumo ataskaita (2016)

Šios ataskaitos duomenys rodo, kad, gyvenant nuolatinės kaitos amžiuje, keičiasi ir poreikiai bei lūkesčiai žmogui. 2015 metais žmogaus kūrybingumo poreikis buvo mažesnis, lyginant su būsimais 2020 metais, o emocinis intelektas 2020 metais vertinamas kaip vienas svarbiausių reikalingų gebėjimų. Geriausiai 21-ojo amžiaus iššūkį atspindi svarbiausias reikalingas gebėjimas – tai gebėjimas spręsti sudėtingas problemas. Šis gebėjimas yra labai plati sąvoka, kuriam išvystyti neišvengiamai reikia pasitelkti visus kitus 9 reikalingus gebėjimus.

Atsižvelgus į išgrynintų į darbo rinką ateinančio suaugusio žmogaus gebėjimų ir kompetencijų 21-ajame amžiuje poreikį, neišvengiamai reikia kalbėti apie tų gebėjimų ugdymą iki žmogaus suaugystės. Daugiausiai galimybių ugdytis žmogus turi mokykloje, kurioje praleidžia apie 12 metų.

Anot G. Marx (2006), švietimas negali būti nukreipiamas tik į šiandien. Mes rengiame mokinius, studentus, kad šiandien ir ateityje jie galėtų prisitaikyti prie greitai kintančių sąlygų, būtų įdomūs žmonės, geri piliečiai ir galėtų įsidarbinti. Jie bus tie, kurie atliks svarbius darbus ir priims reikšmingus sprendimus nulemdami, ar mes visi turėsime ateitį, ir jei taip, kokia tai bus ateitis. Taigi mūsų visų suvokimas turi būti koks šiandien yra svarbus švietimas dėl mūsų individualios ir kolektyvinės ateities.

Švietimo lyderystė tampa aktualia tema ir itin svarbia sritimi 21-ajame amžiuje. Gyvenant nuolatinės kaitos ir iššūkių kupinam amžiuje švietimo sistemoje labai svarbu turėti ir auginti emociškai stiprius lyderius (English, 2011)

McCray, C. R., & Beachum, F. D. (2014) teigė, kad gyvenant nuolatiniėje kaitoje prasiplėtė ugdymo kontekstas ir kyla poreikis ugdytojams pažvelgti plačiau į ugdymo procesą, atsižvelgti į tai, ko reikia ir reikės mokiniams 21-ajame amžiuje. Būdami švietimo lyderiais jie ne tik turi laikytis vietinių įstatymų, ar reikalavimų, bet taip pat turi į pasaulį žvelgti kontekstualiai plačiau. Šiuolaikinis pasaulis pasižymi beprecedentinėm galimybėm turėti prieigą ir gauti žinias, bei naudotis technologinėm inovacijom. Mokykla yra palanki vieta inovacijoms ir eksperimentavimui, ir tai gali inicijuoti švietimo lyderiai.

Pasaulio ekonomikos forumo parengtoje ataskaitoje „Naujoji švietimo vizija – skatinti socialinį ir emocinį mokymąsi pasitelkiant technologijas“ (2016) pateikiama kokie gebėjimai yra būtini 21-ojo amžiaus mokiniams, orientuotiems į visą gyvenimą trunkantį mokymąsi (3 pav.).

Pastaba: IKT – informacinės komunikacinės technologijos

3 pav. 16 gebėjimų, kurie būtini 21-ajame a. mokiniams. Šaltinis: Pasaulio ekonomikos forumas (2016)

Šiame susistemintame modelyje į 21-ajame amžiuje reikalingų mokinių gebėjimų apibrėžtį įeina pagrindiniai gebėjimai, reikalingi atlikti kasdienes užduotis, kompetencijos, reikalingos spręsti sudėtingas problemas, ir charakterio savybės bei požiūris į kintančią aplinką. Tai reiškia, kad gyvenant ir mokantis 21-ojo amžiaus mokykloje nebeužtenka įgyti tik tradicinių gebėjimų, žinių, bet labai svarbu tampa lygiagrečiai įgyti socialinių ir emocinių gebėjimų (SEM) (angl. *Social and Emotional*

Learning (SEL)), kuriais grindžiamas kūrybiškumas, gebėjimas spręsti problemas, bendravimas, bendradarbiavimas ir kt.

Pasaulio ekonomikos forumo ataskaitoje surinkti duomenys rodo, kad šiandieninėje skaitmeninėje ekonomikoje kinta darbo pobūdis, o daugiausia galimybių gauti darbą turi asmenys, gebantys bendradarbiauti, bendrauti ir spręsti problemas. Drauge su įgytais tradiciniais gebėjimais socialiniai ir emociniai gebėjimai (SEM) parengia mokinius sėkmingai gyventi ir dirbti sparčiai besivystančios skaitmeninės ekonomikos pasaulyje. Atliktų tyrimų analizė atskleidė, kad mokinių, kurie mokėsi ugdydami SEM gebėjimus, mokymosi pasiekimai buvo vidutiniškai 11 procentų geresni, nei tų, kurie mokėsi ugdydami tradicinius gebėjimus. Išugdyti SEM gebėjimai suteikia ilgalaikių privalumų – geresnes galimybes gauti darbo, geresnius mokymosi rezultatus. Geri lyderystės gebėjimai, smalsumas taip pat yra svarbūs gebėjimai mokiniams, užtikrinantys jiems geresnes ateities galimybes. (Lyderių laikas, 2017)

Pasaulio ekonomikos forumo surinkti tyrimai (2016) atskleidė, kad tinkamiausias ir rezultatyviausias laikas pradėti ugdyti mokinių SEM gebėjimus yra ankstyvoji vaikystė, tačiau šie gebėjimai gali būti pradedami ugdyti bet kuriame amžiuje. 21-ojo amžiaus mokinių gebėjimai gali būti ugdomi ne tik mokykloje, bet ir kitoje neformaliojo ugdymo aplinkoje bei namuose. Labai svarbus suaugusių tinkamas pasiruošimas bei palaikymas, tinkamos ugdymo(si) aplinkos bei atmosferos kūrimas. Ataskaitoje pateikiamos rekomendacijos kaip ugdyti visus 21-ojo amžiaus mokinių gebėjimus (4 pav.).

4 pav. Įvairios bendros ir tikslinės strategijos ugdat SEM gebėjimus. Šaltinis: Pasaulio ekonomikos forumas (2016)

Taigi, apžvelgus 21-ajame amžiuje reikalingas jau nuo mokyklinio amžiaus ugdyti kompetencijas ir gebėjimus bei jų poveikį mokymosi pasiekimams bei geresnėms gyvenimo perspektyvoms, išvelgiamas didelė švietimo lyderystės svarba bei poreikis. Įgūdžių ir kompetencijų kiekvienas žmogus gali įgyti to mokydamasis nuo pat gimimo ir gyvenimo eigoje tiek formalioje, tiek neformalioje aplinkoje, orientuojantis į visą gyvenimą trunkančio mokymosi nuostatos formavimą. Tik nuolat besimokantis žmogus gali atliepti to meto ar ateities visuomenės poreikius ar lūkesčius. Todėl labai svarbu jam patekti į ateitį orientuotą aplinką, kurią inicijuoja ir palaiko švietimo lyderiai. Tokia aplinka, prioriteto tvarka, turėtų būti mokykla, kurioje žmogus praleidžia apie 12 savo gyvenimo metų ir kurie gali ir daro reikšmingą įtaką jo tolimesniam gyvenimui.

2. Lyderystės ugdymo švietime aktualumas

Lyderystės tema labai plati, o, pastaruoju metu vis daugiau tyrėjų ir autorių pateikiant išvadas, kad lyderystė yra ugdoma, dėmesys krypta į švietimo sistemą, kurioje yra daugiausia galimybių vystyti lyderystės ugdymą.

Šiame skyriuje bus apžvelgiama lyderystės švietime samprata bei analizuojamas lyderystės ugdymo poreikis Lietuvos švietimo sistemos dokumentuose.

2.1. Lyderystės švietime samprata

Lyderystė švietimo sistemoje jau kuris laikas yra šių dienų aktualija. Daugiausia dėmesio yra kreipiama lyderystės raiškai ir plėtrai mokykloje.

Švietimo lyderystė tampa aktualia tema ir itin svarbia sritimi 21 amžiuje. Gyvenant nuolatinės kaitos ir iššūkių kupinam amžiuje švietimo sistemoje labai svarbu turėti ir auginti emociškai stiprius lyderius (English, 2011)

Anot A.Skrabalienės (2015), lyderystės įgyvendinimas mokykloje tiesiogiai susijęs su švietimo kokybės didinimu. Apskritai pripažįstama, jog švietimo lyderystės paskirtis – tobulinti kiekvieną mokyklą ir visą švietimo sistemą. Dėl to lyderystė mokykloje yra siektinas reiškinys norint gerinti mokyklos veiklos kokybę.

Anot C.R. McCray ir F.D. Beachum (2014), mokyklos kaitą, orientuotą į ateitį, inicijuoja švietimo lyderiai, taip pat įkvepia bei daro įtaką kitiems mokyklos bendruomenės nariams. Jie kuria aplinką, kurioje mokiniai gali analizuoti savo mintis, būti kūrybiški, bei augti akademiškai. Taip pat jie turi turėti vietinę ir globalią viziją, bei numatyti galimus ateities iššūkius.

Kas yra švietimo lyderiai? Projekto „Lyderių laikas 3“ atnaujintoje neformalioje švietimo lyderystės programoje (2017) teigiama, kad švietimo lyderis pirmiausia yra lyderis mokymuisi, veikiantis kaip atsakingas, į darnaus vystymosi principus ir nuolatinį švietimo bendruomenės mokymąsi bei tobulėjimą susitelkęs profesionalas. Lyderystė traktuojama kaip procesas, o ne padėtis, kurią asmuo oficialiai užima organizacijoje. Lyderystės švietime raiškos rezultatas – sėkmingas švietimo bendruomenės mokymasis ir aukšta visų lygmenų – nacionalinio, regioninio ir mokyklos – mokymosi kokybė.

Šiandien savo mokinius ateičiai rengianti bendrojo ugdymo mokykla ir visa švietimo sistema nebegali veikti, vadovaudamasi tradiciniais organizacijos valdymo modeliais, pripažįstančiais vieno asmens vadovavimą ir lyderystę. Švietimo sistemos pertvarkai, orientuojantis į vis globalėjančios ir nuolant besikeičiančios visuomenės keliamus reikalavimus būsimiems savo nariams, reikalinga ne tik

politinė valia, bet ir kaitai pasiryžę švietimo lyderiai. Daugelio pažangių šalių švietimo politikos formuotojų ir įgyvendintojų veiklos prioritetas – lyderystės švietime stiprinimas, siekiant jos tvarumo. Lyderystės tvarumas turi būti palaikomas įgyvendinant politines priemones visais švietimo sistemos lygmenimis: šalies, savivaldos, mokyklos ir individo (OECD, 2008) (Valuckienė ir kt., 2015).

V.Žydžiūnaitė ir G.Cibulskas „Lyderystės vystymosi mokykloje modelyje“ (2012) apibendrina, kad lyderystė mokykloje sietina su mokymasi remiančia lyderyste, tačiau vieno tikslaus ir aiškaus „recepto“, kaip plėtoti ir įtvirtinti lyderystę mokykloje, netgi kas yra mokyklos lyderiai, nėra. Pagal dabartinę mokyklos lyderystės sampratą lyderis jau nebėra tapatinamas tik su mokyklos vadovu, juo gali būti kiekvienas mokyklos bendruomenės narys. Vadinasi, ir personalo darbuotojai, tėvai, mokiniai gali reikštis kaip lyderiai tam tikroje savo veiklos srityje. Lyderystė nėra trumpalaikis ir vienadienis procesas ir ji visuomet yra kontekstuali. Bendradarbiaujančios lyderystės modelis akcentuoja mokytojų ir mokinių įgalinimą lyderystei per bendradarbiavimą, prisiimant papildomą atsakomybę ir atliekant papildomus vaidmenis.

Taigi, švietimo lyderystė glaudžiai susijusi su visų grandžių mokymusi, siekiant labai ambicingų tikslų – patiems išgyventi bei tobulėti kaitos amžiuje bei ugdyti jaunąją – ateities visuomenę. Tai reiškia orientaciją į mokinių lyderystės ugdymą, kaip sumanios ir veiklios ateities visuomenės matymą. Šiam suvokimui ir veiksmų iniciatyvai reikia labai didelio visos švietimo sistemos sąmoningumo bei strateginio planavimo, žvelgiant į tolimos ir netolimos ateities perspektyvas.

2.2. Lietuvos švietimo dokumentų apžvalga

Lietuva, būdama Europos Sąjungos nare, stengiasi atliepti šių dienų aktualijas ir švietimo srityje. Nors globaliame kontekste mokinių lyderystės ugdymo svarbos tema pasaulyje jau kalbama nuo praeito amžiaus pabaigos, Lietuvoje šios svarbos reikia paieškoti svarbiausiuose švietimo dokumentuose.

Analizuojant Lietuvos švietimo dokumentus ir strategijas galima rasti tiesioginių ir netiesioginių užuominų apie mokinių lyderystės ugdymo svarbą.

Daugiausiai tiesioginių lyderystės ugdymo svarbos akcentų galima rasti Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ (2012) bei „Lietuvos švietimo strategijoje 2013-2022“ (2012). Kuriant strateginius planus keliami tikslai ir švietimo sistemai mokinių lyderystės ugdymo linkme.

Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012) kurta atsižvelgiant į gyvenimą nuolatinės kaitos amžiuje, o šia strategija „siekiama paskatinti esminius visuomenės pokyčius ir sudaryti sąlygas formuotis kūrybingai, atsakingai, atvirai asmenybei. Tokios asmenybės skatins pažangos procesus ir lems teigiamus pokyčius visose visuomenės gyvenimo srityse.“ Šioje strategijoje pabrėžiama, kad „reikia tokių pokyčių, kurie garantuotų kiekvieno asmens individualių gebėjimų ugdymą, pritaikymą ir

pripažinimą. Kryptingai turi keistis ir pagrindinės visuomenės institucijos, jose turi būti vertinamas ir nuo mažens ugdomas kūrybingumas ir lyderystė. Ateities Lietuvos piliečiai kintančiame pasaulyje jausis saugiai ir laisvai tik tada, kai nebijos naujovių, nebijos klysti ir gebės mokytis iš klaidų.“

Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ (2012) apie Lietuvos piliečius kalbama kaip apie sumanią visuomenę – veiklią, solidarią, besimokančią visuomenę. „Vaizduotė, kūrybiškumas ir kritinis mąstymas vertinami kaip svarbūs šalies išteklių ir yra ugdomi nuo mažens visa gyvenimą. Skatinama ir ugdoma lyderystė, mokėjimas dirbti komandoje, stiprinamas visuomenės organizuotumas.“ Tokiems pokyčiams vykdyti strategijoje numatoma bendrojo lavinimo sistemą orientuoti į piliečių kūrybiškumo, pilietiškumo ir lyderystės ugdymą.

„Lietuvos švietimo strategijoje 2013-2022“ (2012) numatyta, kad „siekiant švietimo sistemą orientuoti į kūrybiškumo, šiuolaikinių technologijų išmanymo, verslumo, pilietiškumo ir lyderystės ugdymą, visais švietimo lygiais bus sukurtos kūrybiškumui, ieškojimui ir tobulėjimui atviros mokymosi programos.“

Nežiūrint Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ bei „Lietuvos švietimo strategijoje 2013-2022“ numatytų tikslų ir planų, peržiūrėjus Lietuvos bendrąsias pradinio, pagrindinio ugdymo programas (2008), tikslinių ar integruojamų mokinių lyderystės ugdymo programų pasigendama. Kadangi abi strategijos turi planų iki 2022 arba 2030 metų bendrąsias ugdymo programas papildyti mokinių lyderystės ugdymo programomis, jos kol kas yra tik ateities perspektyvoje.

Nagrinėjant Lietuvos švietimo įstatymą (2011) bei Bendrąsias pradinio, pagrindinio ugdymo programas (2008) galima įžvelgti netiesioginių lyderystės ugdymo svarbos apraiškų, tačiau jas galima apčiuopti tik prieš tai gerai susipažinus su lyderystės ugdymo sąvokomis. Tiek Lietuvos švietimo įstatyme, tiek bendrose pradinio, pagrindinio bei vidurinio ugdymo programose nurodytas mokinių ugdymo nuostatas galima būtų lyginti ir derinti su lyderystės ugdymo nuostatomis. Pavyzdžiui, Švietimo įstatyme (2011) numatyti švietimo tikslai „išugdyti kiekvienam asmeniui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotišku žmogumi, išlavinti jo komunikacinius, kūrybinius gebėjimus, kalbinius įgūdžius, raštingumą, [...] mokymosi visą gyvenimą nuostatą“ gali būti ir lyderių ugdymo tikslai.

Bendrųjų pradinio, pagrindinio ugdymo programų (2008) tikslai irgi numatyti plačiąja prasme, o „svarbiausi mokinių ugdymo(si) pagal pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas rezultatai – optimali asmenybės branda, kaip mokinio įgytų bendrųjų ir dalykinių kompetencijų visuma. Šie integralūs ugdymo(si) rezultatai santykinai suskirstomi į šias kompetencijas: asmenines, mokėjimo mokytis, komunikavimo, pažinimo, socialines-pilietines, kultūrinės, kūrybiškumo.“ Bendrųjų ugdymo programų principuose numatyta, kad „visų dalykų ugdymo turinys parenkamas taip, kad būtų susietas

su mokinio, jo šeimos, bendruomenės gyvenimu, ugdytų mokinio gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti, spręsti problemas, dirbti grupėje ar komandoje, prisiimti lyderio vaidmenį, santykius su žmonėmis grįsti savitarpio supratimu, konstruktyviai spręsti konfliktus.“

Nagrinėjant pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programų aprašą (2015) tiesioginių mokinių lyderystės kompetencijų ugdymo rekomendacijų apčiuopiama tik vidurinio ugdymo programoje. Pradinio ir pagrindinio ugdymo programoje lyderystė, kaip išugdoma mokinio kompetencija, neišskirta. Pagrindinio ugdymo bendros programos socialinio ugdymo programoje lyderystė paminėta kaip verslumo įgūdis, o bendrųjų kompetencijų ir gyvenimo įgūdžių ugdymo programoje gebėjimas atlikti lyderio vaidmenį įvardijamas kaip svarbi žmogaus savybė šiuolaikinėje visuomenėje.

Anot bendrųjų pradinio, pagrindinio ugdymo programų (2008), Bendrosios programos apibrėžia ugdymo turinį valstybės lygmeniu. Mokyklos ir mokytojai, vadovaudamiesi Bendrosiomis programomis, formuoja mokyklos ir klasės lygmens ugdymo turinį pritaikydami jį pagal atskirų klasių ir mokinių poreikius taip, kad mokiniai pagal savo išgales pasiektų kuo geresnių rezultatų. Tai reiškia, kad kiekviena mokykla ir kiekvienas mokytojas yra laisvi pasirinkti mokinių ugdymo programos turinio planus ir ugdymo metodus.

Siekiant įgalinti mokyklas veikti savarankiškai bei kelti mokyklų veiklos kokybės lygį, parodyti veiklos kryptį, 2015 metais ŠMM buvo parengta Geros mokyklos koncepcija. „Koncepcijos paskirtis – būti universaliu šiuolaikinės mokyklos raidos orientyru, nurodančiu, kokie mokyklos bruožai laikomi vertingais bei pageidaujamais šalyje, paskatinti mokyklų bendruomenių kūrybiškumą bei ilgalaikes įvairių tipų mokyklų tobulinimo iniciatyvas. Ji skirta visoms interesų grupėms: mokiniams, mokytojams, tėvams, mokyklų vadovams,[...] švietimo valdymo subjektams ir visuomenei.“

Geros mokyklos koncepcijoje (2015) sakoma, kad „Mokyklos gyvenime daug įdomios veiklos, įvykių ir nuotykių, kurių iniciatoriumi bei lyderiu gali būti bet kuris mokyklos bendruomenės narys. Vyrauja darna, humaniški santykiai, tolerancija ir geranoriškumas. Skatinama mokinių saviraiška, aktyvus dalyvavimas savivaldoje bei neformaliajame ugdyme, įvairiuose projektuose ir teminiuose renginiuose, kurių metu lavinami mokinių mąstymo, kūrybiškumo, lyderystės ir kiti gebėjimai, elgesio, bendravimo, bendradarbiavimo įgūdžiai. Mokykloje puoselėjamos pozityvios vertybės, skatinamas sveikas gyvenimo būdas. Mokiniai jaučiasi psichologiškai saugūs, priimti, jų nuomonė ir idėjos yra išklausomos ir gerbiamos. Savo buvimą mokykloje jie laiko prasmingu“.

Remiantis Geros mokyklos koncepcija galima daryti prielaidą, kad kiekvienoje mokykloje gali būti sudaromos sąlygos lyderystės raiškai ir ugdymui(si).

Apžvelgus pagrindinius švietimo dokumentus ir valstybiniu mastu parengtas veiklos strategijas, galima daryti išvadą, kad, atsižvelgiant į šiuolaikinio gyvenimo poreikius ir siekiant telkti sumanią

visuomenę, itin aktualus tampa lyderystės ugdymas jau nuo mažų dienų. Valstybinės reikšmės dokumentuose yra išgrynintas mokinių lyderystės ugdymo poreikis ir svarba, tačiau nėra pateikta parengtų metodologijų ir rekomendacijų kaip organizuoti lyderystės ugdymą mokyklose. Geros mokyklos koncepcijoje yra skatinimas mokyklas pačias organizuoti įgalinantį savivaldų modelį. Galima teigti, kad ir mokinių lyderystės ugdymo organizavimas šiandien priklauso nuo kiekvienos mokyklos, nuo kiekvieno mokytojo individualios lyderystės ir iniciatyvumo, pasikliaujant jų asmenine patirtimi ir lyderystės ugdymo sąvokų išmanymu.

3. Mokinių lyderystės ugdymas

Ankstesniuose skyriuose buvo apžvelgiama lyderystės ugdymo svarba ir aktualumas, o šiame skyriuje bus daugiausia gilinamasi į užsienio autorių nagrinėtą temą apie mokinių lyderystės ugdymą – kas tai yra, kaip ugdoma mokinių lyderystė ir kaip ugdyti mokinių lyderystę pradinėje mokykloje.

3.1. Mokinių lyderystės ugdymo samprata

Daugelis 21-ojo amžiaus lyderystės reiškinio tyrinėtojų ir ekspertų (Northouse (2018), MacGregor (2013), Bowman (2014) Komives, Wagner ir kt. (2016)), akcentuoja, kad kiekvienas gali būti lyderiu, o lyderystės įgūdžių galima įgyti, ugdyti ir tobulinti bet kuriame žmogaus amžiuje ar gyvenimo etape.

Anot J.M. Kouzes ir B.Z. Posner, (2014), lyderystė yra kiekvieno reikalas! Kiekvienas žmogus turi galimybę būti lyderiu, nepriklausomai nuo savo statuso ar užimamų pareigų, amžiaus, lyties, rasės, religijos. Lyderystė – gebėjimas vertybes ir tikslus perkelti į veiksmą. Lyderystės, kaip ir bet kurio kito įgūdžio, gyvenime galima mokytis ir stiprinti per praktiką. Lyderystė prasideda ten, kur žmogus randa tai, kas jam nuoširdžiai rūpi. Žmonės yra linkę padėti tam, kuris jais pasitiki, vertina ir padeda pasijausti dalimi.

L.Lambert (2011), tyrinėjusi ir aprašiusi lyderystės gebėjimus mokykloje, lyderystę apibrėžia kaip gebėjimą padėti mokytis kitiems, mokytis iš kitų, paveikti kitų mokymąsi, sudaryti galimybes kitiems mokytis. Kitaip tariant, lyderystė – tai tikslingas abipusis mokymasis bendruomenėje. Mokymasis ir lyderystė yra glaudžiai susiję: aukštą lyderystės lygį pasiekusioje mokykloje mokiniai ir mokosi ir tampa lyderiais. Mokinys lyderis turi savo nuomonę, stengiasi praturtinti aplinkinį pasaulį ir supranta, kad jo ateitis priklauso nuo mokyklos bendruomenės ir visos visuomenės sėkmės.

Lyderystė yra mokymosi forma, o pagrindiniai mokinių lyderystės principai yra šie:

- visi vaikai turi teisę ir pareigą būti lyderiais ir geba jais tapti;
- visose besimokančiose bendruomenėse turėtų būti skatinama visų vaikų lyderystė;
- lyderystės yra vieša mokymosi išraiška. Kadangi kiekvienas mokinys gali mokytis, tai kiekvienas gali tapti lyderiu;
- mūsų misija yra išugdyti išsilavinusius piliečius, gebančius tobulinti demokratinę visuomenę, o tai prasideda nuo mokymosi ir lyderystės ankstyvajame amžiuje.

Lyderystės ugdymo reiškinį mokykloje tyrinėjusi ir praktines rekomendacijas teikusi M. MacGregor (2013) kalbėjo, kad lyderystė yra kur kas gilesnis reiškinys nei individuali asmenybė. Tai yra charakterio savybių, elgsenos, įgūdžių, gebėjimų ir kompetencijų kompleksinis mišinys. Stiprūs lyderiai gali atsirasti bet kuriame gyvenimo etape. Netgi ikimokyklinukai gali turėti naudos identifikavę

savo lyderystės stiprybes ir silpnybes. Kuo anksčiau vaikai suvokia savo lyderystės stiprybes, tuo greičiau jie gali padaryti tiesioginius pozityvius pokyčius. Pavyzdžiui, jie efektyviau išmoksta kaip išspręsti konfliktą pasitelkę derybas vietoj to, kad muštųsi ar skųstųsi. Vaikai, kurie nuo mažų dienų supranta lyderystės sąvoką, yra linkę būti empatiškesni ir nuovokesni dėl bendradarbiavimo su bendraamžiais naudoti. Didesnis kiekvieno vaiko savo lyderystės potencialo suvokimas gali reikšmingai paveikti jo pasitikėjimą savimi, nuteikti pozityviai veikti grupėje, bei išauginti pozityvias charakterio savybes.

Anot R.F. Bowman (2013), lyderystės galima išmokti! Lyderystė yra įkvėpanti – ji įkvėpia kitus turėti tvirtas vertybes, kuriomis vadovaujantis siekiama reikšmės ir sėkmės gyvenime. Įkvėpimas, skaidrumas, pasitikėjimas, reputacija, tikslas ir įsipareigojimai yra pagrindinė lyderystės valiuta. Įkvėpimas yra galingiausia žmogaus įtakos forma. Svarbiausi mokinių lyderystės įgūdžiai reikalauja kruopščiai klausytis kitų, parodyti rūpestingumą kitais ir puoselėti kitų žmonių interesus.

G.Marx (2006) apie mokinių lyderystę kalbėjo kaip apie į ateitį orientuoto žmogaus ugdymą. Smalsumas, atkaklumas, vaizduotė ir tikrasis susidomėjimas bei įsitraukimas yra pagrindiniai ateities mąstymo šaltiniai. Tie žmonės, kurie yra smalsūs ir nuoseklūs, norės mokytis visą savo gyvenimą.

Anot L. Martusevičienės (2014), mokinių lyderystės ugdymas yra palankios socioedukacinės aplinkos kūrimo strategija, kuri yra reikšminga lėtai kintančiam tradicinio mokymo modeliui ugdymo praktikoje. Mokinių asmeninės lyderystės ugdymas sietinas su jų orientavimu į ateitį savarankiško, atsakingo, pilietiško, gebančio projektuoti ambicingus gyvenimo tikslus bei juos pasiekti asmens ugdymu.

J. Cohen, A. Cook-Sather, A. Lesnick (2013) tyrimas atskleidė mokinių lyderystės ir savarankiškumo sąveikos svarbą. Tyrėjai rėmėsi M. Baxter Magolda (2001, 2004, 2008) tyrinėta savarankiškumo (angl. *self-authorship*) ugdymo sąvoka ir svarba. M. Baxter Magolda (2010) dar 2001 metais teigė, kad išgyventi 21-ajame amžiuje reikia lankstumo, prisitaikymo, gebėjimo pasirinkti tarp savo ir kitų poreikių bei gebėti susidoroti su sparčiais pokyčiais, dviprasmybe, įvairove ir sudėtingumu. Jei mes tikimės, kad mūsų absolventai bus lyderiai – savo darbe, asmeniniame gyvenime ir bendruomenėse – jiems reikia gebėti būti savarankiškais! Savarankiškumas apima žmogaus savivoką, gebėjimą kritiškai įvertinti situacijas, priimti sprendimus, gebėjimą konstruoti santykius su kitais, ir, galiausiai, gebėjimą būti savo gyvenimo šeimininku. Visi šie gebėjimai tiesiogiai koreliuoja su lyderystės gebėjimais, o savarankiškumo ir lyderystės ugdymas nuo mažens padės ruošti žmogų 21-ojo amžiaus iššūkiams.

Mokinių lyderystės ugdymas neatsiejamas nuo emocinio intelekto lavinimo. M. L. Shankman, S.J. Allen, ir P. Haber-Curran (2015) tyrimais atskleidė, kad emocinis intelektas yra esminis efektyvios

lyderystės veiksnys, leidžiantis suvokti save, pažinti kitus, bei suvokti kontekstą. Todėl, lavinant emocinį intelektą, proporcingai auga ir kiti lyderystės gebėjimai.

Mokymasis pažinti save ir savo stipriąsias savybes bei gebėjimus, judrumas, greita reakcija, iniciatyvumas paveikti aplinkybes, prisitaikymas yra gyvybiškai svarbūs įgūdžiai šiuolaikiniams mokiniams (Baker, 2017).

Mokinių lyderystės ugdymas ne tik leidžia vaikams geriau pažinti save ir tapti geresniais komandos nariais bei lyderiais, bet taip pat tai leidžia ir suaugusiems pagerinti savo lyderystės įgūdžius bei tapti sektiniais pavyzdžiais, kurių reikia vaikams. Įteguotas lyderystės ugdymas mokykloje reikšmingai didina mokinių pasitenkinimą mokymosi procesu, įsitraukimą ir kasdieninės veiklos lyderystės įgūdžių praktikavimą. Ši gera pradžia pradinėje mokykloje padeda pamatus jaunų lyderių ateities kelionei – viso gyvenimo kelionei (MacGregor, 2013).

Taigi, apžvelgus įvairių autorių lyderystės ugdymo suvokimą bei svarbą, galima teigti, kad lyderystė yra išugdoma ir geriausia tą pradėti daryti nuo ankstyvojo amžiaus. Lyderystė – tai ne statusas, o žmogaus demonstruojamo elgesio bei vertybių visuma, kurią pripažįsta ir vertina kiti. Lyderystės ugdymo esmė – išmokyti meno motyvuoti, daryti įtaką ir nukreipti, kurti pasitikėjimo atmosferą ir visapusiškai praturtinančius santykius visuomenėje.

3.2. Mokinių lyderystės ugdymo veiksniai

Mokiniams mokykloje yra svarbu patirti lyderystės ugdymo galimybes, mokytis individualių ir komandinių santykių kūrimo meno, identifikuoti tapatybę, efektyviai atlikti užduotis, mokytis pažinti ir demonstruoti asmeninius įgūdžius bei efektyvią komunikaciją.

Mokiniams lyderystės ugdymo(si) galimybes gali suteikti mokykla ir mokytojai, kaip švietimo lyderiai, kuriantys inovatyvią ugdymo(si) aplinką, inicijuojantys pokyčius ir žvelgiantys į priekį. Lyderystės raiška ir plėtra mokykloje visais lygmenimis – nuo vadovo, iki mokytojų, mokinių – galima į ateitį besiorientuojančiose mokyklose, kuriose yra aiški vizija, kuo mokiniai turi būti baigę mokyklą.

Anot J.Hattie (2012), mokytojai yra vieni iš svarbiausių veiksnių, darančių poveikį ir veikiančių mokinių mokymąsi. Veiksmingai dirbantys, užsidegę ir kvalifikuoti mokytojai lyderiai yra įtakingi, rūpestingi, tinkamai nukreipia mokinius ir patys aistringai įsitraukia į ugdymo(si) procesą. Jie stengiasi išplėtoti mąstymo ir samprotavimo būdą, pagrįstą problemų sprendimo ir mokymo metodais, tinkamai ir laiku teikia bei siekia gauti grįžtamąjį ryšį, ir, svarbiausia – į mokymąsi stengiasi žiūrėti mokinių akimis.

C. Seemiller (2016) teigė, kad yra du būdai mokytis lyderystės: 1) natūralus patirtinis mokymas(is), kai atsiduriama situacijose, kai reikia / tenka būti lyderiu; 2) tikslingas ir nuoseklus

mokymas(is), ugdant lyderystės gebėjimus bei kompetencijas, pasitelkus tikslingas lyderystės ugdymo programas ir aplinkas. Pirmuoju atveju kyla grėsmė, kad neturinčiam supratimo kaip lyderystės kompetenciją padaryti veiksminga, gali sustiprėti blogi įpročiai, kuriuos vėliau bus sunku pakeisti. Antruoju atveju, sąmoningai ir tikslingai ugdoma lyderystė leidžia nuodugniau rinktis ugdymo programas bei aplinkas, gebėti vertinti lyderystės kompetencijų tobulinimą bei efektyvumą, teikti grįžtamąjį ryšį.

Anot L. Lambert (2011), mokinių lyderystės gebėjimus ugdo mokymo programos, skatinančios išsakyti nuomonę, taikančios konstruktyvizmo principus, palaikančios vidinę motyvaciją, ugdančios psichologinį mokinių atsparumą nesėkmėms, įtraukiančios mokinius į demokratinį valdymą.

Mokinių lyderystės ugdymo programos gali būti kuriamos kaip atskiros ugdymo programos arba kaip integruotos į bendrąjį ugdymo turinį. Valstybės lygmeniu gali būti teikiamos rekomendacijos kokias lyderystės ugdymo programas organizuoti mokyklose. Kai kuriose šalyse, pvz. JAV, lyderystės ugdymo programos yra numatomos ir įtraukiamos į bendrąsias ugdymo programas (angl. *Common Core State Standards*). Lietuvoje rekomendacijų dėl mokinių lyderystės ugdymo programų organizavimo neaptikta.

Toliau bus apžvelgiamos užsienio autorių rekomendacijos mokinių lyderystės ugdymui.

Anot A. Crawford, M.R. Weber, D. Dennison (2014), viena iš labiausiai žinomų ir gerai vertinamų sistemų mokinių lyderystei ugdyti yra mokinių lyderystės praktikos aprašas (MLPA, arba angl. *SLPI – student leadership practice inventory*), kurį aprašė J.M. Kouzes ir B.Z. Posner (2014). Remiantis per 30 metų J.M. Kouzes ir B.Z. Posner atliktais tyrimais ir apklausus tūkstančius jaunų lyderių visame pasaulyje, išanalizavus duomenis buvo pastebėti panašūs lyderių elgsenos moduliai ir pavyzdžiai. Tyrėjai identifiko ir susistemino 5 pavyzdinės lyderystės praktikas (angl. *the five practices of exemplary leadership*).

1. Parodyti kelią (angl. *model the way*):

- demonstruoti tvirtas savo vertybes parodant tvirtą poziciją, patvirtinant bendras vertybes;
- parodyti pavyzdį kaip elgsena ir veiksmai dera su bendrom vertybėm.

2. Įkvėpti bendrą viziją (angl. *inspire a shared vision*):

- numatyti ateitį įsivaizduojant jaudinančias ir tobulėjimą skatinančias galimybes;
- įtraukti kitus į bendros vizijos matymą, turėti bendrų siekių.

3. Kelti iššūkį procesui (angl. *challenge the process*):

- ieškoti galimybių panaudojant iniciatyvas ir iš šono žvelgiant į inovatyvius būdus tobulėti;
- eksperimentuoti ir prisiimti riziką nuolat generuojant smulkias pergalės ir mokantis iš patirties.

4. Įgalinti kitus veikti (angl. *enable others to act*):

- puoselėti bendradarbiavimą kuriant pasitikėjimo ir geros atmosferos kupinus santykius;
- stiprinti kitus didinant jų pasitikėjimą savimi ir savivoką, plėtoti kompetencijas.

5. Pajausiti širdimi (angl. *encourage the heart*):

- pripažinti kitų indėlį ir pagalbą parodant dėkingumą už individualų meistriškumą;
- švęsti pergalės kuriant bendruomeniškumo jausmą.

Tyrimai atskleidė, kad efektyvus 5 lyderystės praktikų taikymas nepriklauso nuo lyties, tautybės, amžiaus ar klasės mokykloje. Vadinasi, šis modelis tinka diegiant mokinių lyderystės ugdymo programas mokyklose visiems mokiniams.

Reikšmingą indėlį lyderystės kompetencijų ugdymo srityje sukūrė dr. Corey Seemiller, kuri išgrynino ir apibrėžė 60 pagrindinių ir svarbiausių lyderystės kompetencijų, kurias ugdant galima tapti lyderiais.

C. Seemiller (2013), atidžiai išstudijavusi 522 JAV aukštųjų mokyklų akredituotas studijų programas bei atlikusi lyderystės ugdymo mokslinių dokumentų bei rekomendacijų analizę (tame tarpe ir J.M.Kouzes ir B.Z. Posner „Mokinių lyderystės praktikos aprašą“), išgrynino 60 studentų lyderystės kompetencijų (5 pav.) keturiose visos kompetencijas apimančiose dimensijose. 4 dimensijos yra:

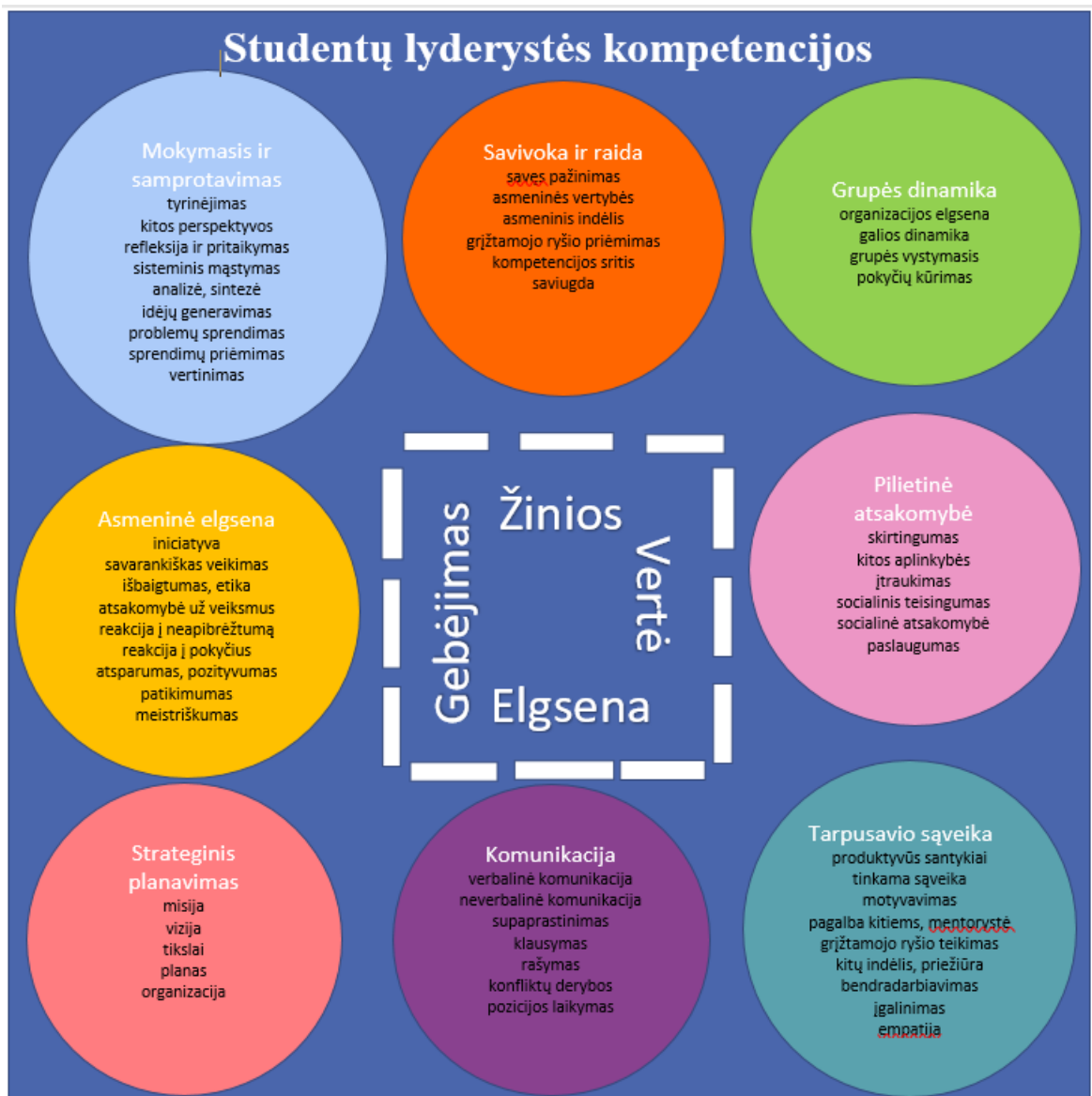
1. žinios (angl. *knowledge*) – supratimas apie kompetenciją ir jos vertę;
2. vertė (angl. *value*) – pasirinktos kompetencijos vertė;
3. gebėjimas (motyvacija arba gebėjimas) (angl. *ability (motivation or skill)*) – vidinė motyvacija / gebėjimas įsitraukti;
4. elgsena (angl. *behavior*) – įsitraukimas į tam tikrą elgesį;

60 kompetencijų yra suskirstyta į 8 kategorijas:

1. Mokymasis ir samprotavimas (angl. *learning and reasoning*)
2. Savivoka ir raida (angl. *self-awareness and development*)
3. Grupės dinamika (angl. *group dynamics*)
4. Pilietinė atsakomybė (angl. *civic responsibility*)
5. Tarpusavio sąveika (angl. *interpersonal interaction*)
6. Komunikacija (angl. *communication*)
7. Strateginis planavimas (angl. *strategic planning*)
8. Asmeninė elgsena (angl. *personal behavior*)

Nors C.Seemiller (2013) ir šis lyderystės kompetencijų modelis orientuotas į aukštojo mokslo studentų lyderystės ugdymą, jį naudoti galima kuriant įvairaus amžiaus mokinių lyderystės ugdymo

programas, pritaikant jį prie mokinių galimybių pagal amžių bei prie individualių ir organizacijos poreikių.

5 pav. Studentų lyderystės kompetencijos (C.Seemiller (2013))

3.3. Mokinių lyderystės ugdymas pradinėse klasėse

Daugiausia lyderystės ugdymo programų yra orientuotos į vyresnių klasių mokinių, arba netgi aukštojo mokslo studentų lyderystės ugdymą.

R.F. Bowman (2014) pabrėžia, kad lyderystė yra kiekvieno atsakomybėje, kadangi kiekvieno žmogaus elgesys potencialiai paveikia kitus. Netgi pirmokas jau yra atsakingas už savo veiksmus, o būti efektyviu lyderiu jis gali mokytis jau pradinėje mokykloje. Reikšmingiausių indėlių, kurių gali padaryti

ugdymo negailestingai besikeičiančiame laikmetyje, yra identifikuoti ir ugdyti tobulėti trokštančius lyderius.

Pagrindinė lyderystės ugdymo samprata pradinėje mokykloje turėtų būti ta, kad lyderystės ugdymas susijęs su santykių veiklomis, kuriose skirtingi žmonės skirtingu laiku sąmoningai eina link to, kad įkvėptų ar motyvuotų kitus sėkmei, reikšmingiems pasiekimams, pokyčiams.

R.F. Bowman (2014) mokinių lyderystę pradinėje mokykloje ugdyti siūlo pagal Frances Hesselbein lyderystės tyrimų instituto (angl. *Frances Hesselbein Leadership Institute* (2012)) per 22 metus atliktų tyrimų išgrynintą ir pasiūlytą 4 lyderystės nuostatų modelį:

1. Noras į(si)traukti (angl. *the spirit to include*) – pasiekti to, kad visi būtų įsitraukę į veiklas ir diskusijas;
2. Aistra tarnauti (angl. *the passion to serve*) – ugdyti empatiją ir rūpestingumą kitais;
3. Disciplina klausyti (angl. *the discipline to listen*) – ugdyti aktyvų klausymąsi ir susidomėjimą;
4. Drąsa klausti (angl. *the courage to question*) – ugdyti savivoką keliant klausimus sau ir kitiems.

Šios keturios lyderystės nuostatos kiekvienoje pradinėje klasėje gali sutelkti mokinius kaip žingeidžius lyderius mokytis pažinti save ir bendrauti ir bendradarbiauti tarpusavyje, kurti santykius, turėti ryšį, komunikuoti, būti skaidriems, įkvėpti save ir kitus, kelti pasitikėjimą.

Šis modelis gali būti naudojamas kaip iliustracinis pagrindas, kaip pedagogai gali ugdyti savo mokinių lyderystės nuostatas, savivoką bei gebėjimus pradinėje mokykloje. Pradinių klasių mokytojai gali integruoti mokinių lyderystės ugdymo galimybes į klasės ir užklasinę veiklą.

Sėkmingai lyderystės ugdymo srityje dirbanti M. MacGregor paruošė praktinį vadovą kaip mokykloje ugdyti pradinių klasių mokinių lyderystę. Autorės paruoštos mokinių lyderystės ugdymo užduotys buvo išbandytos su daugiau nei 1500 mokinių iš viso pasaulio, o iš jas naudojusiu mokytojų buvo gauti labai geri atsiliepimai ir pastebėjimai kokią gyvenimus keičiančią lyderystę demonstravo mokiniai. Mokiniai, kurių ugdymas buvo papildytas lyderystės ugdymo programa, demonstravo pagerėjusius akademinis pasiekimus, didelį įsitraukimą į klasės ir užklasinę veiklą, išaugusią empatiją ir tarpusavio pasitikėjimą. Taigi, laikas, investuotas į lyderystės ugdymą, atsiperka akademiškai, taip pat, kaip ir socialiai bei emocionaliai.

M. MacGregor (2013) sako, kad lyderystės ugdymas gali būti diegiamas ir kaip pagrindinę ugdymo programą papildanti programa klasėje ar už jos ribų, taip pat lygiagrečiai dera ir su asmenybės ugdymo, socialinių/ emocinių gebėjimų ugdymo ar prevencijos prieš patyčias programa. Daugelio siūlomų veiklų vienos sesijos trukmė – 10 – 45 minutės, todėl mokytojai gali nesunkiai prisiderinti prie savo veiklų planų. Taip pat autorės pasiūlytos veiklos yra suderintos su JAV bendrąja ugdymo programa (angl.

Common core), todėl kai kurias veiklas galima integruoti į pagrindinių dalykų – gimtosios ar užsienio kalbos, matematikos, pasaulio pažinimo ir kitų dalykų ugdymą.

Dirbant su jaunesniojo amžiaus mokiniais – pradinukais – svarbu yra atsižvelgti į jų amžiui būdingus gebėjimus ir poreikius, sukurti tinkamą atmosferą bei aplinką. M. MacGregor (2013) rekomendacijos mokytojams sėkmingam lyderystės ugdymo pradinėje mokykloje diegimui:

- į mokinį nukreiptą ugdymą organizuojantis mokytojas bus efektyvesnis, jeigu užims pagalbininko, o ne „instruktoriaus“ vaidmenį;
- kurti patogią mokymosi aplinką ir palankią, palaikančią psichologinę atmosferą;
- atsižvelgti į mokinių amžių ir jų amžiaus tarpsniui būdingus gebėjimus ir galimybes;
- naudingiau yra išskirstyti didesnes grupes į mažesnes tam, kad kuo geriau atsiskleistų kiekvienas mokinis;
- pabrėžti ir užtikrinti konfidencialumą;
- skatinti pilną įsitraukimą į veiklas ir dalyvavimą;
- vaidmenų žaidimai – nauda ir dalyviams, ir stebėtojams;
- „palkalbėkime apie tai“ – situacijų refleksija;
- praktikuoti įgūdžius – tai, ko išmoko, pastebėti ir skatinti naudoti kasdieninėje veikloje;

Mokinių lyderystės ugdymo koncepcija yra orientacija į lyderystės kompetencijų įgijimą bei lavinimą. 1 lentelėje pateikiamos M. MacGregor (2013) (angl. abėcėlės tvarka) apibūdintos mokinių lyderystės kompetencijos, kurias galima ugdyti jau pradinėse klasėse.

1 lentelė. Mokinių lyderystės kompetencijos (pagal M. MacGregor (2013))

Pradinių klasių mokinių lyderystės kompetencijos	Apibūdinimas
aktyvus klausymas (angl. <i>active listening</i>)	mokymasis aktyviai klausytis ir apdoroti verbalinę informaciją
dėkojimas kitiems (angl. <i>appreciating others</i>)	kitų gerai atliktų sunkių darbų pastebėjimas ir įvertinimas, padėšinimas
draugiškų santykių kūrimas (angl. <i>building friendships</i>)	tinkamo elgesio mokymasis ir praktikavimas tam, kad kurti pozityvius santykius su kitais
komunikavimas (angl. <i>communication</i>)	įgūdžiai, lavinami per viešąjį kalbėjimą, aktyvų klausymąsi, duodant ir priimant grįžtamąjį ryšį, konstruktyvią kritiką, neverbalinę žinutę ir pan.
kūrybiškas mąstymas (angl. <i>creative thinking</i>)	mokymasis surasti naujus mąstymo ir problemų sprendimo būdus
sprendimų priėmimas (angl. <i>decision making</i>)	mokymasis priimti tvirtus sprendimus individualiai ir grupės lygmenyje
įžvalgumas (angl. <i>discernment</i>)	Mokymasis nustatyti ką svarbu pastebėti, o ką ne, mokymasis atkreipti dėmesį į detales, vystant gebėjimą teikti prioritetus
etika (angl. <i>ethics</i>)	mokymasis kaip atskirti kas yra teisinga, o kas ne, ir kaip teisingai apsispręsti, susidūrus su dilema, ar patekus į gyvenimo „pilkąsias zonas“
grįžtamasis ryšys (angl. <i>feedback</i>)	mokymasis kaip priimti ar perduoti palaikymo žinutes, ar patobulinimo idėjas
pirmas įspūdis (angl. <i>first impression</i>)	mokymasis kaip padaryti pozityvų įspūdį kitiems ir kodėl tai svarbu
tikslų kėlimas (angl. <i>goal setting</i>)	mokymasis nuspręsti ko nori pats ar grupė bei numatant žingsnius, reikalingus pasiekti tiems tikslams
grupės dinamika (angl. <i>group dynamics</i>)	kas atsitinka kai susirenka grupė žmonių, ypatingai tokių, kurie turi skirtingas idėjas, ar net nėra komandos nariai
lyderystės pagrindai (angl. <i>leadership basics</i>)	suprasti ką reiškia būti lyderiu ir kokia yra pagrindinė lyderystės koncepcija
stebėjimo įgūdžiai (angl. <i>observation skills</i>)	mokėjimas atkreipti dėmesį ir mokyti iš kitų žmonių ar situacijų
kantrybė (angl. <i>patience</i>)	mokymasis kaip išspręsti situacijas ramiai ir nenusiminti
problemų sprendimas (angl. <i>problem solving</i>)	mokyti surasti tinkamus ir veiksmingus būdus sėkmingai išspręsti problemas, mokyti iš konflikto kaip jis gali nuvesti link pozityvių rezultatų
viešasis kalbėjimas (angl. <i>public speaking</i>)	stiprintas įgūdžius, kurių reikia tam, kad komfortabiliai jaustis, stovint ir kalbant priešais kitus
lyderių savybės (angl. <i>qualities of leadership</i>)	gebėjimas atpažinti lyderiams būdingas savybes
išradingumas (angl. <i>resourcefulness</i>)	įvairiose situacijose turėti vaizduotę ir surasti kūrybingus sprendimus įveikti kliūtis
rizikos prisiėmimas (angl. <i>risk taking</i>)	suprasti kokią riziką gali prisiimti lyderiai ir suvokti skirtumą tarp toleruotinos ir pavojingos rizikos
sektinas pavyzdys ir mentoriai (angl. <i>role models and mentors</i>)	vystyti gebėjimus būti pozityviu sektinu pavyzdžiu ar mentoriumi kitiems (tokiu, koku norėtų būti ar sekti kiti, mokyti iš jo). Suprasti skirtumą tarp tų individų, kurie yra mėgstami dėl jų populiarumo ir tų, kurie mėgstami dėl jų, kaip lyderių, socialinės įtakos
savivoka (angl. <i>self-awareness</i>)	suprasti ir perduoti kitiems ką kiekvienas žino apie save
savęs atskleidimas (angl. <i>self – disclosure</i>)	pasidalinti daugiau apie save, atskleidžiant savo patirtis ir vertybes
komandinis darbas (angl. <i>teamwork</i>)	mokyti produktyviai dirbti kartu su kitais, kurti pozityvią grupės dinamiką ir komandos sėkmę
tolerancija ir skirtingumas (angl. <i>tolerance an diversity</i>)	mokymasis bendrauti ir sutarti su skirtingas nuomones ar ypatybes turinčiais žmonėmis
vertybės (angl. <i>values</i>)	suprasti bei mokyti gerbti kiekvieno žmogaus jam svarbius įsitikinimus ar nuomones bei suvokti, kad kiekvienas žmogus yra skirtingas

Apibendrinant 1 lentelėje išvardintas pradinių klasių mokinių lyderystės kompetencijas, galima teigti, kad mokiniai, ugdomi pagal lyderystės ugdymo programą pradinėje mokykloje, mokysis:

- suprasti lyderystės sąvoką bei ką reiškia būti lyderiu;
- suvokti save bei kaip galima būtų tapti lyderiu;
- pradėti tyrinėti kaip žmonės daro įtaką kitiems, atpažinti tinkamus sektinus pavyzdžius;
- turėti nuomonę ir pradėti priimti tvirtus sprendimus;

- pradėti mokytis ką reiškia būti atsakingu, atkakliu, pagarbiu, savarankišku;
- mokytis būti ir dirbti su kitokiais, ar skirtingais;
- mokytis aktyviai klausyti ir tinkamai kalbėti;
- mokytis surasti efektyvius būdus kaip spręsti problemas ar konfliktus;
- mokytis pripažinti ir pasimokyti iš klaidų.

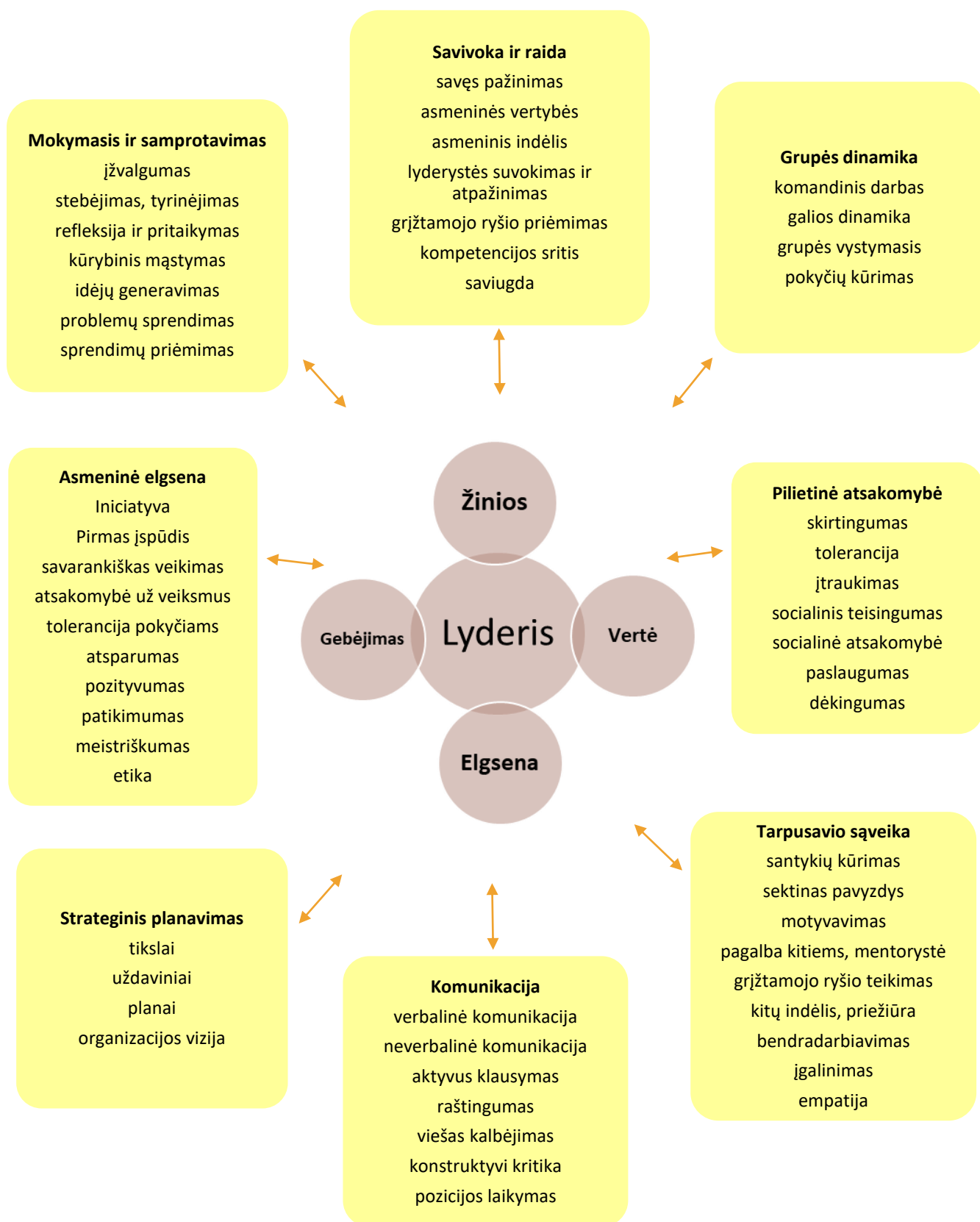
M. MacGregor įvardintos pradinėjų klasių mokinių lyderystės kompetencijos, kurias galima pradėti lavinti pradinėje mokykloje, panašios į C.Seemiller įvardintas svarbiausias 60 studentų lyderystės kompetencijas, o lyderystės kompetencijų ugdymas taip pat rekomenduojamas per žinių bei gebėjimų įgijimą, vertės suvokimą, elgsenos demonstravimą.

Apžvelgtos įvairių užsienio autorių mokinių lyderystės ugdymo galimybes bei rekomendacijos rodo kokia plati yra lyderystės ugdymo sąvoka, o lyderystei priskiriamos kompetencijos didele dalimi sutampa su ankstesniame skyriuje apžvelgtomis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) bei Pasaulio ekonomikos forumo paskelbtomis svarbiausiomis 21-ojo amžiaus kompetencijomis.

Susisteminius užsienio autorių C.Seemiller, M.MacGregor, R.F. Bowman bei J.M. Kouzes ir B.Z. Posner rekomendacijas mokinių (studentų) lyderystės ugdymui galima teigti, kad pagrindinis mokinių (studentų) lyderystės ugdymo tikslas yra ruošti juos tokiai ateičiai, kokios šiandien dar negalime įsivaizduoti. Todėl labai svarbu jau nuo mažens ugdyti lyderystės raiškai svarbias kompetencijas, pradedant nuo lyderystės sąvokos išsąmoninimo, savęs pažinimo, gebėjimų būti ir veikti socialinėje aplinkoje, ir palaipsniui pereinant prie visų svarbiausių 21-jame amžiuje kompetencijų ugdymo.

Mokinių lyderystės ugdymas nuo pradinėjų klasių nukreipiamas į kiekvieno vaiko savęs pažinimą, savivoką, savęs valdymą, bei empatiją, rūpestingumą kitais, gebėjimą būti komandos dalimi, pozityvios įtakos darymą. Mokinys lyderis pasižymi lyderiui būdingomis savybėmis bei kompetencijomis – jis yra gebantis pažinti bei suvokti save, pasirūpinti savimi ir kitais, savarankiškas, savivaldus, rodantis gerą, tinkamą pavyzdį kitiems, įkvepiantis kitus, atsakingas. Taigi, pradinėjų klasių mokinių lyderystės ugdymas vyksta per įvairių kompetencijų ugdymą, kuriuo siekiama išugdyti emociškai stiprius ir socialiai atsakingus, tvirtą pagrindą įgijusius lyderius, pasirengusius tolimesnei lyderystės ir gyvenimo kelionei.

C.Seemiller „Studentų lyderystės kompetencijų“ modelį (2013) sulyginus su M. MacGregor lyderystės ugdymo koncepcijomis bei R.F Bowman aprašytu 4 lyderystės nuostatų modeliu, surandama itin daug reikšmingų panašumų. Susisteminus visų 3 autorių aprašytas pasikartojančias ar sutampančias lyderystės kompetencijų ugdymo ir nuostatų mintis, gaunamas pradinėjų klasių mokinių lyderystės ugdymo modelis (6 pav.).

6 pav. Pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo modelis (sudaryta darbo autorės)

4. Tyrimo metodologijos pagrindimas

Darbo etapai

Šiame darbe buvo svarbu išsiaiškinti mokinių lyderystės ugdymo sampratą ir svarbą pradiniam ugdyme, bei kaip tą suvokia, įgyvendina bei vertina pradinės M mokyklos švietimo subjektai – mokytojai, mokinių tėvai bei mokyklos įkūrėja (švietimo ekspertė). Šis darbas buvo atliekamas trimis etapais.

Pirmame darbo etape buvo atlikta mokslinių knygų, straipsnių apie pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymą, švietimo dokumentų analizė, siekiant išsiaiškinti kam, kodėl ir kokių lyderių reikia šiuolaikinei ir ateities visuomenei, kaip gali būti ugdoma mokinių lyderystė pradinėse klasėse. Šiame etape buvo apžvelgiamos mokinių lyderystės ugdymo teorinės sampratos, svarba, rekomendacijos. Remiantis mokslinės literatūros analize sukurtas pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo modelis (6 pav).

Antrame darbo etape buvo atliekamas atvejo tyrimas (angl. *case study*) M mokykloje, siekiant išsiaiškinti pradinės mokyklos mokinių lyderystės ugdymo sampratą ir svarbą skirtingų švietimo subjektų požiūriu. Prieš tyrimą pagrindžiama tyrimo metodologija: apibrėžti tyrimo metodai, pagrįsta tyrimo imtis, tyrimo instrumentas, numatyta tyrimo eiga. Gauti tyrimo duomenys buvo analizuojami ir interpretuojami. Tyrimas atskleidė skirtingų M mokyklos švietimo subjektų – mokytojų, mokinių tėvų bei mokyklos įkūrėjos (švietimo ekspertės) požiūrį į pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymą.

Trečiame darbo etape gauti 1 ir 2 darbo etapo rezultatai buvo lyginami tarpusavyje bei analizuojami. Gautos tyrimo išvados, apimančios esminius gautus tyrimo rezultatus. Remiantis tyrimo išvadomis pateiktos rekomendacijos tiek M mokyklos švietimo subjektams, tiek kitiems tyrėjams.

Tyrimo strategija

Šiame darbe atliekamas tyrimas ir yra nagrinėjama atvejo studija (angl. *case study*). Anot K. Yin (2018), atvejo studija yra empirinis metodas, kuris giliai tiria šiuolaikinį reiškinių (atvejį) realaus pasaulio kontekste, ypatingai kai ribos tarp reiškinių ir konteksto gali nebūti aiškiai matomos. Taigi, tyrimui pasirinktas atvejis – pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo samprata ir raiška M mokykloje.

Tyrimui pasirinkta mišrių metodų strategija, derinant kokybinius ir kiekybinius duomenų rinkimo iš skirtingų subjektų ir apdorojimo metodus. Ši strategija padėjo atskleisti pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo svarbą, jo suvokimą bei efektyvumą konkrečioje mokykloje skirtingų švietimo subjektų – mokytojų, mokinių tėvų, mokyklos įkūrėjos (švietimo ekspertės) – požiūriu.

Tiriamos organizacijos pristatymas

Šiam tyrimui atlikti buvo pasirinkta M mokykla – ir Lietuvos, ir tarptautiniu mastu yra vertinama kaip novatoriška 21-ojo amžiaus mokykla, kurioje, remiantis naujausiais moksliniais tyrimais ir rekomendacijomis, gerą tarptautinių mokyklų praktika, organizuojamas pradinio ir pagrindinio amžiaus mokinių ugdymas. Mokykloje nuolat diegiamos švietimo naujovės, inovacijos, vadovaujamosi aukštais vertybiniais principais ir ugdymo kokybės standartais. M mokykla – tai privati ir, palyginus, nauja mokykla, gyvuojanti dar tik 5 metus. Šiuo metu M mokykla turi padalinius Vilniuje, Kaune bei Klaipėdoje, joje mokosi virš 400 mokinių priešmokyklinėse ir pradinėse klasėse, virš 90 mokinių pagrindinio ugdymo klasėse, dirba viso 145 darbuotojai (administracija, mokytojai, švietimo pagalbos specialistai, kitas aptarnaujantis personalas). Šio tyrimo atlikimui buvo gautas M mokyklos sutikimas.

Tyrimo duomenų surinkimo metodai

Tyrimo metu taikyti šie duomenų surinkimo iš skirtingų subjektų metodai:

1. Kokybinio tyrimo metodas – *tikslinės grupės diskusija* (angl. *focus group*) – diskusija su mokyklos mokytojais. Anot I. Gaižauskaitės, N. Valavičienės (2016), tikslinės grupės diskusijos metu siekiama atskleisti tyrimo dalyvių santykį (t.y. nuomones, nuostatas, požiūrius, patirtį, vertinimus, įsitikinimus, emocijas ir pan.) su nagrinėjama tema, apčiuopti perspektyvų įvairovę, generuoti naujas idėjas. Šis metodas buvo pasirinktas dėl galimybės vienu metu apklausti kriterijus atitinkančius respondentus, keliant tarp jų diskusiją. Tikslinės grupės – mokytojų keliamos diskusijos tikslas – atskleisti jų požiūrį į mokinių lyderystę, kaip jiems sekasi ugdyti mokinių lyderystę, kokios naudojamos metodikos, kokie juntami rezultatai;

2. Kiekybinis ir kokybinis tyrimo metodas, atliekant *anketinę mokinių tėvų apklausą* internetu. Apklausos internetu metodas buvo pasirinktas atsižvelgiant į galimybę patogiu šiuolaikiniu būdu – internetu pasiekti respondentus, bei, tikslingai uždavus klausimus, surinkti jų požiūrį ir nuomones. Mokinių tėvų apklausos tikslas – atskleisti kaip jie supranta ir vertina mokinių lyderystę, kokius supranta ar pastebi lyderystės kompetencijų, lyderystės ugdymo požymius, rezultatus;

3. Kokybinio tyrimo metodas – iš dalies struktūruotas *individualus interviu* su mokyklos įkūrėja (švietimo eksperte). Anot I. Gaižauskaitės, N. Valavičienės (2016), individualūs interviu parankūs tada, kai tyrėją domina giluminis individualių atvejų supratimas, įsigilinant į tyrimo dalyvio patirtį ir perspektyvas su visomis detalėmis ir kontekstais. Šio metodo tikslas – atskleisti mokyklos įkūrėjos (švietimo ekspertės) apibendrinantį požiūrį į mokinių lyderystės ugdymą pradinėje mokykloje.

Tyrimo imties pagrindimas

Anot I.Gaižauskaitės, S. Mikėnės (2014), imtis (angl. *sample*) – tyrimui aktualios populiacijos dalis, atrinkta tirti. Tyrime buvo pasirinkta naudoti tokia M mokyklos skirtingų švietimo subjektų – informantų ir respondentų imtis, kuri geriausiai galėjo atskleisti tų subjektų požiūrį.

Tikslinės grupės diskusijai organizuoti buvo taikyta tikslinė – kriterinė informantų atranka. Buvo pasirinkta tikslinė informantų grupė – *mokytojai*, kaip vieną M mokyklos švietimo subjektą atstovaujanti šalis. Anot V.Žydžiūnaitės (2011), kriterinėje atrankoje tyrėjas pasirenka tyrimo dalyvius pagal konkrečius kriterijus, kurie atitinka darbo temos kontekstą ir tyrimo problemos turinį. Tikslinės grupės diskusijos kriterinėje informantų atrankoje, siekiant surinkti kuo patikimesnius duomenis, buvo išskirti 2 mokytojų atrankos kriterijai:

- priešmokyklinių ir pradinių (pirmos, antros, trečios, ketvirtos) klasių mokytojai;
- mokytojo darbo stažas M mokykloje – daugiau kaip vieneri mokslo metai;

Taikant šią atrankos strategiją buvo atrinkta 12 mokytojų iš skirtingų padalinių ir miestų tikslinės grupės diskusijai. Grupę sudarė 3 priešmokyklinių, 2 pirmų, 3 antrų, 2 trečių, bei 2 ketvirtų klasių mokytojai. Nors iš 12 atrinktų mokytojų tik du buvo vyrai, siekiant užtikrinti tyrimo dalyvių konfidencialumą šiame tyrime bus naudojama bendra sąvoka „mokytojas“, „mokytojai“.

Kitu M mokyklos švietimo subjektu buvo pasirinkti *mokinių tėvai*. Tėvų požiūriui apie vaikų (mokinių) lyderystės ugdymą atskleisti buvo pasirinktas apklausos klausimynas – anketa. Mokinių tėvų atrankai nebuvo taikyti specifiniai atrankos kriterijai. Apklausos anketos buvo suformuotos elektroninėje erdvėje ir išsiųstos elektroniniu paštu visų priešmokyklinių ir pradinių klasių mokinių (virš 400) tėvams. Sąmoningai į apklausą buvo įtraukti ir priešmokyklinių klasių mokinių tėvai, siekiant jų nuomonę palyginti su pradinių klasių mokinių tėvų nuomone. Per nustatytą 7 dienų terminą buvo tikimasi surinkti duomenis iš ne mažiau kaip 60 tvarkingai ir pilnai užpildytų apklausos anketų. Tyrimo terminui pasibaigus buvo gautos ir apdorojamos 82 pilnai užpildytos anketos.

Individualiu interviu metodu buvo apklausta M *mokyklos įkūrėja*. Mokyklos įkūrėja apklausai buvo pasirinkta tikslingai, žinant, kad ji yra pagrindinis M mokyklos ugdymo koncepcijos organizatorė, bei filosofijos diegėja, taip pat ji yra pripažinta ir autoritetinga švietimo lyderė tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje. Todėl M mokyklos įkūrėjos nuomonė darbo temos klausimu buvo labai svarbi ir sviri ir toliau šiame tyrime mokyklos įkūrėja vadinama *švietimo eksperte*.

Tyrimo instrumento pagrindimas

Tyrimo instrumentai buvo pasirinkti siekiant kaip galima efektyviau pasiekti pagrindinį tyrimo tikslą – atskleisti M mokyklos skirtingų švietimo subjektų požiūrį į pradinių klasių mokinių lyderystės

ugdymą. Šiame tyrime buvo naudojami kokybinių ir kiekybinių duomenų rinkimo instrumentai, parinkti skirtingiems subjektams pagal numatytą duomenų rinkimo metodą.

Tikslinės grupės (mokytojų) diskusijai buvo iš anksto parengtas 3 pagrindinių klausimų klausimynas:

- 1) Kaip suprantate kas yra mokinių lyderystė?
- 2) Kaip ugdote mokinių lyderystę mokykloje?
- 3) Kaip pamatuojate, kaip vertinate, kad Jums pavyko ugdyti mokinių lyderystę?

Diskusijos eigoje buvo užduoti pasitikslinamieji klausimai:

- 4) Kodėl ir kuo svarbus yra mokinių lyderystės ugdymas?
- 5) Kaip padedate vaikui atskleisti jo potencialą?
- 6) Ar stebite augančių ir į kitas klases išeinančių vaikų progresą mokyklos mastu?

Visi mokytojams užduoti klausimai padėjo atskleisti ne tik jų požiūrį į mokinių lyderystę bei jos ugdymą, bet ir konkrečius lyderystės ugdymo pavyzdžius.

Tėvų apklausai buvo suformuotas klausimynas, susidedantis iš 6 uždaro tipo klausimų ir 2 atviro tipo klausimų. Apklausos klausimynas pateikiamas 1 priede. Apklausos tėvams uždaro tipo klausimai buvo rengiami remiantis teorinėje dalyje išgrynintomis mokinių lyderystės ugdymo koncepcijomis, bei siekiant gauti šių žinių patvirtinimą arba paneigimą, teikiamos svarbos įvertinimą. Atviro tipo klausimai buvo skirti sužinoti tėvų požiūrį į mokinių lyderystės sąvoką, bei jų vaikų asmenybės, ugdantis mokykloje, džiuginančių pokyčių vertinimą.

4 tėvų anketos klausimo – lyderystės kompetencijų klausimyno tinkamumui nustatyti skaičiuoti jo atskirų skalių Kronbacho alfa koeficientai. Kaip parodoma 2 lentelėje, mažiausias Kronbacho alfa rodiklis yra 0,663 (skalė „Vaiko (mokinio) savivoka ir raida“), taigi klausimyno skalių vidinis suderinamumas (validumas) pakankamai geras.

2 lentelė. Lyderystės savybių klausimyno vidinio suderinamumo rodikliai Kronbacho alfa

	Teiginių skaičius	Kronbacho alfa
Vaiko (mokinio) savivoka ir raida	5	0,663
Mokymasis ir samprotavimas	8	0,705
Asmeninė elgsena	7	0,690
Komunikacija	7	0,840
Pilietinė atsakomybė	5	0,879
Tarpusavio sąveika	8	0,819
Grupės dinamika (buvimas grupėje)	4	0,843
Strateginis planavimas	4	0,817

Švietimo ekspertės individualaus interviu metu buvo užduoti du pagrindiniai klausimai, atskleidžiantys jos požiūrį į mokinių lyderystės ugdymą pradinėje mokykloje:

- 1) Kaip suprantate kas yra mokinių lyderystė?
- 2) Kaip turėtų būti ugdoma mokinių lyderystė pradinėje mokykloje?

Tyrimo eiga

Pirmiausia, siekiant užtikrinti tyrimo etiką, buvo gautas M mokyklos sutikimas tyrimą atlikti su joje esančiais švietimo subjektais – mokytojais, mokinių tėvais, švietimo eksperte.

Kadangi šiame tyrime buvo naudojami 3 skirtingi duomenų rinkimo metodai, tyrimas buvo atliekamas trimis etapais:

Pirmas tyrimo etapas buvo tikslinės grupės diskusijos organizavimas. Siekiant atrinkti kriterijus atitinkančius mokytojus, elektroniniu paštu buvo išsiųstas kvietimas dalyvauti diskusijoje visiems mokyklos mokytojams iš visų padalinių. Kvietime buvo nurodytas darbo pavadinimas ir koku tikslu kviečiami mokytojai į diskusiją. Į kvietimą atsiliepė 12 mokytojų iš skirtingų miestų bei klasių, visi jie atitiko numatytus kriterijus, t.y. buvo priešmokyklinių ir gpradinių klasių mokytojai, bei dirbantis antrus ar daugiau metų M mokykloje. Diskusija su mokytojais vyko 2018 balandžio 3 dieną Vilniuje viename iš mokyklos padalinių. Diskusijos pradžioje mokytojai buvo supažindinti su tyrimo tikslu bei eiga, buvo gautas mokytojų sutikimas įrašyti diskusijos pokalbį diktofono pagalba. Diskusija vyko atskiroje uždaroje patalpoje (vienoje iš mokyklos klasių), vyravo draugiška atmosfera, kadangi visi mokytojai pažinojo vieni kitus, jautėsi atsipalaidavę. Tyrėja atliko moderatorės vaidmenį ne tik užduodama iš anksto paruoštus klausimus, bet ir pasitikslindama dėl išsakytų teiginių, apibendrindama išsakytas mokytojų mintis. Visi mokytojai pasisakė diskusijos metu, diskusija vyko labai sklandžiai, pasisakymai natūraliai generavosi sniego gniūžtės principu. Mokytojų diskusija truko 1 val. 5 min. Diskusijos metu padarytas audio įrašas buvo transkribuotas į Microsoft Word formato kompiuterinę bylą.

Antrame tyrimo etape buvo ruošiamos apklausos anketos visiems M mokyklos priešmokyklinių, pirmų, antrų, trečių bei ketvirtų klasių mokinių tėvams. Iš anksto paruoštas klausimynas buvo įkeltas elektroninėje erdvėje (google forms). M mokyklos tėvams buvo išsiųstas laiškas – kvietimas užpildyti apklausos anketą, kuriame nurodytas darbo pavadinimas bei tyrimo tikslas, garantuojamas anonimiškumas bei konfidencialumas. Laiške buvo įkelta ir apklausos anketos nuoroda, kurią paspaudus buvo galima iš karto pildyti anketą tėvams patogioje erdvėje – kompiuteryje, telefone. Vidutinė anketos pildymo trukmė ~ 10 minučių. Anketos nuoroda buvo aktyvi 7 dienas ir buvo pildoma 2018 m. balandžio 17-23 dienomis. Per tą laiką iš viso buvo pilnai užpildytos 82 anketos.

Trečiame tyrimo etape buvo suorganizuotas individualus pokalbis su švietimo eksperte. Interviu buvo imamas 2018 gegužės 15 dieną telefonu, truko 10 minučių. Interviu metu gauti švietimo ekspertės pasisakymai buvo įrašomi diktofono pagalba ir konspektuojami į Microsoft Word kompiuterinę bylą.

Tyrimo duomenų apdorojimo logikos pagrindimas

Šiame tyrime surinkti duomenys buvo apdorojami ir analizuojami atsižvelgiant į duomenų rinkimo metodą. Kokybiniais duomenims analizuoti, Anot M.Q. Patton (2002), J. Creswell (2009), nėra nei vieno „teisingo“ kokybinės analizės būdo. Kokybinių duomenų analizė reiškia empirinių duomenų transformavimą į tyrimo išvadą, o formulė šiai transformacijai neegzistuoja. Tai yra kūrybinis procesas, o tyrėjas tampa gautų duomenų analizės kūrėju. Kiekybiniai duomenys, tuo tarpu, apdorojami ir analizuojami pasitelkus statistinės duomenų analizės programas, dažniausiai tai įvairias SPSS for Windows versijas bei Microsoft Excel programą.

Tiklinės grupės diskusijos duomenis apdoroti ir analizuoti buvo pasirinktas teminės analizės metodas kaip kokybinių duomenų analizės metodas. Teminė analizė – tai tam tikra gautų duomenų kodavimo sistema išskiriant, analizuojant ir pateikiant pagrindines tyrimo duomenų temas. Tema – tam tikras informacijos modelis, šablonas, kuris maksimaliai interpretuoja fenomeno aspektus. Teminė analizė suteikia galimybę rasti ir pažymėti tai, kas tyrimo duomenyse yra svarbu, suteikti tam prasmę, remiantis savo įžvalgomis, sukurti tam tikro fenomeno koncepciją (Boyatzis, 1998). Pasak V. Braun ir V. Clarke (2006), atliekant analizę teminės analizės būdu, tyrėjas duomenis koduoja ir suskirsto juos į temas ir potemes. Tyrimo duomenys buvo apdorojami išskiriant keturias pagrindines temas, kurios siejosi su tyrimo metu užduotais klausimais.

Apklauso anketos duomenų analizei buvo pasirinkta kiekybinių bei kokybinių duomenų apdorojimo bei analizės metodai.

Uždary klausimų duomenyse buvo ieškoma procentinio dažnio ir statistiškai reikšmingų skirtumų tarp skirtingų grupių. Kiekybiniai tyrimo duomenys apdoroti programa SPSS 22 for Windows, o pavaizduoti programa Microsoft Excel. Priklausomybės ryšių tarp kintamųjų nustatymui naudotas Spearman koreliacijos koeficientas. Koreliacija statistiškai reikšminga, jei apskaičiuota p reikšmė mažesnė už reikšmingumo lygmenį 0,05.

Atvirų klausimų duomenys, kaip kokybiniai duomenys, buvo apdorojami atliekant kokybinę turinio analizę. Anot V. Žydzūnaitės, S. Sabaliausko (2017), kokybinė turinio analizė plačiąja prasme reiškia rašytinių duomenų apibendrinimą ir interpretavimą, o <...> tikslas – sisteminant ir apibendrinant tyrimo medžiagą, apibūdinti reiškinius, atskleisti, kokias prasmes žmonės suteikia šiems reiškiniams. Atsakymuose į atviro tipo klausimus buvo ieškoma reikšmingų sutapimų.

Interviu duomenys buvo apdorojami kokybinės aprašomosios analizės būdu, taikant fenomenologinę metodologiją. Anot I. Gaižauskaitės, N. Valavičienės (2016), taikant fenomenologinę perspektyvą tiriama, kokių prasmių individai suteikia įvairiems įvykiams, kaip jie juos interpretuoja ir vertina.

Tyrimo etika

Šiame darbe buvo vadovaujamasi ir laikomasi šių tyrimo etikos principų, kurie leido užtikrinti tyrimo sklandžią eigą, efektyvumą bei patikimumą:

- Sažiningumas – naudojant tyrimui reikalingą medžiagą, cituojant autorius, nepažeidžiant tyrimo dalyvių teisių ir geranoriškos valios;
- Geranoriškumas – tyrimui atlikti pasitelkiama abipusė tyrėjų ir dalyvių laisvanoriška valia, pozityvi tyrimo aplinka ir atmosfera;
- Konfidencialumas, anonimiškumas – apsaugant tyrimo duomenų ir dalyvių duomenis;
- Patikimumas – teisingų, tikslių tyrimo duomenų pateikimas;
- Informuotumas – savalaikis aiškios ir tikslios informacijos pateikimas tyrimo dalyviams.

5. Tyrimo rezultatai

Šiame skyriuje bus pateikiama tikslinės grupės diskusijos, tėvų anketinės apklausos bei interviu su mokyklos įkūrėja (švietimo eksperte) rezultatų apžvalga.

5.1. Tikslinės grupės diskusijos duomenų (rezultatų) analizė

Apdorojus tikslinės grupės diskusijos tyrimo rezultatus teminės analizės metodu, buvo išskirtos keturios pagrindinės temos ir jų potėmės:

1. Mokinių lyderystės apibūdinimas:

- stiprios asmeninės savybės;
- gebėjimas dirbti/ būti komandoje su kitais;

2. Mokinių lyderystės ugdymo svarba:

- lyderio savybių ugdymas;
- vertybinis ugdymas;
- kritinio mąstymo ugdymas;
- gebėjimo būti komandoje ugdymas;
- savarankiškumo ugdymas;

3. Mokinių lyderystės ugdymo metodai:

- mokymas(is) per pavyzdį;
- darbas grupėse;
- situacijų modeliavimas;
- diskusija;
- refleksija;
- individualūs metodai.

4. Mokinių lyderystės ugdymo rezultatų įvertinimas:

- stebėjimas ir duomenų fiksavimas;
- tikslų kėlimas ir rezultatų apžvalga;
- grįžtamasis ryšys;
- progresas aukštesnėje klasėje.

Mokinių lyderystės apibūdinimas

Mokytojų tikslinės grupės diskusija atskleidė, kad lyderis, visų pirma, pasižymi **stipriomis asmeninėmis savybėmis**, tokiomis kaip nebijojimas būti savimi ir savęs išreikšti, pasitikėjimas savimi, iniciatyvumas spręsti problemas, drąsa veikti, tvirtumas, atsakomybės prisiėmimas už save, savarankiškumas.

Vienas iš pasisakiusių mokytojų mokinius lyderius apibūdino kaip visapusiškas asmenybes, turinčias įvairių stiprių asmeninių savybių bagažą ir nebijo tų savybių siekti įgyti, auginti. „*Man lyderis tai nėra vienas kažkoks išskirtinis žmogus. Man lyderis yra tas žmogus, kuris turi tam tikrą koncentraciją, tokį balansą tam tikrų savybių. [...] Lyderis – tai toks žmogus, turintis stiprų bagažą tam tikrų savybių, jis moka pasiekti viską bet kurioje situacijoje. [...] man lyderis asocijuojasi su žmogumi, kuris turi visą rinkinį stiprių savybių. Nebūtinai jų turi, bet nebijo jų siekti ir neturi sienų.*“

3 lentelėje atsiskleidžia mokytojų požiūris į mokinių lyderių stiprias asmenines savybes, bei kaip jie suvokia tų savybių raišką

3 lentelė. Mokytojų požiūris į mokinių lyderių stiprias asmenines savybes

Tema	Potėmė	Patvirtinantys teiginiai
Mokinių lyderystės apibūdinimas	<p>Stiprios asmeninės savybės:</p> <ul style="list-style-type: none"> • buvimas savimi, gebėjimas išreikšti save: • pasitikėjimas savimi: • iniciatyvumas spręsti problemas: • drąsa veikti: • tvirtumas: • atsakomybė už savo veiksmus 	<p>„<...> Ir tai būtų nebijojimas būti savimi. „<...> Tai tas žmogus, kuri nebijo savęs išreikšti“ „<...> Tas, kuris situacijose moka būti, išlikti savimi“ būti savimi, išsakyti savo nuomonę „<...> Lyderis geba suprasti ir priimti savo poziciją tam tikroje situacijoje“</p> <p>„<...> Tai tas žmogus, kuris pasitiki savimi“</p> <p>„<...> Aš galiu ir noriu rytoj per Ryto ratą pravežti pamokėlę kaip galime susitvarkyti pieštukus“ „<...> Savo pavyzdžiu priima kažkokius sprendimus klasės lygmeniu, sprendžia problemas“ „<...> Ryžosi pasisakyti, iškelti problemą viešai ir pasiūlyti sprendimą“ „<...> Nelaukė nei pripažinimo, nei palaikymo, tiesiog nusprendė priimti sprendimą“ „<...> Situacijos pastebėjimu, sprendimo paieška ir pasiūlymu, nuo kurio visiems būtų geriau“</p> <p>„<...> Tai nebijojimas veikti, nebijojimas klysti“ „<...> Tas vaikas, kuris yra drąsus, atsipalaidavęs, nebijo imtis įvairiausių veiklų“ „<...> Įgalinti save veikti bet kokioje situacijoje“ „<...> Nebijoti įvairiausių iššūkių, išbandyti, būti drąsiam“ „<...> Kuris nebijo pasakyti Ne“ „<...> Kad žinotų kaip turi būti, nebijotų pasakyti ir veikti“</p> <p>„<...> Turėtų nebijoti atlaikyti ir atstovėtų savo nuomonės poziciją“ „<...> Tvirtas, su savo nuomone, savo pasirinkimais“</p> <p>„<...> Lyderystės viena iš dalių yra atsakomybės prisiėmimas“ „<...> Atsakomybė už savo gyvenimą“ „<...> Kad vaikas suvoktų ką daro, kodėl ir kas bus po to, prisiimtą atsakomybę už tai“ „<...> Atsakomybė įgalinti save veikti bet kokioje situacijoje“</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • savarankiškumas 	<i>„<...> Vaikas turėtų būti savarankiškas, kad grupės darbas nenukentėtų“</i>
--	---	--

Mokytojų diskusijoje keletas mokytojų mokinių lyderystės savybių apibūdinimui ir raiškai naudojo pavyzdžius iš savo darbo patirties.

Vienas iš tyrime dalyvavusių mokytojų pateikė pavyzdį apie mokinių gebėjimą imtis iniciatyvos, taip pat, kad mokiniai lyderiai gali būti ir tylieji mokiniai, kurie geba analizuoti situacijas ir rasti tinkamus sprendimo būdus joms spręsti: *„Vienas pavyzdys – šiemet turiu antrokę – ji šiaip labai tyli. Bet vieną dieną ji atėjo pas mane ir sako: klasėje yra netvarka ir aš stebėjau kaip vaikai nuolat išmėto pieštukus ir jų nesutvarko. Reikėtų jiems praveisti pamoką kaip juos sutvarkyti. Aš galiu ir noriu rytoj per Ryto ratą praveisti pamokėlę kaip galime susitvarkyti pieštukus. Ji pravedė tą pamokėlę ir vaikai suprato. Tai šioje situacijoje pamačiau kaip išryškėjo lyderis, kuris iš pradžių stebėjo, analizavo ir ieškojo būdų kaip spręsti situaciją ir padėti. Bet nelaukė nei pripažinimo, nei palaikymo, tiesiog nusprendė priimti sprendimą. Tai va toks man ryškus lyderystės pavyzdys.“*

Kitas mokytojas pateikė pavyzdį kaip vienoje situacijoje pasireiškė kelios mokinio asmeninės savybės – savęs išraiška tam tikroje situacijoje, iniciatyvumas spręsti problemą, drąsa veikti: *„Prisiminiau istoriją kaip vienas mano klasės vaikas ėmėsi iniciatyvos mane pralinksinti, nors man iš pat ryto buvo labai bloga nuotaika. Vaikai kažkaip pajuto, kad aš be nuotaikos ir nesišypsau, o vienas vaikas atsistojo ir sako: – „padarom šiandien taisyklę, kad šiandien niekas negali būti rimtas ir liūdnas!“ Visi pritarė ir man nebebuvo kur trauktis. Tai vaikas tokiu būdu „išsuko situaciją“ ne tiesiogiai pasakydamas – „ko dabar liūdi?“, bet pasiūlydamas sprendimą ir būdą mane pralinksinti. Tai man čia asocijuojasi su lyderyste – situacijos pastebėjimu, sprendimo paieška ir pasiūlymu, nuo kurio visiems būtų geriau.“*

Mokytojų diskusijoje taip pat išryškėjo, kad mokiniui lyderiui yra svarbus **gebėjimas būti/ dirbti komandoje** bei valdyti komandos darbą. Šis gebėjimas mokiniams lyderiams pasireiškia kaip mokėjimas bendrauti, gebėjimas pritraukti kitus, komandos darbo moderavimas, pagalba kitiems ir atsakomybės už kitus prisiėmimas.

Gebėjimo būti ir dirbti komandoje reikia, siekiant efektyvaus ir sklandaus komandos darbo bei rezultatų. *„Labai dažnai dirbant grupėse atsiskleidžia lyderis. Dirba visi kartu, bet lyderis sumoderuoja viską. Kas yra pagrindinis bruožas to teisingo, tinkamo lyderiavimo – tai, kada lyderis išklauso grupės draugų, priima kompromisus ir sumoderuoja grupės darbą taip, kad visi dirba sėkmingai.“*

Diskusijoje atsiskleidžia ir įvardijamas kitų asmenų paskatinimas, palaikymas tam tikrose situacijose. Mokytojas pateikia pavyzdį, kuriame akcentuoja būtent kitų vaikų drąsos skatinimą, jeigu

vaikas pats to nedrįsta: „*Lyderis padeda ir kitiems iššaukti savo gerąsias savybes. Pvz., koks nors vaikas nori, bet nedrįsta kalbėti prieš auditoriją, tai lyderis padeda, paskatina.*“

4 lentelėje atskleidžiama diskusijos metu išsakyta mokytojų nuomonė mokiniai lyderiai geba būti bei dirbti komandoje su kitais.

4 lentelė. Mokytojų požiūris į mokinių lyderių gebėjimą būti / dirbti komandoje su kitais

Tema	Potėmė	Patvirtinantys teiginiai
Mokinių lyderystės apibūdinimas	<p>Gebėjimas būti/ dirbti komandoje su kitais:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mokėjimas bendrauti: • gebėjimas pritraukti kitus: • komandos darbo moderavimas: • pagalba kitiems: • atsakomybės prisiėmimas už kitus; 	<p>„<...> Moka bendrauti, pasiūlyti kitiems draugams, jis ir pritraukia kitus prie savęs“</p> <p>„<...> Tas vaikas, kuris sugeba aplink save suburti ir kitus, juos įkvėpti, nukreipti, pakviesti veiklai, užduočiai“</p> <p>„<...> Daugiau žino, tai atsiranda jo įtaka kitiems</p> <p>„<...> Dirba visi kartu, bet lyderis sumoderuoja viską“</p> <p>„<...> Išklauso grupės draugų, priima kompromisus ir sumoderuoja grupės darbą taip, kad visi dirba sėkmingai“</p> <p>„<...> Sugeba sustrateguoti grupės darbus, paskirstyti darbus, prižiūrėti, kad visi savo dalį atliktų“</p> <p>„<...> Jis suras galimybę kaip pamoderuoti, kaip paskatinti kitą kad kažkas tą padarytų, ar kitą darbą ir pan.“</p> <p>„<...> Lyderis padeda ir kitiems iššaukti savo gerąsias savybes“</p> <p>„<...> Koks nors vaikas nori, bet nedrįsta kalbėti prieš auditoriją, tai lyderis padeda, paskatina“</p> <p>„<...> Tie lyderiai, kurie anksčiau pabaigia kažkokią užduotį atlikti, jie turi galimybę padėti tiems, kam reikia pagalbos“</p> <p>„<...> Gebėjimas suprasti atsakomybę, kad esi atsakingas ne tik už save, bet ir už kitus“</p> <p>„<...> Lyderiauji komandai, ir nuo tavęs priklauso koks bus rezultatas, kokios pasekmės, kokia tavo atsakomybė“</p> <p>„<...> Lyderis nebijo prisiimti atsakomybės, pavyzdžiui, pristatant grupės darbą“</p>

Diskusijoje vienas mokytojas atskleidė, kad komandos darbas priklauso ir nuo lyderio bruožų bei nuo skirtingus bruožus turinčių lyderių komandinio darbo: „*Aš išskirčiau dviejų tipų lyderius – tylusis lyderis ir charizmatiškasis lyderis. Dažnai daugiau vaikų autoriteto turi tas tylusis lyderis, kuris klasėje ir veiklą sustato, sureguliuoja. Charizmatiškasis daugiau pasisekimo turi žaidybinėse veiklose. Jie ir susikerta kartais. Man pasiteisino tokia strategija, kad tuos lyderius sudėjus šalia, jie nesipriešina, o komanda dirba labai sėkmingai. Tylusis lyderis, kaip komandos „kaklas“, ir charizmatiškasis su savo ekspresyvumu užveda visą klasę, ir rezultatas gaunasi labai geras.*“

Mokytojų diskusijoje mokinių lyderystės apibūdinimo tema išsiskyrė mokytojų, dirbančių su jauniausiais ir vyriausiais mokiniais, nuomonės dėl mokinių akademinų žinių. Mokytojai, dirbantys su jauniausiais vaikais – priešmokyklinukais, pirmokais – akademines žinias ir gebėjimus įvardino kaip svarbius mokinių lyderystės raiškos aspektus. Vieno mokytojo, dirbančio su pirmokais, nuomonė: „*Aš stebėjau kaip vaikai dirba grupėse ir kas tampa grupės kapitonu, tai dažniausiai tampa tas vaikas, kuris turi tam tikrus gebėjimus, pvz., kaip jam sekasi gerai rašyti ar skaityti, kaip jis geba informacijos ieškoti ir pan., na kažkokiais savo gebėjimais tampa lyderiu. Ir kai būna grupės darbo pristatymas, aš pastebiu, kad būtent tos lyderio savybės ir atperka vaikų pasirinkimą.*“ Mokytojo, dirbančio su priešmokykline klase, nuomonė: „*Vaikų pasirinkimą įdomu stebėti. Jeigu vienas vaikas, kuris greičiau orientuojasi situacijose, pasakė, kad jis daugiau žino, tai atsiranda jo įtaka kitiems, jis tampa lyderiu. Jam reikia dar ugdytis savybes, kad jis būtų lyderis, bet tuo metu jis tampa kaip vadovas – kaip jisai pasakė, tai aplink jį esanti grupelė ir daro. Jie tampa kaip pasekėjais. Tas vadovaujantis tipas būdingas pas mažesnius vaikus.*“

Tuo tarpu mokytojai, dirbantys su trečių, ketvirtų klasių mokiniais vien akademinų žinių turėjimo nesiejo su mokinių lyderystės raiška. Vienas mokytojas, dirbantis su ketvirtokais, pastebėjo, kad lyderiams nebeužtenka turėti tik akademinų žinių, jie jau geba kur kas daugiau. „*Lyderį galima pamatyti skirtingose situacijose vis kitokį. Bet naujas lygmuo yra, kad lyderis suranda sau vietą bet kurioj grupėj. Nebūtinai turėdamas daug akademinų žinių, bet jis suras galimybę kaip pamoderuoti, kaip paskatinti kitą kad kažkas tą padarytų, ar kitą darbą ir pan.*“

Taigi, apibendrinant mokytojų požiūrį į mokinių lyderystės apibūdinimą, galima teigti, kad visų klasių mokytojai mokinių lyderį apibūdina, kaip vaiką, pasižymintį išskirtinėmis asmeninėmis savybėmis, mokantį būti ir dirbti komandoje bei ją moderuoti. Žemesnėse klasėse mokiniai lyderiai būna labiau kintantys, situaciniai lyderiai, o vyresnėse klasėse, ugdant lyderystės savybes bei gebėjimą būti/ dirbti komandoje, atsiskleidžia daugiau lyderių.

Mokinių lyderystės ugdymo svarba

Kalbėdami apie mokinių lyderystės ugdymo svarbą, mokytojai pirmiausia akcentavo būtent tam tikrą **lyderio asmeninių savybių ugdymo** svarbą. Asmeninių savybių apibūdinimas buvo aptartas ankstesnėje potemėje.

Mokytojų nuomone, lyderystės savybių ugdymas yra susijęs su kiekvieno žmogaus ateitimi. „*To reikia, kad ateityje šie žmonės būtų platesnio mąstymo, o ne tik žinotų kažkokią vieną sritį, kurioje jiems geriausiai sekasi. Ir kad lyderiauti žmogus galėtų tokiame jau aukštesniame lygyje bet kur – ar tai būtų komandinis darbas, ar moderavimas, ar tylus darbas.*“

Lyderystės savybių ugdymo svarbą mokytojai tapatina su savo misija – padėti atsiskleisti kiekvienam vaikui. „*Pagrindinis mokytojo tikslas – padėti atsiskleisti kiekvienam vaikui, formuojant nuostatas, vertybes, ugdant savybes. Ir tą daryti kiekvienam vaikui, o ne tik atskiram pasirinktam vaikui, potencialiam lyderiui.[...] Todėl nuo mažens ir ugdomi vaiką, atskleidžiant jo potencialą, savybes, kurios jam padėtų ateityje, kad jis galėtų būti bet kuo, kuo jis norėtų, padėtų jam skleistis, pasiekti ko jis norės.*“ „*[...] žmogus, kuris turi savyje tas lyderystės savybes, svarbu, kad jam būtų sudarytos sąlygos atsiskleisti.*“

Mokytojo nuomone, ugdant mokinių lyderystės savybes, vaikai tampa atviresni, nebijantys įvairių iššūkių gyveni, nebijantys išsakyti savo nuomonę: „*Visų pirma, turi būti ugdomos savybės – lyderis turi būti atviras, nebijoti įvairiausių iššūkių, išbandyti, būti drąsus, būti savimi, išsakyti savo nuomonę, nebijoti būti pajuoktas. Jeigu ir pajuokiamas, tai turėtų nebijoti atlaikyti ir atstovėti savo nuomonės poziciją. Lyderystės ugdymas – tai vaiko „stuburo“ ugdymas, kad jis būtų tvirtas, su savo nuomone, su savo pasirinkimais.*“

Mokytojų nuomone, svarbu ugdyti visų mokinių asmenines savybes, ko pasekoje mokiniai tampa lyderiais: „*[...] man klasėje svarbiau ugdyti bei stiprinti kiekvieno vaiko tam tikras asmenines savybes, ir tai ir ugdo tvirtą, pasitikinčią savimi, atsakingą bei jautrią asmenybę. Tokie žmonės ir tampa lyderiais.*“

Mokytojų nuomone, labai svarbu yra tai, jog ugdymo procese yra atsižvelgiama į įvairių asmeninių savybių ugdymą, o ne tik skatinami jau turimi akademiniai gebėjimai. Toks ugdymas padeda vaikui tapti visapusišku: „*Kalbant apie lyderių ugdymą, aš matau vieną pavojų – „neužsižaisti“ ir pasilikti prie vienos svarbiausios ar stipriausios lyderio savybės. Pvz., jeigu jis labai gerai rašo, tai tegul ir rašo visada, kai tik reikia. Manau, kad svarbu pamatyti ir realizuoti tas stipriausias lyderio savybes ir jas puoselėti, bet lygiai taip pat svarbu ir surasti bei atskleisti kitas savybes, kurių jis dar ir pats nepastebi savyje. To reikia, kad lyderis būtų visapusiškas.*“

Kitas svarbus aspektas, išryškėjęs mokytojų diskusijoje, tai, kad mokinių lyderystės ugdymas susijęs ir su mokinių **vertybinio ugdymo** svarba. Vertybėmis diskusijoje laikoma atsakomybė už save ir kitus, pagarba, drąsa, tvirtumas, kūrybiškumas.

Mokytojų nuomone, mokinių lyderystės ugdymas prasideda „*pirmiausia, per vertybinį ugdymą, diegiant mokyklos vertybes – kūrybiškumą, pagarbą, tvirtumą, jautrumą, drąsą.*“ „*Kai kalbame apie lyderystę, tai man visos kūrybiškumo dalys – [...] bendradarbiavimas, smalsumas, vaizduotė, atkaklumas, nuosekli praktika telpa tame žodyje.*“

Mokytojo požiūris į „vertybinį stuburą“ kuris padeda pagrindą tolimesniame gyvenime: „*Kiekvienam žmogui labai svarbus tas vertybinis stuburas. Gyvenime tenka susidurti ir su suaugusiais, kurie neturi vertybinio stuburo, ir tai nėra gerai. Todėl nuo mažens ir ugdomi vaiką.*“

Kitas mokytojas ugdomas vertybes sieja su visuomeniniu atsakingumu, vaiko sąmoningumu, neigiamų dalykų ar įvykių netoleravimu: „Apskritai aš manau, kad, kalbant apie mokinių lyderystę, jų lyderystė susijusi su vertybiniu stuburu. Kad vaikas, eidamas gatve, neužsimerktų, matydamas negerus dalykus, kad žinotų kaip turi būti ir nebijotų pasakyti ir veikti. Kalbant apie mūsų aplinką, kartais praleidžiame pro pirštus, kad, pavyzdžiui, nukrito šiukšlė, bet taip pat pastebiu, kad jau atsiranda matomos to vertybinio stuburo pas vaikus pasekmės – vaikas geba pasakyti – „mes nešiukšliname“, o ne tiesiog praeina ir viskas. Toks sąmoningumas matomas, kad tai jau yra mūsų visų reikalas, o ne atvirkščiai.“

Diskusijoje nemažai kalbama apie gebėjimą prisiimti atsakomybę už tam tikrą savo veiklos rezultatą, suvokti atsakomybės ribas, kad vaikas yra atsakingas ne tik už save, bet ir už kitus: „Lyderystės viena iš dalių yra atsakomybės prisiėmimas. Ugdyti reikia, kad vaikai suvoktų, kas atsitinka kai lyderiauji komandai, ir nuo tavęs priklauso koks bus rezultatas, kokios pasekmės, kokia tavo atsakomybė. Gebėjimas suprasti atsakomybę, kad esi atsakingas ne tik už save, bet ir už kitus.“

Kitas diskusijoje dalyvavęs mokytojas nurodo, kad ugdant vaikų lyderystę, jie geba prisiimti atsakomybę ne tik už save, bet kartu tampa ir pilietiški: „Atsakomybė už savo gyvenimą, atsakomybės prisiėmimas įvairiose grupėse taip kaip ir Valstybėje – pvz, pilietiškumas į tą įeina. Tiesiog atsakomybė įgalinti save veikti bet kokioje situacijoje.“

Mokytojai diskusijoje išskyrė **kritinio mąstymo ugdymo** svarbą, kad mokiniai gebėtų į situacijas pažvelgti iš kelių perspektyvų, jas adekvačiai vertintų, bei priimtų tinkamus sprendimus: „Kai yra kokia situacija, mes ją analizuojame keldami klausimus – o kodėl taip elgiesi, koks tikslas, ką nori pasiekti, kokia bus pasekmė ir pan. Kai vaikui užduodi tokius klausimus, jis neišvengiamai pradeda mąstyti ir atsakyti ne tik man, bet ir sau. Tai galėčiau įvardinti kaip kritinio mąstymo lavinimą. Kad vaikas suvoktų ką daro, kodėl ir kas bus po to, prisiimtų atsakomybę už tai.“

Kritinį mąstymą mokytojai įvardina kaip realų situacijos suvokimą, o ne pagražintą: „Ugdome realų situacijos suvokimą, kad jeigu aš klystu, tai aš tai pripažįstu ir pasitaisau. [...]. Vaikai patys žiūri savo darbus ir realiai juos vertina, netgi ką kitą kartą būtų galima padaryti geriau. Tai link to einame, kad vaikai vertintų save ir savo veiklą realiai. O ne tik galvojimą apie save koks aš puikus ir kaip man viskas puikiai sekasi. Kartais ir ne taip viskas puikiai pavyksta, bet dėl to ir nereikia pergyventi, o pripažinti, pasimokyti ir galvoti apie sekančią galimybę.“

Labai svarbus mokinių lyderystės ugdymo aspektas – mokinių **gebėjimo būti/ dirbti komandoje ugdymas**. „[...] pradinėse klasėse labai svarbus ir komandos formavimas. Kad ne vien vieno lyderio iškėlimas, bet visus vaikus burti į komandą. Klasėje tos mažos grupės keičiasi – didėja, mažėja, bet bendrai klasė kaip darinys, kaip komanda, kaip bendruomenė yra labai svarbu.“

Mokytojai akcentuoja ir vaikams kodėl yra svarbu gebėti dirbti dirbti komandoje: „*Su vaikais nuolat kalbame, kad kiekvienas vaikas klasėje yra svarbus – nors vienas nedirba, nesistengia ir griūna visos klasės, ar grupės darbas. Tai stengiamės, kad visi tai įsisamonintų ir dėtų pastangas dėl klasės.*“

Mokinių gebėjimas būti komandos dalimi skatina jų supratingumą, rūpestingumą kitais, empatiją: „*[...] vaikai tai pasiima ir supranta kodėl tai yra svarbu ir tada stengiasi komandinio darbo metu išklausti kitus, paklausti, atsiklausti ar visiems komandos nariams tinka, patinka ir pan.*“

Mokytojų nuomone, mokinių gebėjimas būti komandoje atsiskleidžia ir per pagalbą kitiems: „*Tie lyderiai, kurie anksčiau pabaigia kažkokią užduotį atlikti, jie turi galimybę padėti tiems, kam reikia pagalbos.*“ „*Lyderis tai nėra tas, kuris puola ir viską vienas padaro. Mano pareiga jam akcentuoti, kad tu turi padėti kitam, bet padėti, tai nereiškia padaryti už jį. Tu turi padaryti taip, kad kitas irgi žinotų ir gebėtų atlikti, kad kitą kartą jam būtų lengviau. Nes jeigu kitą kartą tavęs nebus šalia, tai kitas vaikas turėtų būti savarankiškas, kad grupės darbas nenukentėtų. Tai tokiu būdu formuojamas suvokimas, kad pagalba tai nėra ir negali būti padarymas už kitą. Tai toks kaip kito įgalinimas.*“

Anot mokytojų, lyderystės ugdyme svarbus ir vaiko **savarankiškumo ugdymas**. Svarbu vaiką ugdyti to, kad jis gebėtų priimti savarankiškus sprendimus ateities pasirinkimuose: „*Priimame sprendimus kiekvieną dieną – ką studijuoti, su kuo gyventi ir pan. Tai nemažas iššūkis, ypač mūsų kartai, kadangi vaikystėje už mus buvo daug kas nuspręsta. Ir daugelis, nors ir gyvena 21-jame amžiuje, bet dar nemoka įgalinti savęs priimti sprendimus. Tai mes ir mokome vaikus, kad nuo tavęs viskas priklauso, kad tu gali rinktis kur gyventi, kaip gyventi, gali kitaip gyventi, negu kiti. Tai čia reikalinga kiekvienai asmenybei.*“

Vaiko savarankiškumą svarbu ugdyti ir dėl to, kad jis galėtų reikšmingai prisidėti prie komandinio darbo: „*[...] vaikas turėtų būti savarankiškas, kad grupės darbas nenukentėtų.*“

5 lentelėje pateikiami svarbiausi mokytojų požiūrio į mokinių lyderystės ugdymo svarbą teiginiai.

5 lentelė. Mokytojų požiūris į mokinių lyderystės ugdymo svarbą

Tema	Potėmė	Patvirtinantys teiginiai
Mokinių lyderystės ugdymo svarba	Lyderio savybių ugdymas:	<p>„<...> Visų pirma, turi būti ugdomos savybės“</p> <p>„<...> Lyderis turi būti atviras, nebijoti įvairiausių iššūkių, išbandyti, būti drąsus, būti savimi, išsakyti savo nuomonę“</p> <p>„<...> Tai vaiko „stuburo“ ugdymas, kad jis būtų tvirtas, su savo nuomone, su savo pasirinkimais“</p> <p>„<...> Nuo mažens ir ugdomi vaikai, atskleidžiant jo potencialą, savybes, kurios jam padėtų ateityje“</p> <p>„<...> Svarbiau ugdyti bei stiprinti kiekvieno vaiko tam tikras asmenines savybes“</p> <p>„<...> Svarbu pamatyti ir realizuoti tas stipriausias lyderio savybes ir jas puoselėti“</p> <p>„<...> Svarbu ir surasti bei atskleisti kitas savybes, kurių jis dar ir pats nepastebi savyje“</p>

	<p>Vertebių ugdymas:</p> <p>Kritinio mąstymo ugdymas:</p> <p>Gebėjimo būti/ dirbti komandoje ugdymas:</p> <p>Savarankiškumo ugdymas:</p>	<p>„<...> Padėti atsiskleisti kiekvienam vaikui“</p> <p>„<...> Per vertybinį ugdymą, diegiant mokyklos vertybes – kūrybiškumą, pagarbą, tvirtumą, jautrumą, drąsą“</p> <p>„<...> Kiekvienam žmogui labai svarbus tas vertybinis stuburas“</p> <p>„<...> Jų lyderystė susijusi su vertybiniu stuburu“</p> <p>atsiranda matomos to vertybinio stuburo pas vaikus pasekmės“</p> <p>„<...> Tai galėčiau įvardinti kaip kritinio mąstymo lavinimą. Kad vaikas suvoktų ką daro, kodėl ir kas bus po to, prisiimtų atsakomybę už tai“</p> <p>„<...> Ugdome realų situacijos suvokimą“</p> <p>„<...> Pradinėse klasėse labai svarbus ir komandos formavimas“</p> <p>„<...> Bendrai klasė kaip darinys, kaip komanda, kaip bendruomenė yra labai svarbu“</p> <p>„<...> Nors vienas nedirba, nesistengia ir griūna visos klasės, ar grupės darbas“</p> <p>„<...> Stengiasi komandinio darbo metu išklausti kitus, paklausti, atsiklausti“</p> <p>„<...> Turi padaryti taip, kad kitas irgi žinotų ir gebėtų atlikti, kad kitą kartą jam būtų lengviau“</p> <p>„<...> Priimame sprendimus kiekvieną dieną“</p> <p>„<...> Mes ir mokome vaikus, kad nuo tavęs viskas priklauso“</p> <p>„<...> Vaikas turėtų būti savarankiškas, kad grupės darbas nenukentėtų“</p>
--	--	--

Apibendrinant diskusijoje išsakytas mokytojų nuomones, lyderystės ugdymas mokiniams yra itin svarbus ir reikšmingas jų visapusiškam augimui bei mokymuisi. Lyderystės ugdymas padeda ugdyti vaikų asmenines savybes bei vertybes, gebėjimą būti ir dirbti komandoje, gebėjimą kritiškai mąstyti, priimti savarankiškus sprendimus. Tokiu būdu mokiniai pradeda gebėti prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, suprasti neigiamų veiksmų pasekmės, mokiniai tampa visapusiškai stipriomis asmenybėmis, pažįstančiomis save, labiau suprantančiomis bei užjaučiančiomis kitus, gebančiomis dirbti komandoje su kitais bei savarankiškai priimti sprendimus.

Mokinių lyderystės ugdymo metodai

Kalbėdami apie lyderystės ugdymą, mokytojai akcentavo, kad, pirmiausia, labai svarbu sukurti asmeninį santykį su kiekvienu vaiku. „Joks ugdymas nevyks sėkmingai, jeigu tu su vaiku, su klase nesukursi santykio. Jeigu nepažįsti vaiko, neturi santykio, tai tu jo negebėsi ugdyti sėkmingai.“

Taip pat mokytojai paminėjo, kad lyderystės ugdymas vyksta ir natūraliai, ir labai kryptingai, integruojant į ugdymo procesą bei kasdienybę, ir žinant kodėl tai reikalinga. „[...] Tai vyksta visada“. „Čia kaip vertybinis ugdymas – jis vyksta nuolat, o ne tik per vertybinio ugdymo pamoką. [...] atidarai mokyklos duris, ir jau vyksta vertybinis ugdymas, ir jis vyksta ne tik mokyklos teritorijoje, bet ir už jos

ribų. Taip ir su lyderystės ugdymu – per vienas veiklas pastebi ir ugdomi vienus momentus, per kitokias veiklas – dar kitus. Pvz., netgi lauko ar laisvo laiko metu labai daug ugdymo ir ugdymosi vyksta.“ „[...] Reikia ir labai kryptingai tą daryti. Jeigu žinai ko ir kodėl reikia, tai ir stebi bei reflektuoji su vaikais.“

Mokytojų diskusijoje išryškėjo mokinių lyderystės ugdymo metodai, kuriuos jie naudoja mokinių ugdyme. Visų pirma, išskiriamas metodas yra **mokymas per pavyzdį**. Mokytojai diskutavo, kad gali būti mokymas per **mokytojo rodomą pavyzdį**, taip pat mokiniai mokosi **vieni iš kitų**.

Anot mokytojų, vaikų lyderystė yra ugdoma ir per **mokytojų lyderių pavyzdį**: „Mokytojas yra lyderis ir geras pavyzdys mokiniams, ir mokytojas kaip komandos narys, nes mokykla yra kaip komanda, kurioje daug mokytojų lyderių.“ „Asmenybės turi ugdyti asmenybes. Jeigu mokytojas bus lyderis, nuolat augantis ir tobulėjantis, tai jis ir ugdomas sėkmingai kitus lyderius.“

Mokytojai kalbėjo, kad jų vaidmuo yra „[...] būti kartu, šalia, ir dalintis viskuo – žiniomis, patarimais, rūpesčiais, džiaugsmiais.“ „[...] Ir ugdomas mokytojas savo pavyzdžiu. Pvz., eini su jais kažkur, pakeli numestą šiukšlę, paaiškini kodėl reikia tai padaryti ir pan. Kasdienybėje mokytojas su vaikais dalinasi viskuo – ir savo nuotaika, nežinojimu, klaidom, nebijojimu prašyti pagalbos, įtraukimu į situacijų sprendimą. Tokiu būdu auga empatija, o vaikai jaučiasi svarbūs, atsakingi, labai noriai įsitraukia į kasdieninę klasės veiklą. Tai be to tiesioginio ugdymo per pamokas vaikai tiesiogiai yra ugdomi įgauti vertybinį stuburą, pažinti save, kitus, būti komandos dalimi.“

Diskusijoje išryškėjo, kad mokytojas, nebijodamas klysti, formuoja tinkamą mokinių požiūrį: „Manau, kad vaikus tiesiogiai ugdomas suvokimas, kad ir mokytojas ir klysta, ir ne viską žino, moka, bet mato, kad siekiu sužinoti ir išmokyti, gal net kartu su vaikais. Vaikams formuojasi požiūris, kad mokytojas irgi žmogus“. „Tuo pačiu ugdomas, kad klysti galime, ir kad iš to mokomės. Ir mokytojai klysta. Ir vaikams tą savo pavyzdžiu bandome parodyti, kad nėra gėda klysti, yra gėda nesimokyti iš savo klaidų.“

Mokytojai diskutavo ir dalinosi pavyzdžiais kaip mokiniai mokosi **vieni iš kitų**. „[...] mūsų mokykloje renkami klasės ambasadoriai, kurie išrenkami už tam tikras jų gerąsias savybes ar gražius poelgius. Ambasadoriais stengiasi būti kiekvienas, įdeda daug pastangų, mokosi vieni iš kitų gerojo pavyzdžio. Taip pat ambasadoriai neša didelę atsakomybę už klasę visą savaitę, ir pastebiu, kad jiems yra garbė būti klasės ambasadoriais.“

Mokytojo pavyzdys kaip ugdomas mokinių mokymasis vieniems iš kitų: „[...] Pastebiu tokius lyderius kaip atsakingai ir sąmoningai jie moko kitus – tenka išgirsti ir tokius jų pasisakymus, kaip „ – aš galiu tau paaiškinti, tačiau už tave šios užduoties neatliksiu ir atsakymo nepasakysiu!“ . Tai tokiu būdu aš pastebiu kaip veikia sistema, kurią taikau ir aš ir kaip lyderiai augina kitus.“

Mokytojo pastebėjimas kaip mokiniai, siekdami tobulėti, mokosi vieni iš kitų: „Vaikai yra smalsūs ir patys labai nori augti ir tobulėti. Su pirmokais aš pastebiu tą nuolatinį norą pirmauti, būti geriausiu. Ir jeigu atsitinka taip, kad kažkas prisiveja, pvz., geriausiai skaitantį vaiką, tas vaikas nori dar labiau tobulėti, arba suranda kitą sritį, kurioje siekia tobulėti greičiau už kitus.“

Mokytojai, dalindamiesi patirtimi teigia, kad labai dažnas lyderystės ugdymo metodas yra **darbo grupėse** organizavimas. „*Sąmoningai reikia maišyti grupes ir stebėti kaip mokiniai lyderiauja, dar ir būdami tarp kitų lyderiaujančių vaikų. Ugdyti lyderius reikia per skirtingų grupių formavimą ir stebint kaip jie reaguoja ir elgiasi skirtingose grupėse, skirtingose situacijose. Būna gi skirtingų žmonių, galbūt ne su visais norima būti kartu, sutarti, tačiau svarbu stebėti kaip lyderiai „išsisuka“ tokioj situacijoje, koku keliu jie eina.*“

Įdomu pastebėti, jog darbas grupėse kartais vyksta tiesiog poromis, kartais didelėse grupėse, o kartais patys mokytojai tiksliai parenka grupių struktūras, atsižvelgiant į vaikų gebėjimus ir poreikius: „*Grupinis darbas tiek poromis, tiek didesnėmis grupėmis. Kartais jas surenki atsitiktinumo dėka, o kartais sąmoningai susodini, ar sumaišai vaikus, kad pastebėtum kaip jiems einasi. Pvz., yra klasėje vaikas, kuriam geriausiai sekasi dirbti grupėje su lygiaverčiais jam vaikais, o su silpnesniais sekasi sunkiau sutarti. Tai aš, matydama pagal situaciją ir ko noriu pasiekti, ir moderuoju darbą grupėse.*“

Sekantis mokytojų nurodomas mokymo metodas, kurį jie naudoja – **situacijų modeliavimas**. Pagal poreikį mokytojai pasitelkia situaciją, kurią sumodeliuoja taip, kad vaikai mokytųsi per savo patirtį. „*[...] Aš pastebiu, kas padeda dirbant ypač su mažesniais vaikais, tai situacijų modeliavimas. Vaikai dažnai nori pasielgti gražiai, tinkamai, teisingai, bet ne visada žino kaip tai padaryti. Tai situacijų modeliavimas labai padeda. Pvz., bus suskirstytos grupės, o ar būtų malonu, jei kažkas sakytų – „o ne, tik nenoriu būti kartu su X vaiku“. Tai toks situacijos modeliavimas padeda vaikams įsijausti į kito vaidmenį, pamatyti viską tarsi iš šono, ir padeda nuspręsti kaip elgtis tokioje situacijoje.*“

Situacijas mokytojai įvardina ir kaip atsakomybių paskirstymą mokiniams. „*Lyderius ugdome pradėdant nuo mažų atsakomybių priskyrimo ir keitimo. Pavyzdžiai labai kasdieniai – grupiniuose darbuose keičiantis vaidmenimis su kitais, ir buitiški – klasės tvarkos palaikymo atsakomybės. Tai per tokį pozicijų keitimą ir nuolatinį stebėjimą kaip skleidžiasi vaikų asmeninės savybės bei kaip jiems sekasi būti komandos dalimi.*“

Mokytojos pavyzdys kaip per situaciją ugdo vaikų savivoką, savęs vertinimą“ „*[...] mes su priešmokyklinukais žaidžiame tokį žaidimą, kur reikia pasisakyti apie save, įvardinti tiek savo savybių, kurios tau labiausiai patinka, kiek išrito kauliukas. Tai taip ugdomas gebėjimas pastebėti savo stipriąsias savybes pačiam, o ne kad kažkas aplinkui pasako. Taip pat ugdoma ir pastebėti bei įvardinti draugų stipriąsias puses, taip vaikai vieni kitiems padeda atrasti savo stipriąsias savybes.*“

Dar vienas mokytojų naudojamas metodas yra **diskusija**. Mokytojai teigia, kad ugdymas vyksta keliant tam tikrus klausimus ir skatinant klasės diskusiją. „*[...] Diskusija klasėje, kai visi įtraukiami į situacijos analizę ir sprendimo paiešką.*“

Taip analizuojamos situacijos, tam tikras elgesys, tikslai bei to elgesio pasekmės: „Ką aš darau kartu su vaikais – tai mes diskutuojame per klausimus. Kai yra kokia situacija, mes ją analizuojame keldami klausimus – o kodėl taip elgiesi, koks tikslas, ką nori pasiekti, kokia bus pasekmė ir pan. Kai vaikui užduodi tokius klausimus, jis neišvengiamai pradeda mąstyti ir atsakyti ne tik man, bet ir sau. Tai galėčiau įvardinti kaip kritinio mąstymo lavinimą. Kad vaikas suvoktų ką daro, kodėl ir kas bus po to, prisiimtų atsakomybę už tai.“

Refleksija – dažnai mokytojų naudojamas mokinių lyderystės ugdymo metodas. „[...] manau, kad refleksija su vaiku yra viena svarbiausių.“ „[...] Vaikas apmąsto situaciją kodėl taip pasielgė, kaip galėjo kitaip pasielgti, kas galėjo geriau, ar dar blogiau išeiti.“ „[...] Todėl labai svarbu veiklų metu, ar po veiklų aptari su vaikais pastebėtus, ar svarbiu dalykus.“

Mokytojai teigia, kad kiekvienoje situacijoje „[...] jie gali labai gerai save įsivertinti ir refleksija ganėtinai lengvai gaunasi ir tu gali klausti – ką galėtum kitą kartą padaryti kitaip, kad būtų visai grupei būtų geriau.“

Taip pat refleksija padeda, kai vaikui reikia pagalbos išspręsti situaciją: „[...] Jeigu reikia pagalbos, ar situacijų sprendimo – padeda refleksija ir aptarimas.“

Refleksija padeda ugdyti vaiko kritinį mąstymą: „[...] turėjome refleksiją su juo, vaikas per tokią patirtį įsitikino, kad kartais pamiršta ir vėliau nebesigyrė taip visiems. Tiesiog jis kritiškai save įsivertino.“

Paskutinė metodų grupė, kuri išskiriama mokytojų diskusijoje, yra **individualūs metodai**, pritaikomi individualiai kiekvienam vaikui. Čia jau kiekvienas mokytojas stebi vaikus ir pritaiko metodą pagal situaciją. „Individualių, vaikui pritaikytų, užduočių skyrimas padeda „išlukštenti“ vaiką. Taip pat paraginimas išdrįsti, pabandyti, saugios ir supratingos, palaikančios atmosferos kūrimas klasėje.“

Individualizavimą mokytojai mato prasmingą: „[...] svarbu individualizuoti, pastebėti kam ko trūksta. Lyderių ir lyderystė labai skiriasi – galbūt vienas stiprus vienoje srityje, bet silpnesnis kitoje, tai nuolat stebint, nukreipiant, padedant puoselėti, ugdyti, įtvirtinti mokinių savybes, gebėjimus ugdati jų lyderystę. Tu pastebi tokius dalykus, kai vaikas nemoka pasakyti ne, arba nėra drąsus išreikšti save, tai ir stiprini tai per individualų aptarimą, padaršini, paskui įtrauki kitus vaikus į procesą.“

6 lentelėje pateikiami svarbiausi mokytojų naudojamų mokinių lyderystės ugdymo metodų teiginiai.

6 lentelė. Mokytojų naudojami mokinių lyderystės ugdymo metodai

Tema	Potemė	Patvirtinantys teiginiai
Mokinių lyderystės ugdymo metodai	<p>Mokymas(is) per pavyzdį:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mokytojo pavyzdžiu: • vieni kitų pavyzdžiu: <p>Darbas grupėse:</p> <p>Situacijų modeliavimas:</p> <p>Diskusija:</p> <p>Refleksija:</p> <p>Individualūs metodai:</p>	<p>„<...> Mokytojas yra lyderis ir geras pavyzdys mokiniams“ „<...> Jeigu mokytojas bus lyderis, nuolat augantis ir tobulėjantis, tai jis ir ugdyt sėkmingai kitus lyderius“ „<...> Ugdo mokytojas savo pavyzdžiu“ „<...> Vaikams tą savo pavyzdžiu bandome parodyti, kad nėra gėda klysti, yra gėda nesimokyti iš savo klaidų“</p> <p>„<...> Mokosi vieni iš kitų gerojo pavyzdžio“ „<...> Pastebiu tokius lyderius kaip atsakingai ir sąmoningai jie moko kitus“ „<...> Garbė būti klasės ambasadoriais“ „<...> Siekia tobulėti greičiau už kitus“</p> <p>„<...> Ugdyti lyderius reikia per skirtingų grupių formavimą“ „<...> Grupinis darbas tiek poromis, tiek didesnėmis grupėmis“ „<...> Pagal situaciją ir ko noriu pasiekti, ir moderuoju darbą grupėse“</p> <p>„<...> Situacijos modeliavimas padeda vaikams įsijausti į kito vaidmenį, pamatyti viską tarsi iš šono, ir padeda nuspręsti kaip elgtis tokioje situacijoje“ „<...> Per pozicijų keitimą ir nuolatinį stebėjimą kaip skleidžiasi vaikų asmeninės savybės“</p> <p>„<...> Mes diskutuojame per klausimus“ „<...> Diskusija klasėje, kai visi įtraukiami į situacijos analizę ir sprendimo paiešką“</p> <p>„<...> Refleksija su vaiku yra viena svarbiausių“ „<...> Jeigu reikia pagalbos, ar situacijų sprendimo – padeda refleksija ir aptarimas“ „<...> Vaikas apmąsto situaciją kodėl taip pasielgė“</p> <p>„<...> Individualių, vaikui pritaikytų, užduočių skyrimas padeda „išlukštenti“ vaiką“ „<...> Svarbu individualizuoti, pastebėti kam ko trūksta“ „<...> Stiprini tai per individualų aptarimą“</p>

Apibendrinant diskusijos metu išsakytas mokytojų mintis apie mokinių lyderystės ugdymui jų naudojamus metodus galima teigti, kad mokytojai ugdymo metodus renkasi sąmoningai, kryptingai, ir priklausomai nuo situacijos, individualizuodami. Mokytojų naudojami labai įvairūs metodai atskleidžia jų pasiryžimą ugdyti visapusiškas asmenybes, galvojant apie kiekvieną vaiką kaip apie esamą ar potencialų lyderį. Lyderystės ugdymas mokykloje nėra kaip specialiai kurta ar naudojama programa ar disciplina, o vyksta natūraliai integruojant į ugdymo procesą pamokose, tarp pamokų, ir po pamokų. Taip mokiniai „[...] be to tiesioginio ugdymo per pamokas vaikai tiesiogiai yra ugdomi įgauti vertybinę stuburą, pažinti save, kitus, būti komandos dalimi.“

Mokinių lyderystės ugdymo rezultatų įvertinimas

Dauguma mokytojų, kaip mokinių lyderystės ugdymo rezultatų įvertinimą, išskyrė **stebėjimą ir duomenų fiksavimą**. Šis metodas leidžia mokytojams gerai pažinti kiekvieną vaiką ir padėti jam skleistis. Mokytojai naudoja „[...] nuolatinį stebėjimą kaip skleidžiasi vaikų asmeninės savybės bei kaip jiems sekasi būti komandos dalimi.“ „[...] stebi vaikus ir fiksuoja kaip jiems sekasi atsiskleisti bei augti.“ „Reikia būtinai stebėti, užsirašyti, atsiminti, reflektuoti, pagirti ir tada viską žinai apie kiekvieną vaiką, apie visą klasę.“

Mokytojai nurodo, jog svarbu ne tik nuolat stebėti, bet ir stebėjimo rezultatus fiksuoti mokslo metų pradžioje ir pabaigoje, svarbu viską atsiminti, užsirašyti ir reflektuoti: „Svarbu stebėti ir nepraleisti nei vieno vaiko. Man tai daryti padeda užrašai. Fiksuoja situaciją mokslo metų pradžioje, paskui fiksuoja pagal poreikį ir galimybes. Ir tu matai progresą, tu gali nukreipti, padėti ir pan.“

Mokinių lyderystės raiškos stebėjimas padeda vaikus nukreipti reikiama linkme: „[...] reikia tą norėjimo tobulėti ir augti procesą stebėti, nukreipti tinkama linkme, prižiūrėti.“

Be stebėjimo išryškėjo dar vienas mokinių lyderystės ugdymo rezultatų įvertinimo būdas, tai mokytojų **tikslų išsikėlimas** pagal mokinių savybes bei tų tikslų laikymasis ir **pasiektų rezultatų fiksavimas** visuomet atsižvelgiant į prieš tai išsikeltus tikslus: „Kai gauni klasę, su kiekviena iš jų išsikeli sau tikslus. Kiekvienais metais vaikai ir klasės būna skirtingos, todėl labai svarbu atsižvelgti į tuos skirtumus, į silpnybes, stiprybes, galimybes ir pagal tai formuoti tikslus. Taip pat fiksuoja kaip sekasi tuos tikslus siekti, kaip vyksta pažanga, kur ką reikėtų keisti ir pan. Jeigu viską darai nuosekliai ir tikslingai, tai rezultatai būna labai džiuginantys, o kartais ir viršijantys visus lūkesčius.“

Mokytojai teigia, kad reikia „[...] kelti sau tikslus dėl augimo. Yra skirtingi dalykai – klasė kaip komanda ir kiekvienas vaikas individualiai. Mūsų tikslas ir rūpestis yra siekti, kad augtų kiekvienas vaikas ir kad klasė bendrai augtų tiek akademiškai, tiek vertybiškai.“

Taip pat mokytojai įvardina, kad jie skatina ir mokinius kelti sau tikslus, kad galėtų stebėti ir fiksuoti kaip jiems sekasi savo tikslų siekti: „Padeda individualūs tikslai, kuriuos jie patys išsikelia mokslo metų pradžioje ir antrame pusmetyje. Tai, ko jie patys nori pasiekti, tai, kas jiems svarbu, ką nori sustiprinti.“

Mokytojai neslepia džiaugsmo, kai stebi ugdymo rezultatus: „[...] ateini į klasę, ypač pavasarį, kai mokslo metai jau eina į antrą pusę, ir matai rezultatą – vaikai patys draugiškai dirba, organizuojasi procesus, ir mokytojui belieka tik stebėti, fiksuoti ir džiaugtis.“ „[...] kai klasė geba būti savarankiška, vaikai patys ateina ir pasikviečia mokytoją įvertinti kaip jiems sekėsi įgyvendinti, pvz. jų sugalvotą projektą.“

Taip pat mokytojai paminėjo, kad tikslai ne visada gali būti pasiekti, o rezultatai neatitikti lūkesčių. Tačiau jie akcentavo, kad svarbu yra neprarasti tikėjimo vaikais, kad vėliau jiems gali pavykti. *„Labai svarbu yra tikėti vaikais. Galbūt mokslo metų gale tu pamatai, kad tas augimas vaiko įvyko ne toks, kokio tu tikėjaisi, tačiau labai svarbu neprarasti tikėjimo vaiku, kad ta pasodinta sėkla vis viena kažkada išdygs, tu nežinai kada. Į vaiką įdedi daug, bet ne visada tas rezultatas būna greitai pamatomas ar pamatuojamas.“*

Labai svarbus mokytojų naudojamas mokinių lyderystės ugdymo rezultatų įvertinimo metodas – **grįžtamojo ryšio teikimas**. Grįžtamąjį ryšį mokytojai naudoja refleksijos ar aptarimo forma, ir šis metodas naudojamas tiek mokinių lyderystės ugdymui, tiek jo rezultatų įvertinimui, *„Mokytojo grįžtamasis ryšys yra pats svarbiausias vaikui. Tai toks variklis, kuris įkvepia ir motyvuoja dar labiau stengtis. Nes vaikas jaučia palaikymą, paskatinimą ir tikėjimą juo.“* *„[...] per refleksiją ir augini kiekvieną vaiką ir visą klasę.“*

Diskusijos metu mokytojai kalbėjo apie mokinių **progreso stebėjimą aukštesnėse klasėse**. Kadangi mokytojai su mokinių klase dirba tik vienerius metus, pvz. su antrokais, tai mokslo metams pasibaigus, mokytojai fiksuoja mokinių progresą klasėje. Sekančiais mokslo metais tie mokiniai eina pas kitą – trečiokų mokytoją. Mokytojai dalinasi, kad jiems nuoširdžiai rūpi kaip sekasi buvusiems jų mokiniams: *„[...] man rūpi kaip sekasi vaikui. Ypač tam, kuriam kažkas sunkiau sekėsi. Arba atvirkščiai, labai sėkmingam ir smarkiai augančiam vaikui.“* *„Natūraliai labai smalsu kaip sekasi vaikams augti, o mūsų mokykloje yra labai daug galimybių ir nuolat susitikti vaikus, ir taip pat su kolegomis apie juose pasikalbėti.“*

Nuoširdus domėjimasis mokinių progresu mokykloje atsiperka: *„Galimybė pastebėti vaikų progresą – tai įvairūs mokyklos renginiai, šventės, kur pamatai vaikus įvairiuose vaidmenyse. Pavyzdžiui, pamatai kaip tavo buvęs mokinys jau drąsiai lipa į sceną ir atlieka kūrinį, nors tai buvo didžiausias jam iššūkis, kai jis mokėsi tavo klasėje. Tokie atvejai labai pradžiugina.“*

Mokytojai įvardina esantys ramūs dėl ugdymo tęstinumo mokykloje: *„Mūsų mokykloje sistemingai dirbama visose klasėse su vertybiniu ugdymu, tai man natūraliai ramu, kad tai, ką pradėjome ar tęsėme mano klasėje, vaikai gaus tęstinumą ir aukštesnėse klasėse.“*

7 lentelėje pateikiami mokytojų teiginiai apie jų naudojamus mokinių lyderystės ugdymo rezultatų įvertinimo metodus.

7 lentelė. Mokytojų naudojami mokinių lyderystės ugdymo rezultatų įvertinimo metodai

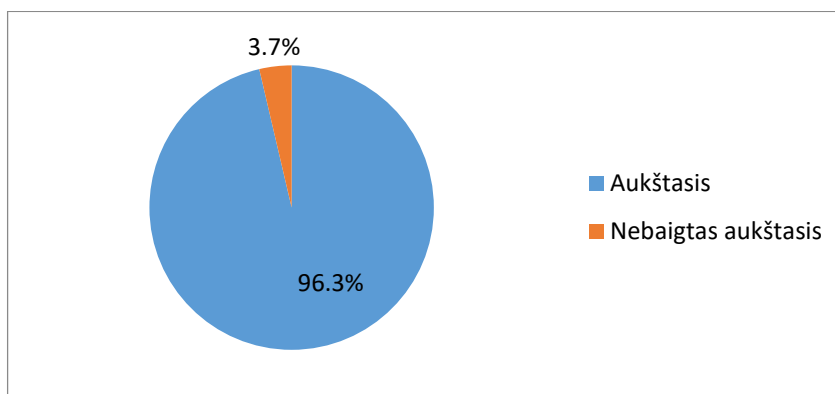
Tema	Potėmė	Patvirtinantys teiginiai
Mokinių lyderystės ugdymo rezultatų įvertinimas	Stebėjimas ir duomenų fiksavimas:	<p>„<...> Stebi vaikus ir fiksuoji kaip jiems sekasi atsiskleisti bei augti“</p> <p>„<...> Reikia būtinai stebėti, užsirašyti, atsiminti, reflektuoti, pagirti ir tada viską žinai apie kiekvieną vaiką, apie visą klasę“</p> <p>„<...> Svarbu stebėti ir nepraleisti nei vieno vaiko“</p> <p>„<...> Fiksuoji situaciją mokslo metų pradžioje, paskui fiksuoji pagal poreikį ir galimybes“</p>
	Tikslų kėlimas ir rezultatų apžvalga:	<p>„<...> Kai gauni klasę, su kiekviena iš jų išsikeli sau tikslus fiksuoji kaip sekasi tuos tikslus siekti, kaip vyksta pažanga, kur ką reikėtų keisti ir pan.“</p> <p>„<...> Tikslas ir rūpestis yra siekti, kad augtų kiekvienas vaikas ir kad klasė bendrai augtų“</p> <p>„<...> Mokytojui belieka tik stebėti, fiksuoti ir džiaugtis“</p> <p>„<...> Jeigu viską darai nuosekliai ir tikslingai, tai rezultatai būna labai džiuginantys“</p>
	Grįžtamasis ryšys:	<p>„<...> Mokytojo grįžtamasis ryšys yra pats svarbiausias vaikui“</p> <p>„<...> Per refleksiją ir augini kiekvieną vaiką ir visą klasę“</p>
	Progresas aukštesnėje klasėje:	<p>„<...> Man rūpi kaip sekasi vaikui“</p> <p>„<...> Natūraliai labai smalsu kaip sekasi vaikams augti“</p> <p>„<...> Galimybė pastebėti vaikų progresą – tai įvairūs mokyklos renginiai, šventės“</p> <p>„<...> Tai, ką pradėjome ar tęsėme mano klasėje, vaikai gaus tęstinumą ir aukštesnėse klasėse“</p>

Taigi, išanalizavus mokytojų diskusijos teiginius, pastebėta, kad pagrindinis lyderystės ugdymo rezultatų vertinimas yra stebėjimas ir duomenų fiksavimas, bei grįžtamasis ryšys, kurį naudoja visi tyrime dalyvavę mokytojai.

5. 2. Tėvų apklausos rezultatai

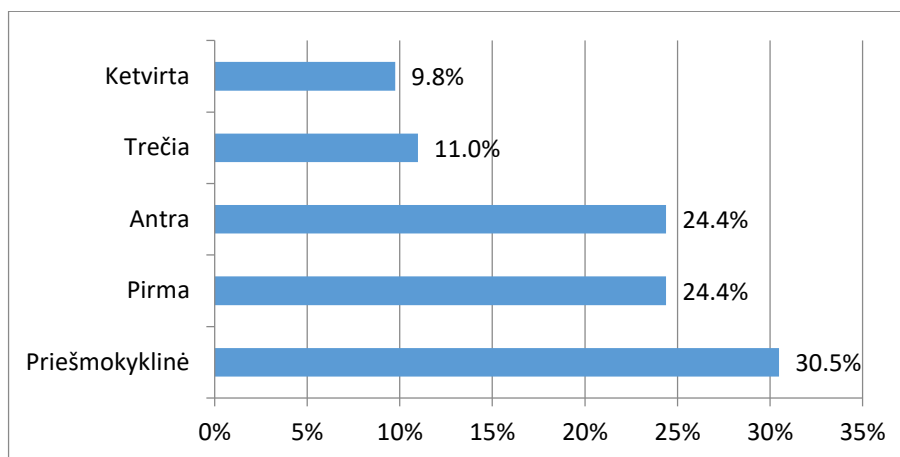
Tyrimo dalyviai

Tėvų apklausoje dalyvavo 82 mokinių tėvai. Visi jie turėjo aukštąjį arba nebaigtą aukštąjį išsilavinimą (7 pav.). Tai rodo labai aukštą mokinių tėvų išsimokslinimo lygį.

7 pav. Apklaustų tėvų išsilavinimas

Stebint tyrime dalyvavusių tėvų pasiskirstymą pagal tai, kokią klasę lanko jų vaikai, matyti, kad daugumos anket pildžiusių tėvų vaikai lanko priešmokyklinę klasę (30.5 %), pirmą ir antrą klasę lanko po 24.4 % tyrime dalyvavusių tėvų vaikai ir mažiausias dalis, t. y. 11 % ir 9.8 %, atitinkamai lanko trečią ir ketvirtą klases (8 pav.). Tai rodo, kad jaunesnių vaikų tėvai apklausos anketoje buvo aktyvesni, nei vyresnių vaikų tėvai.

8 pav. Vaikų lankoma klasė

Lyderystės samprata, reikšmė ir jos ugdymas

Išanalizavus atviro tipo klausimo tėvams, kaip jie supranta kas yra vaikų (mokinių) lyderystė, atsakymus, buvo pastebėti sutampantys teiginiai, kurie buvo suskirstyti į dvi dideles temas: vaiko asmeninės savybės, bei vaiko gebėjimai.

Tėvai, apibūdindami kaip jie supranta vaikų (mokinių) lyderystę, įvardino šias vaikų (mokinių) – lyderių **asmenines savybes**: savęs suvokimas bei saviraiška, pasitikėjimas savimi, atsakingumas, iniciatyvumas, drąsa, tvirtos nuomonės turėjimas, draugiškumas, noras pirmauti, savarankiškumas (8 lent.).

8 lentelė. Tėvų požiūris į vaikų lyderystės sąvoką, išskiriant vaikų asmenines savybes

Tema	Potemė	Patvirtinantys teiginiai
Vaikų asmeninės savybės	Savęs suvokimas, saviraiška	„<...> Tai savęs suvokimas“ „<...> Išreikšti save, suvokiant savo prigimtį ir intelektus“ „<...> Atrasti savo stipriąsias puses ir jas atskleisti įvertinant „<...> Kitų asmenų stipriąsias puses tam tikrose srityse“ „<...> Atrasti savo sugebėjimus ir siekti juose geriausių rezultatų“
	Pasitikėjimas savimi	„<...> Vaikas lyderis – pasitikintis savimi“ „<...> Tai vaiko pasitikėjimas savimi“

	<p>Atsakingumas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • už save • už kitus <p>Iniciatyvumas</p> <p>Drąsa</p> <p>Tvirtos nuomonės turėjimas</p> <p>Draugiškumas</p> <p>Noras pirmauti</p> <p>Savarankiškumas</p> <p>Empatija Pozityvumas Charizma</p>	<p>„<...> Atsakomybės pojūtis už savo aplinką ir savo veiksmus“ „<...> Prisiimti atsakomybę už savo veiksmus ir jų pasekmes“ „<...> Atsakomybės prisiėmimas už savo veiksmus, sprendimus. „<...> Lyderystę suprantu kaip sąmoningą atsakomybės prisiėmimą savo ir/arba kitų atžvilgiu, siekiant maksimalaus potencialo atskleidimo“</p> <p>„<...> Atsakomybės, kuomet vaikas supranta galintis keisti ar įtakoti situaciją ir imasi veikti bei teigiamai įtakoti veiklai kitus“</p> <p>„<...> Atsakomybės už kitus prisiėmimas“ „<...> Kompetencijos leidžiančios prisiimti atsakomybę už kitus“</p> <p>„<...> Vaiko iniciatyva įvairioje veikloje“ „<...> Iniciatyvos turėjimas, „<...> Idėjų pasiūlymas veikloms draugų būryje, iniciatyva „<...> prisiimant sau pareigas bei vaidmenis bei jų paskirstymas kitiems, iniciatyvus visose veiklose“ „<...> Imasi iniciatyvos spręsti iškilusias užduotis „<...> Vaikų entuziazmas/aktyvus dalyvavimas mokyklos veikloje (tiek pamokų, tiek užklasinės veiklos metu)“</p> <p>„<...> Kada vaikas drąsiai sako savo nuomonę“ „<...> Drąsa visose gyvenimo situacijose“ „<...> Kai vaikas drąsiai reiškia savo nuomonę, argumentais ją pagrįdžia“</p> <p>„<...> Nebijoti siūlyti savo idėjų, išklaudyti kitas, dalyvauti diskusijose, sakyti savo nuomonę“</p> <p>„<...> Lyderis yra tas, kuris turi tvirtą savo nuomonę“ „<...> Reikšti bei pagrįsti savo nuomonę“</p> <p>„<...> Draugiškas klasės draugams bei visai aplinkai“ „<...> Tai tokios vaiko charakterio ir elgesio savybės, kurios skatina aplinkinius [...] draugauti“</p> <p>„<...> Tai vaikų savybė leidžianti pirmauti“ „<...> Noras pirmauti įvairiose situacijose“ „<...> Noras būti pvz. klasės seniūnu, geriausiu klasės krepšininku ar geriausiai mokančiu kokį nors dalyką“</p> <p>„<...> Noras siekti geriausio sau ir kitiems“</p> <p>„<...> Savarankiškai priimti sprendimus savo galimybių ribose“</p> <p>„<...> Būti empatisku“ „<...> Būti pozityviam“ „<...> Būti charizmatiškam“</p>
--	--	---

Kita tema, išryškėjusi tėvų atsakymuose apie vaikų (mokinių) lyderystės sąvoką – tai vaikų turimi gebėjimai. Tėvai savo atsakymuose įvardino šiuos vaikų (mokinių) – lyderių **gebėjimus**: gebėjimas įkvėpti bei pritraukti kitus, gebėjimas būti pavyzdžiu kitiems, gebėjimas siekti tikslo, gebėjimas daryti įtaką kitiems, gebėjimas sutelkti bendrai veiklai, gebėjimas dirbti komandoje, gebėjimas padėti kitiems (9 lent.).

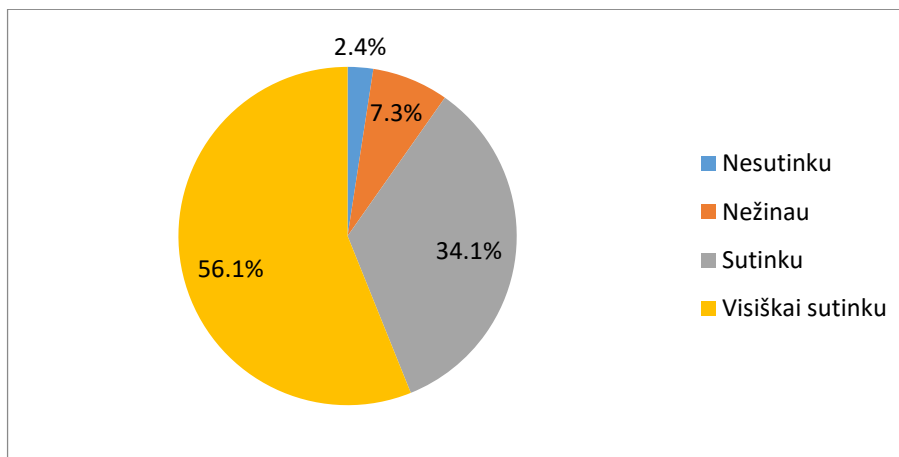
9 lentelė. Tėvų požiūris į vaikų lyderystės sąvoką, išskiriant vaikų gebėjimus

Tema	Potemė	Patvirtinantys teiginiai
Vaikų gebėjimai	Gebėjimas įkvėpti, pritraukti kitus	„<...> Gebėjimas aplink save suburti kitus vaikus“ „<...> Lyderystės forma yra kuomet klasės draugai buriasi aplink lyderiaujantį žmogų, juo seka, nori su juo bendrauti, įsiklauso į jo nuomonę“ „<...> Savo teigiamu, pozityviu elgesiu pakreipti, įkvėpti kitus“ „<...> Įkvėpti ir suburti aplink save kitus kažkokiam tikslui pasiekti“ „<...> Įkvėpti kitus savo pavyzdžiu“ „<...> Suburti apie save draugus, įtikinti juos“ „<...> Siekis "vesti" paskui save“ „<...> Motyvuoti aplinkinius vykdyti savo tikslus“ „<...> Kai vaikas stiprus iš savęs ir aplink jį kiti vaikai nori būti“
	Gebėjimas būti pavyzdžiu kitiems	„<...> Elgesio pavyzdys kitiems“ „<...> Gebėjimas įkvėpti kitus savo pavyzdžiu“ „<...> Gebėjimas telkti pavyzdžio pagrindu, „<...> Būti sektinu pavyzdžiu kitiems“ „<...> Kai vaikas yra sektinas(ir sekamas) pavyzdys kitiems vaikams“ „<...> Tai tokios vaiko charakterio ir elgesio savybės, kurios skatina aplinkinius lygiuotis, būti panašiais, mėgti tas pačias veiklas, draugauti“ „<...> Mokėjimas pasinaudoti vidiniais ir išoriniais ištekliais siekiant tapti geriausia savo paties versija“
	Gebėjimas siekti tikslo	„<...> Gebėjimas sutelkti žmones bendram tikslui“ „<...> Sugebės motyvuoti kitus asmenis bendram tikslui. „<...> Kelio, kuriuo reikia eiti, kad pasiekti tikslą, žinojimas“ „<...> Turintis tikslą ir siekiantis jo vaikas“ „<...> Sąmoninga veikla, siekiant bendro tikslo“
	Gebėjimas daryti įtaką kitiems	„<...> Kitus mokinius, žmones įtakojantis teigiamas ir motyvuojantis elgesys“ „<...> Vaikas supranta galintis keisti ar įtakoti situaciją ir imasi veikti bei teigiamai įtakoti veiklai kitus“ „<...> Tikėjimas savo gebėjimu įtakoti pokyčius“
	Gebėjimas sutelkti bendrai veiklai	„<...> Save ir kitus nukreipti tam tikrai veiklai „<...> Suburti vaikus bendriems tikslams/veiklai“ „<...> Suburti kitus ir tą padaryti pozityviai, ne prievartiniu ar manipuliacijų būdu“ „<...> Vaikas, kuris suvienija kitus, sugalvoja naujų veiklų ir joms suburia, paskatina kitus. „<...> Apjungti į grupę kitus vaikus, kurių tikslai, veiksmai yra artimi“
	Gebėjimas dirbti komandoje	„<...> Dirbti komandoje, turėti idėjų, jas gebėti garsiai reikšti, įgyvendinti, siekiant, kad visiems komandos nariams būtų gerai“ „<...> Organizuoti savo ir kitų užduotis projektinėse veiklose“ „<...> Mokėjimas mentoriauti tam tikrai klasiokų grupei, kad atlikti kažkokią bendrą veiklą ir gauti rezultatą“ „<...> Gebėjimas veikti kolektyve, jo privalumų įvertinimas ir pan.“ „<...> Formuoja komandą“
	Gebėjimas padėti kitiems	„<...> Gebėjimas ir norėjimas padėti kitam“ „<...> Padėti kitiems pasiekti iškeltų tikslų“ „<...> Pagalba kitiems kolektyve“ „<...> Padėti draugams/ klasei siekti bendrų tikslų“ „<...> Lyderis – mokantis kitiems padėti“

--	--	--

Taigi, apibendrinus tėvų išsakytus teiginius apie vaikų (mokinių) lyderystės sąvoką, galima teigti, kad tėvai vaiką lyderį mato kaip įvairiomis asmeninėmis savybėmis bei gebėjimais pasižyminčią asmenybę. Asmeninės savybės apibūdina pačio vaiko asmenį, o gebėjimai apibūdina vaiko santykį su kitais.

Daugumos šioje apklausoje dalyvavusių tėvų nuomone, vaikams pradinėse klasėse yra svarbu ugdyti lyderystę. Su tuo visiškai sutiko net 56,1 %, o iš dalies pritarė 34,1 % apklaustųjų (9 pav.).

9 pav. Apklauskos dalyvių nuomonės, ar vaikams pradinėje mokykloje svarbu ugdyti(s) lyderystę

Išanalizavus tėvų nuomonę kodėl svarbu ugdyti vaikų lyderystę pradinėse klasėse, įvertinus daugumos teiginius, buvo pastebėtos 3 svarbos perspektyvos – ateities perspektyva, pagrindų bei asmenybės formavimosi perspektyva, ir atsakomybės prisiėmimo perspektyva. Daugiausiai teiginių buvo susijusių su ateities perspektyva – daugumos (42% pasisakiusių tėvų) tėvų nuomone, vaikams įgyti lyderystės savybių labai reikės ateityje sėkmingam jų gyvenimui. Tėvų nuomonė kodėl svarbu ugdyti vaikų lyderystę pradinėse klasėse pateikiama 10 lentelėje.

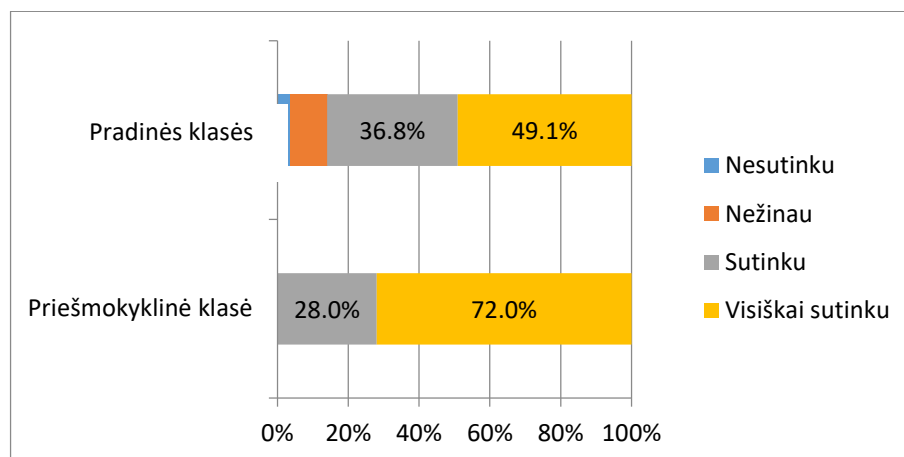
10 lentelė. Tėvų nuomonė apie lyderystės ugdymo svarbą pradinėse klasėse

Tema	Potėmė	Patvirtinantys teiginiai
Lyderystės ugdymo svarba	Ateities perspektyva	<p>„<...> Tai svarbus gebėjimas, kurio reikės ateityje“</p> <p>„<...> Anksti pažinę lyderystę (įvairias to formas), gebės tai pritaikyti ateityje, savo ir aplinkinių naudai“</p> <p>„<...> Lyderio savybės skatins judėti į priekį tolimesniame gyvenime, tikėtina, bus lengviau pasiekiami užsibrėžti tikslai, lengvesnis bendravimas su aplinka“</p> <p>„<...> Lyderio savybės yra išugdomos. Kuo anksčiau, neperspaudžiant pradėsime, tuo bus vaikui lengviau ateityje“</p> <p>„<...> Suaugusiam, turinčiam lyderio savybių, viskas lengviau ir efektyviau pasiekama“</p>
	Pagrindų, asmenybės	<p>„<...> Pradinėse klasėse dedamas pamatas tolimesnei sociologinei/psichologinei raidai“</p> <p>„<...> Šiuo laikotarpiu dedamas pamatas vaiko vertybinei sistemai ir savivertei“</p> <p>„<...> Šiuo laikotarpiu formuojasi vaiko asmenybė“</p>

formavimosi perspektyva	<p>„<...> Gavus lyderystės pagrindus ankstyvame (iki)mokykliniame amžiuje šią savybę lengva plėtoti toliau, paprasčiau susidoroti su vyresniame amžiuje kylančiais iššūkiais“</p> <p>„<...> Nes lyderiais tampama, ir pagrindus reikia pradėti statyti vaikams kaip įmanoma anksčiau“</p>
Atsakomybės prisiėmimo perspektyva	<p>„<...> Svarbu nuo mažens prisiimti atsakomybę ir rodyti iniciatyvą“</p> <p>„<...> Vaikas, turintis šią savybę, nebijos prisiimti atsakomybės, labiau pasitikės savo jėgomis ir drąsiau sieks tikslų“</p> <p>„<...> Teigiamas, pozityvus lyderystės ugdymas nuo pradinės mokyklos gali padėti auginti atsakingų už save ir kitus žmonių visuomenę, kurie supranta, kad norint daryti pokytį reikia pradėti pirmiausia nuo savęs“</p>

Kadangi tyrime dalyvavusių tėvų vaikų lankomos klasės buvo pasiskirsčiusios netolygiai, todėl, lyginant ir ieškant tam tikrų statistiškai reikšmingų skirtumų, buvo skirstoma į dvi grupes – vaikai, lankantys priešmokyklinę klasę ir vaikai, besimokantys pradinėse klasėse.

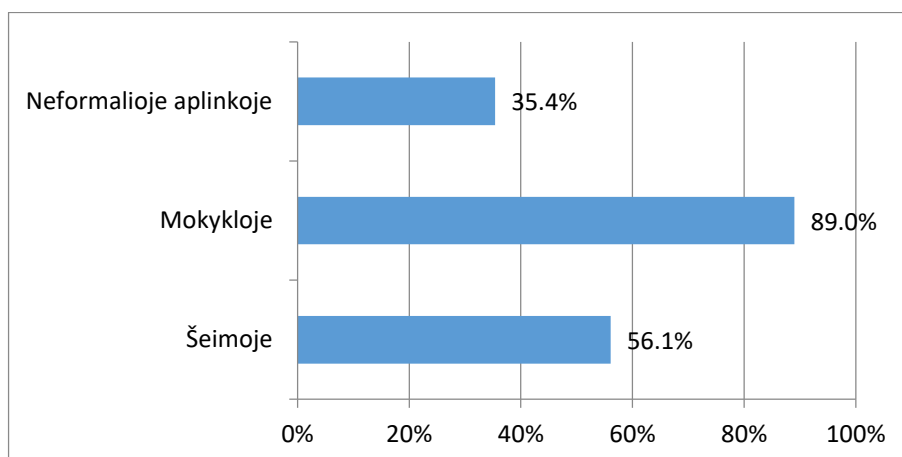
Norint nustatyti, ar tėvų požiūris į lyderystės svarbą keičiasi vaikui augant, buvo lyginama, kokią reikšmę lyderystei teikė skirtingas klases lankančių vaikų tėvai. Šios apklausos duomenimis, vyresnių vaikų tėvai vaikų lyderystei teikė mažesnę reikšmę negu jaunesnių (10 pav.).

10 pav. Tėvų, kurių vaikai lanko priešmokyklinę klasę, nuomonių, ar mokykloje svarbu ugdyti lyderystę, palyginimas su tėvų, kurių vaikai lanko pradinės klases, nuomonėmis

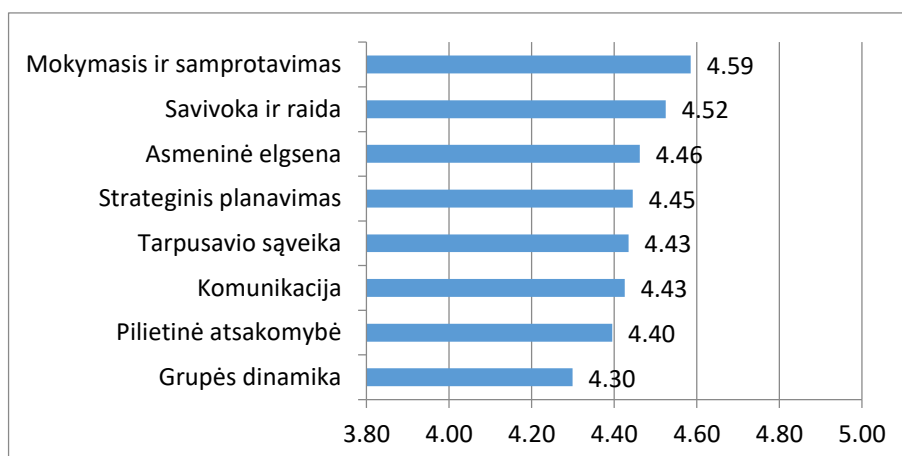
Teiginiui, kad vaikams pradinėje mokykloje yra svarbu ugdyti lyderystę, visiškai pritarė 72 % tėvų, turinčių priešmokyklinio amžiaus vaikus ir 49,1 % auginančių vyresnius.

Siekiant geriau išsiaiškinti tėvų nuomones apie vaikų lyderystę, jiems buvo pateiktas klausimas, kur, jų nuomone, efektyviausiai gali būti ugdoma vaikų (mokinių) lyderystė. Pasirinkimo variantų galėjo būti daugiau negu vienas. Kaip parodė tyrimo rezultatai, dauguma tėvų mano, kad efektyviausiai lyderystė ugdoma mokykloje (pažymėjo 89 % tėvų). Šeimos ir neformalios aplinkos vaidmenys, tėvų požiūriu, taip pat yra svarbūs – 56,1 % apklaustųjų teigė, kad lyderystę efektyviausia ugdyti šeimoje, 35,4 % – jog neformalioje aplinkoje (11 pav.).

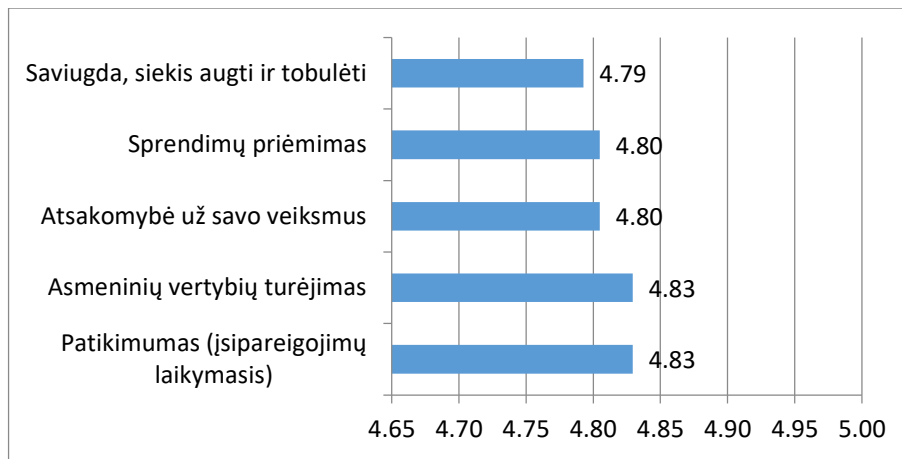
11 pav. Apklaustos dalyvių nuomonės, kur efektyviausiai gali būti ugdoma vaikų (mokinių) lyderystė

Tėvai buvo prašomi įvertinti vaikų (mokinių) lyderystės kompetencijų svarbą aštuoniose lyderystės kompetencijų grupėse. Savo vertinimą tėvai žymėjo skalėse nuo 1 iki 5, kur 1 reiškė, kad jiems tai atrodo nesvarbu, o 5 – labai svarbu. Šio tyrimo rezultatai parodė, kad tėvų nuomone, svarbiausios lyderystės kompetencijų grupės – tai mokymasis ir samprotavimas (vidutinis įvertis – 4,59 balai iš 5) bei savivoka ir raida (4,52 balai iš 5) (12 pav.).

12 pav. Lyderystės komponentų svarbos vidutiniai įverčiai

Analizuojant atskiras lyderystės kompetencijas pastebėta, kad tėvai didžiausią reikšmę teikė šioms lyderystės kompetencijoms: saviugdai (siekiui augti ir tobulėti), sprendimų priėmimui, atsakomybei už savo veiksmus, asmeninių vertybių turėjimui bei patikimumui (įsipareigojimų laikymuisi (13 pav.).

13pav. Tėvų požiūriu svarbiausi lyderystės veiksniai

11 lentelėje pateikiami apskaičiuoti lyderystės kompetencijų svarbos ir vaiko klasės koreliacijos koeficientai. Statistiškai reikšmingų ryšių tarp vaiko klasės ir jo tėvų įvertintų mokinių (vaikų) lyderystės kompetencijų grupių svarbos vertinimo nenustatyta ($p > 0,05$).

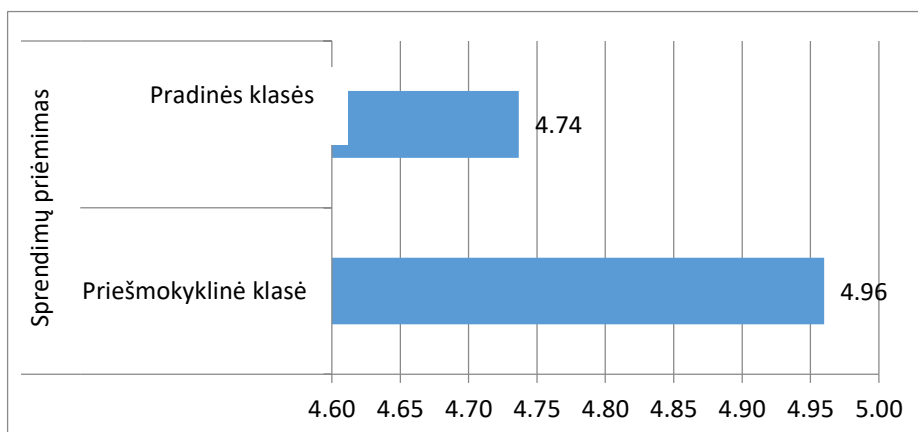
11 lentelė. Lyderystės kompetencijų svarbos sąsajos su vaiko klase

			Klasė
Spearman's rho	Sprendimų priėmimas	Koreliacijos koeficientas	-0,248
		P reikšmė	0,025
		N	82
	Iniciatyva	Koreliacijos koeficientas	-0,217
		P reikšmė	0,050
		N	82
	Patikimumas (įsipareigojimų laikymasis)	Koreliacijos koeficientas	-0,258
		P reikšmė	0,019
		N	82
	Kitų motyvavimas	Koreliacijos koeficientas	-0,235
		P reikšmė	0,033
		N	82

Analizuojant atskiras lyderystės kompetencijas, remiantis rezultatais (žr. 10 lent.), pastebėta, kad kuo žemesnėje klasėje mokosi vaikas, tuo jo tėvai didesnę reikšmę teikia šioms lyderystės veiksniams: sprendimų priėmimui, iniciatyvai, patikimumui (įsipareigojimų laikymuisi) bei kitų motyvavimui ($p < 0,05$).

Palyginus tėvų, kurių vaikai lanko priešmokyklinę klasę, ir tų, kurių vaikai lanko pradinę klases, vertinimus, kiek svarbūs jiems atrodo minėtos lyderystės kompetencijos, nustatytas tik vienas statistiškai

reikšmingas skirtumas – priešmokyklinę klasę lankančių vaikų tėvai teikia didesnę svarbą sprendimų priėmimui ($p < 0,05$) (14 pav., 12 lentelė).

14 pav. Tėvų, kurių vaikai lanko priešmokyklinę klasę, lyderystės veiksnio – sprendimų priėmimo – vertinimo palyginimas su tėvų, kurių vaikai lanko pradinės klases

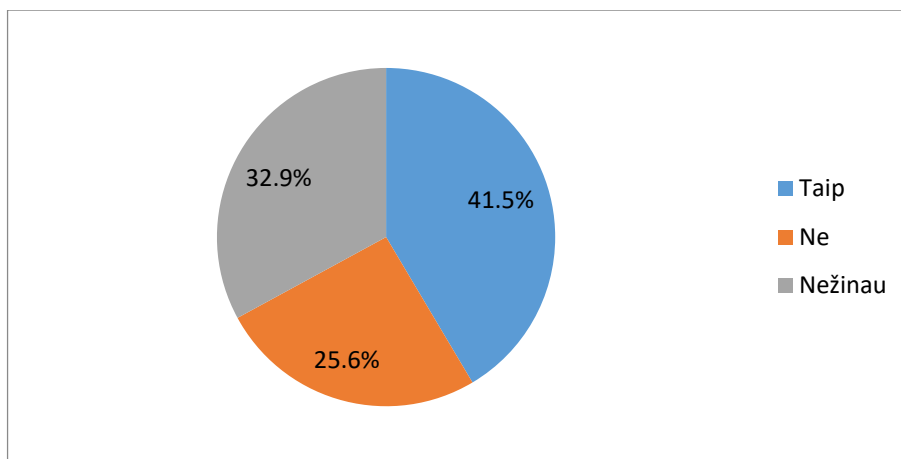
12 lentelė. Tėvų, kurių vaikai lanko priešmokyklinę klasę, lyderystės veiksnio – sprendimų priėmimo – vertinimo statistinis palyginimas su tėvų, kurių vaikai lanko pradinės klases

	Klasė	N	Mann-Whitney vidutiniai rangai	P reikšmė
Sprendimų priėmimas	Priešmokyklinė klasė	25	47,38	0,027
	Pradinės klasės	57	38,92	

Šis rezultatas rodo, kad tik vieną iš lyderystės kompetencijų – sprendimų priėmimą – tėvai pagal svarbą įvertino skirtingai, o visas kitas lyderystės kompetencijas tėvai visose klasėse vertino panašiai svarbiomis.

Vaiko lyderystės sąsajos su jų tėvų požiūriu į lyderystę

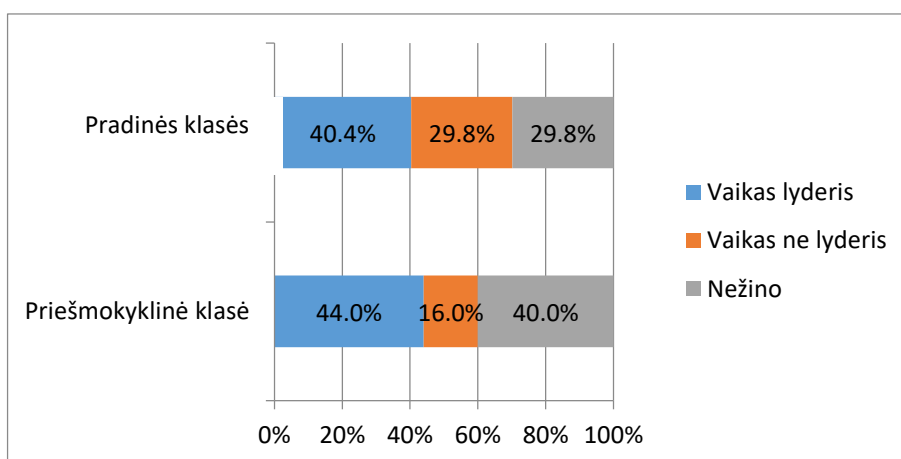
Šioje apklausoje dalyvavusių tėvų nuomonės, ar jų vaikas yra lyderis, pasiskirstė gana įvairiai – tik kiek daugiau nei trečdalis (41,5 %) tėvų manė, jog jų vaikas lyderis. 25,6 % manė priešingai. Net 32,9 % tėvų į šį klausimą negalėjo atsakyti (15 pav.).

15 pav. Tėvų nuomonės, ar jų vaikas yra lyderis

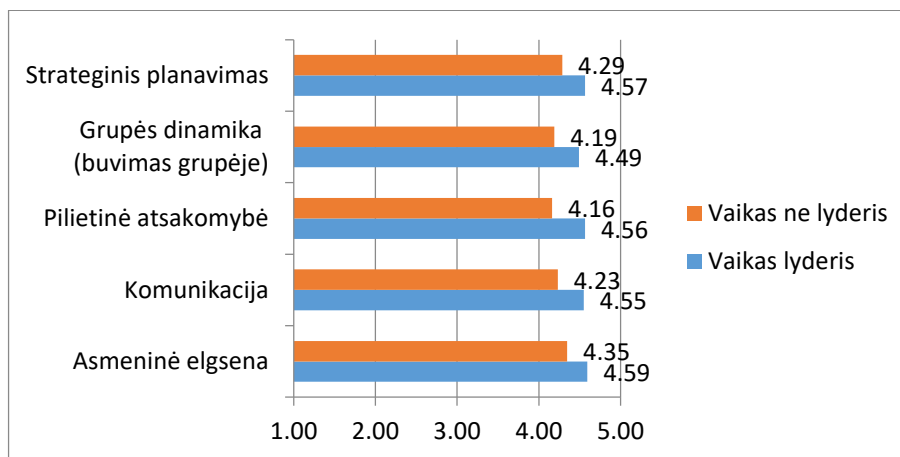
Tėvų pasirinkime ir atsakymuose pastebima, kad tėvai, kurie atsakė, kad jų vaikas yra lyderis, buvo labiausiai linkę ir argumentuoti savo nuomonę. Tuo tarpu abejojantys dėl vaiko lyderystės nebuvo linkę komentuoti savo pasirinkimo. Neigiamai savo vaiko lyderystę įvertinę tėvai taip pat nenoriai komentavo savo pasirinkimą, taip pat pastebima, kad jų komentaruose dominuoja nuomonė, kad jų vaikas yra nedrąsus, uždaras, nemėgsta dėmesio, todėl verčiau lieka nuošalyje, arba seka iš paskos kitiems. Tėvų, manančių, kad jų vaikas yra lyderis, nuomonė pasiskirstė panašiai – jie įvardino stipriausias vaiko savybes, kurias jie laiko lyderystės požymiu, taip pat paminėjo, kad jų vaikas pastebimai pritraukia kitus, ir dar apie vaiko lyderystę tėvams teigė vaiko mokytojai.

Norint nustatyti, ar lyderystė labiau išryškėja vaikui augant, buvo palyginti tėvų, kurių vaikai lanko priešmokyklinę klasę ir tų, kurių vaikai lanko pradinės klases, atsakymai į klausimą, ar jų vaikas yra lyderis. Gauti rezultatai neatskleidė ryškių skirtumų tarp šių dviejų grupių. Tarp priešmokyklinę klasę lankančių vaikų lyderių dalis – 44 %, o tarp pradinės klases lankančiųjų – 40,4 % (16 pav.).

16 pav. Tėvų, kurių vaikai lanko priešmokyklinę klasę, nuomonių, ar jų vaikas yra lyderis, palyginimas su tėvų, kurių vaikai lanko pradinę klasę, nuomonėmis

Palyginus tėvų, manančių, kad jų vaikas yra lyderis, ir manančių priešingai, lyderystės kompetencijų grupių svarbos vertinimus, pastebėta, kad tėvai, kurių vaikas lyderis, didesnę reikšmę teikė tokioms lyderystės kompetencijų grupėms, kaip strateginis planavimas, grupės dinamika, pilietinė atsakomybė, komunikacija ir asmeninė elgsena (17 pav.).

17 pav. Tėvų, manančių, kad jų vaikas yra lyderis, ir manančių priešingai, lyderystės kompetencijų grupių svarbos vertinimo palyginimas

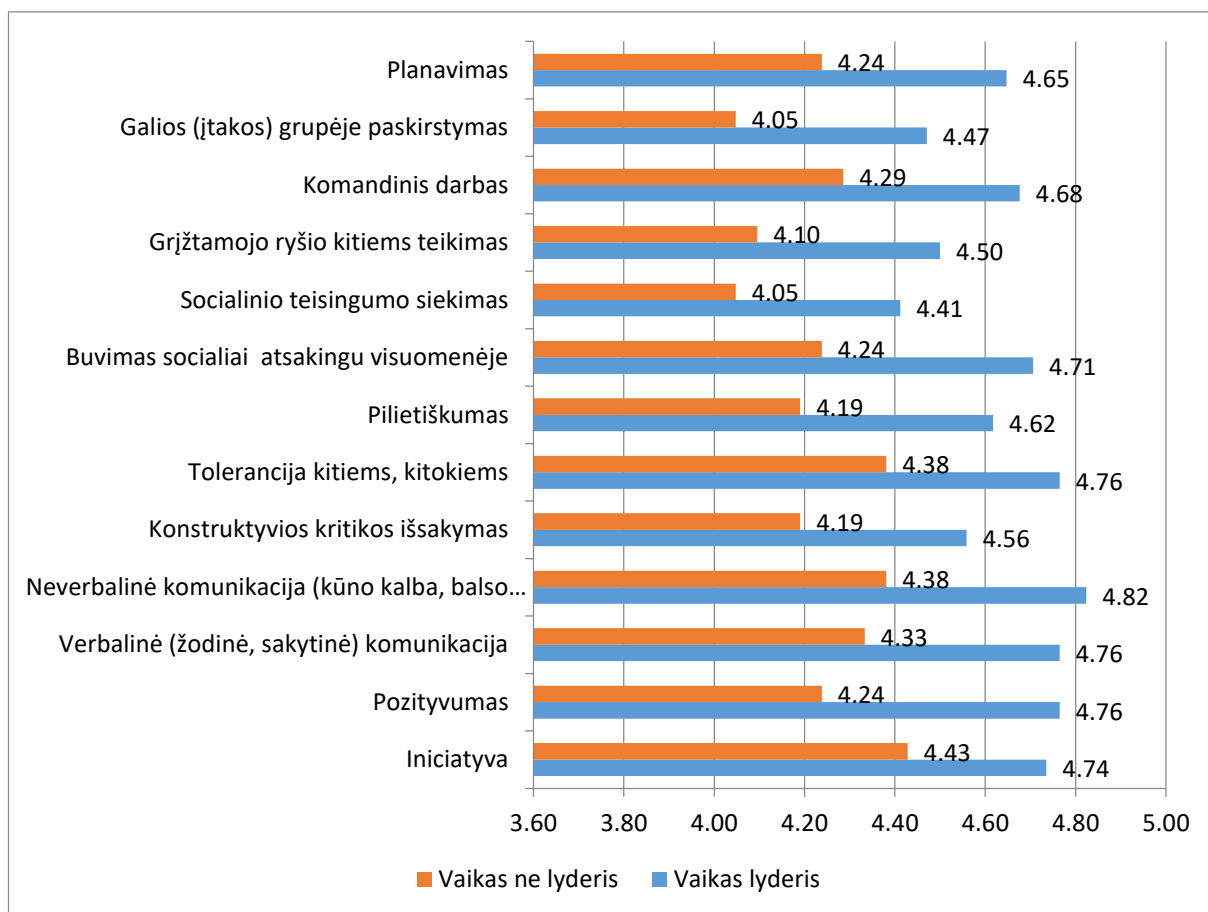
Šie skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$) (13 lentelė).

13 lentelė. Tėvų, kurių vaikai lyderiai, ir kurių ne lyderiai, lyderystės kompetencijų grupių svarbos vertinimo statistinis palyginimas

	Ar vaikas lyderis	N	Mann-Whitney vidutiniai rangai	P reikšmė
Asmeninė elgsena	Taip	34	31,62	0,032
	Ne	21	22,14	
Komunikacija	Taip	34	31,79	0,024
	Ne	21	21,86	
Pilietinė atsakomybė	Taip	34	32,18	0,012
	Ne	21	21,24	
Grupės dinamika (buvimas grupėje)	Taip	34	31,78	0,024
	Ne	21	21,88	
Strateginis planavimas	Taip	34	31,32	0,045
	Ne	21	22,62	

Tuo tarpu likusiose trijose lyderystės kompetencijų grupėse – vaiko savivokoje ir raidoje, mokymesi ir samprotavime, bei tarpusavio sąveikoje – tėvų vertinimai pasiskirstė panašiai, ryškių skirtumų neaptikta.

Naudojant Mann-Whitney kriterijų taip pat palyginta, ar skiriasi tėvų, manančių, kad jų vaikas yra lyderis, ir manančių priešingai, atskirų lyderystės kompetencijų svarbos vertinimai. Kaip rodo 14 lentelėje pateikti statistiškai reikšmingi rezultatai ($p < 0,05$), tėvai, manantys, kad jų vaikas yra lyderis, reikšmingai aukštesniais balais įvertino šias lyderystės kompetencijas: planavimą, galios (įtakos) grupėje pasiskirstymą, komandinį darbą, grįžtamojo ryšio kitiems teikimą, socialinio teisingumo siekimą, buvimą socialiai atsakingu visuomenėje, pilietiškumą, toleranciją kitiems, konstruktyvios kritikos išsakymą, neverbalinę, verbalinę komunikaciją, pozityvumą ir iniciatyvą (18 pav., 14 lentelė).

18 pav. Tėvų, manančių, kad jų vaikas yra lyderis, ir manančių priešingai, lyderystės kompetencijų svarbos vertinimo palyginimas

14 lentelė. Tėvų, kurių vaikai lyderiai, ir kurių ne lyderiai, lyderystės kompetencijų svarbos vertinimo statistinis palyginimas

	Ar vaikas lyderis	N	Mann-Whitney vidutiniai rangai	P reikšmė
Iniciatyva	Taip	34	31,25	0,018
	Ne	21	22,74	
Pozityvumas	Taip	34	31,38	0,01
	Ne	21	22,52	
Verbalinė (žodinė, sakytinė) komunikacija	Taip	34	31,87	0,006
	Ne	21	21,74	
Neverbalinė komunikacija (kūno kalba, balso tonas, emocijų raiška ir pan.)	Taip	34	32,35	0,001
	Ne	21	20,95	
Konstruktyvios kritikos išsakymas	Taip	34	31,15	0,039
	Ne	21	22,90	
Tolerancija kitiems, kitokiems	Taip	34	31,50	0,011
	Ne	21	22,33	
Pilietiškumas	Taip	34	31,46	0,021
	Ne	21	22,40	
Buvimas socialiai atsakingu visuomenėje	Taip	34	32,21	0,004
	Ne	21	21,19	
Socialinio teisingumo siekimas	Taip	34	31,07	0,049
	Ne	21	23,02	
Grįžtamojo ryšio kitiems teikimas	Taip	34	31,09	0,046
	Ne	21	23,00	
Komandinis darbas	Taip	34	31,18	0,031
	Ne	21	22,86	
Galios (įtakos) grupėje paskirstymas	Taip	34	31,31	0,033
	Ne	21	22,64	
Planavimas	Taip	34	31,79	0,011
	Ne	21	21,86	

Šie skirtumai rodo, kad tėvai, kurie manė, kad jų vaikas yra lyderis, labai svarbiomis vertino ir 14 lentelėje išvardintas lyderystės kompetencijas, o tėvai, manantys priešingai, lyderystės kompetencijoms skyrė mažesnės svarbos vertinimus.

Tėvų pastebimi vaikų lyderystės ugdymo rezultatai

Išanalizavus tėvų pastebėjimus apie džiuginančius jų vaiko asmenybės pokyčius, kurie atsirado jam mokantis mokykloje, galima pastebėti, kad tėvai įvardino mokykloje įgytas, ar patobulėjusias vaiko asmenines savybes, arba įgytus naujus gebėjimus, bei kompetencijas. 15 lentelėje pateikiami tėvus džiuginantys vaiko asmenybės pokyčiai, taip pat pasikartojančių teiginių atsakymuose dažnis. Lentelėje atsispindi du ir daugiau vienodų atsakymų pateikusių tėvų nuomonė.

15 lentelė. Tėvus džiuginantys vaiko asmenybės pokyčiai jam mokantis mokykloje

Atsakymų dažnis	Asmenybės pokytis	Apibūdinimas
25	Drąsa	Tapo drąsesnis kalbėti, elgtis, išsakyti, reikšti savo nuomonę
16	Tvirta nuomonė, argumentai	Turi tvirtą nuomonę, poziciją, gebą išsakyti argumentus
13	Empatija	Tapo empatiškesnis, suprantantis, užjaučiantis kitus
13	Atsakomybė	Atsirado atsakomybės suvokimas ir prisiėmimas
9	Komandinis darbas	Išmoko dirbti komandoje, būti jos dalimi
7	Savarankiškumas	Tapo savarankiškesnis, geba pasirūpinti savimi
7	Laisvumas	Išlaisvėjo, atsiskleidė, lengviau išreiškia save, savo emocijas ir jausmus
6	Pasitikėjimas savimi	Išaugo pasitikėjimas savimi
6	Žingeidumas	Išaugo troškimas siekti naujų žinių, ar pagilinti turimas, ieškojimas naujos informacijos
6	Kūrybiškumas	Turi daug idėjų ir sumanymų, juos noriai ir drąsiai realizuoja
6	Bendradarbiavimas	Išmoko bendradarbiauti, atsirado jo svarbos suvokimas
5	Iniciatyvumas	Atsirado noras pasiūlyti idėjas, pagalbą
5	Komunikabilumas	Padidėjo noras bendrauti
3	Viešasis kalbėjimas	Išmoko kalbėti prieš auditoriją, noriai pasisakyti
3	Konstruktivos kritikos išsakymas	Geba kalbėti faktais, į situacija žiūri realiai
3	Vertybės	Formuojasi nauja, stipri vertybių sistema
3	Pagarba	Tapo pagarbesnis kitiems, išklausančias ir priimančias kitų nuomonę
3	Tolerancija kitokiems	Išaugo silpnėsių supratingumas ir jų palaikymas
3	Pagalba kitiems	Išaugo noras padėti kitiems, pastebėjimas kai reikia pagalbos
3	Pozityvumas	Išaugo gera nuotaika, nusiteikimas
2	Pareigingumas	Išaugo noras ir atsakomybė atlikti pareigas

Taigi, apžvelgus tėvų pastebėtus juos džiuginančius vaiko asmenybės pokyčius jam mokantis mokykloje, matomas reikšmingas tėvų nuomonės sutapimas, kad jų vaikai tapo drąsesniais pasisakyti, reikšti savo mintis, nuomonę, elgtis. Taip teigė net 30,5% visų atsakiusių tėvų. Mažiausiai pasikartojančių teiginių sulaukė tėvų pastebėtas jų vaiko pareigingumas, nors vaiko išaugusią atsakomybę pastebėjo 15,85% atsakiusių tėvų.

5.3. Interviu su švietimo eksperte

Interviu su švietimo eksperte atskleidė jos požiūrį į mokinių lyderystę bei lyderystės ugdymą pradinėje mokykloje.

Į klausimą „Kaip suprantate kas yra mokinių lyderystė?“ švietimo ekspertė atskleidė, kad mokinių lyderystę ji suvokia dvejose dimensijose – *mokinio* ir *mokytojo*. *Mokinio* dimensijoje, anot švietimo ekspertės, mokinių lyderystė susijusi su mokinių iniciatyvumu „[...] *apskritai su iniciatyva, bei pačių pradinių klasių mokinių charakteriu*“. Taip pat mokinių lyderystė pasireiškia, kai: „[...] *mokiniai prisiima atsakomybę už savo ugdymosi procesą: kad jie patys aktyviai jame dalyvauja, kad jie kelia klausimus, jie kartu su mokytoju geba išsikelti tikslus ir sistemiškai jų siekti.*“

Mokytojo dimensijoje švietimo ekspertė mokinių lyderystę suvokia kaip mokytojo skatinamą mokinių lyderystę per „[...] *kalbėjimą su vaikais apie lyderystę, apie jos sudedamąsias dalis, apie tai, kad kiekvienas vaikas gali tapti lyderiu, apie platų požiūrį į lyderystę.*“ Taip pat, anot švietimo ekspertės, mokytojo dimensijoje mokinių lyderystė pasireiškia kaip mokytojo stebima „[...] *elgsena, kuri rodo, jog vaikas įgyja vis daugiau lyderio gebėjimų.*“

Apibendrinus švietimo ekspertės išsakytas mintis apie mokinių lyderystės sąvoką galima teigti, kad švietimo ekspertė mokinių lyderystę suvokia kaip mokinių turimą charakterį ir lyderystės gebėjimų rinkinį, bei kaip su mokytojo pagalba ugdomus kiekvieno mokinio lyderystės gebėjimus. Taip pat švietimo ekspertė patvirtino, kad labai svarbu yra ugdyti mokinių lyderystę.

Į klausimą „Kaip turėtų būti ugdoma mokinių lyderystė pradinėje mokykloje?“ švietimo ekspertė teigė, kad ji neišskirtų, jog „[...] *mokinių lyderystė pradinėje mokykloje būtų ugdoma kitaip, nei pagrindinėje mokykloje.*“ Švietimo ekspertės nuomone labai svarbu yra atsižvelgti į konkretaus vaiko konkretų kontekstą. „[...] *Pavyzdžiui, ar jis yra savarankiškas, ar ne. Šiandien mes susiduriame su mokiniais, kurie, būdami ir šeštoje ar septintoje klasėje gali turėti labai mažai gyvenimiškų įgūdžių ir gebėjimų, būti itin nesavarankiški. Tai su tokiais vaikais, kalbant apie lyderystės ugdymą, turime pradėti nuo pat pradžių. Kita situacija, jeigu vaikas yra antroje klasėje, bet jau yra tikrai savarankiškas, jo lyderystės gebėjimai buvo ugdomi ir skatinami pačioje šeimoje, ne tiktai mokykloje. Tai labai svarbu yra atsižvelgti į konkretų vaiką ir konkretų kontekstą, iš kurio vaikas ateina.*“

Švietimo ekspertė mokinių lyderystės ugdymą supranta kaip integralų: „[...] tai, kaip ir pilietiškumas, turėtų būti daug labiau integruojama į visus dalykus, turi būti pasitelkiami kūrybiniai metodai, turi būti apskritai supratimas, kad tai yra svarbu ir kad kiekvienas mokytojas turi turėti norą ugdyti mokinių lyderystę savo klasėje.“

Taigi, mokinių lyderystės ugdymas pradinėje mokykloje, švietimo ekspertė nuomone, panašiai galėtų būti organizuojamas kaip ir pagrindinėje mokykloje. Mokinių lyderystės ugdymas priklauso nuo konteksto, iš kurio atėjo vaikas, ypatingai nuo šeimos konteksto, tiek tai turėtų būti mokykloje sąmoningai mokytojų organizuojamas integralus procesas, siekiant ugdyti, lavinti mokinių lyderystės gebėjimus.

Švietimo ekspertė, būdama ir viena švietimo lyderių Lietuvoje, atskleidė savo nuomonę apie mokinių lyderystės ugdymą Lietuvoje: „Aš apskritai manau, kad šiandien Lietuvoje vyrauja pedagoginė kultūra, kur lyderystė nėra aktyviai ugdoma, kad mes kaip ir kalbame su mokiniais, bet aktyviai nediskutuojame, kad neskatiname jų iniciatyvos. Kad daug labiau apsiribojame kasdienybės iššūkiais ir jų sprendimu, o ne didesniais, globalesniais projektais, kur yra ir didesnis projektų valdymas, didesnis atsakomybės prisiėmimas. Ir kad lyderystė tai yra kompetencija, kurią būtina įgyti, kad būtina aktyviai veikti, kad ta veikla turi būti kryptinga ir panašiai. Aš manau, kad to Lietuvoje dar tikrai labai trūksta.“

Taigi, švietimo ekspertės nuomone, mokinių lyderystės ugdymas Lietuvos švietimo sistemoje dar nėra paplitęs, kai tuo tarpu lyderystė yra būtina įgyti kompetencija. Ji mano, kad aktyviai ir kryptingai veikiant galima sėkmingai ugdyti mokinių lyderystę.

6. Darbo rezultatų aptarimas, diskusija

Pirmame darbo etape atlikta mokslinės literatūros ir švietimo dokumentų analizė leido išsigryninti mokinių lyderystės ugdymo sąvoką, svarbą bei sukurti pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo modelį. Šią informaciją galima palyginti su antrame darbo etape gautais atvejo studijos tyrimo rezultatais, kurie rodo kaip mokinių lyderystę suvokia, ugdo bei vertina tyrimui pasirinktos M mokyklos švietimo subjektai – švietimo ekspertė, mokytojai, bei mokinių tėvai. Rezultatų palyginimas leidžia surasti informacijos sutapimus, neatitikimus, ar skirtumus.

Siekiant visapusiško informacijos atskleidimo, tyrimo dalyviams nuo pat pradžių buvo keliami skirtingi tikslai. Mokytojų keliamos diskusijos tikslas – atskleisti jų požiūrį į mokinių lyderystę bei kaip jiems sekasi ugdyti mokinių lyderystę, kokios naudojamos metodikos, kaip vertinami rezultatai. Mokinių tėvų apklausos tikslas – atskleisti kaip jie supranta ir vertina mokinių lyderystę, kokius pastebi jų vaikų lyderystės ugdymo požymius, privalumus. Interviu su švietimo eksperte tikslas – atskleisti jos apibendrinantį požiūrį į mokinių lyderystės ugdymą pradinėje mokykloje.

Visų tyrimo dalyvių buvo klausiama kaip jie supranta kas yra mokinių lyderystė. Apžvelgus gautus atskirų tyrimų rezultatus pastebima, kad visi M mokyklos švietimo subjektai – mokytojai, mokinių tėvai ir švietimo ekspertė – mokinio lyderystę supranta kaip vaiko asmenines savybes ir gebėjimus, kuriuos vaikas turi, arba juos galima išlavinti. Skirtingų M mokyklos švietimo subjektų požiūriu sutampančios ir įvardintos šios mokinių lyderių asmeninės savybės: savęs suvokimas (saviraiška), pasitikėjimas savimi, iniciatyvumas, atsakingumas, drąsa, tvirta nuomonė, savarankiškumas. M mokyklos švietimo subjektų požiūris sutampa ir į mokinių lyderių gebėjimus būti (dirbti) komandoje: gebėjimas pritraukti kitus, daryti įtaką, komandos darbo organizavimas, pagalba kitiems, tikslų kėlimas. Taigi, galima teigti, kad M mokyklos skirtingi švietimo subjektai patvirtina teorinėje dalyje išgrynintą mokinių lyderystės sąvoką. Tai rodo visų mokyklos švietimo subjektų išprusimą ir naujausių švietimo lyderystės sąvokų supratimą bei naudojimą.

Teorinėje dalyje išgrynintą pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo modelį galima palyginti su mokytojų ir mokinių tėvų tyrimo rezultatais. Mokytojų diskusijoje išvardintų mokiniams lyderiams būdingų svarbiausių asmeninių savybių ir gebėjimų galima rasti kiekvienoje modelio 8 lyderystės kompetencijų grupėje. Kadangi mokytojams nebuvo rodomas iš anksto sudarytas lyderystės ugdymo modelis ir tikslingi klausimai, siekiant visų lyderystės kompetencijų įvardinimo, nebuvo užduoti, galima daryti išvadą, kad mokytojai intuityviai pakankamai išsamiai atskleidė svarbiausias mokinių lyderių kompetencijas, aprašytas pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo modelyje. Tuo tarpu mokinių tėvams sąmoningai apklausos anketoje buvo išvardintos visos mokinių lyderystės kompetencijos, leidžiant jiems įvertinti tų kompetencijų svarbą. Tyrimo rezultatai rodo, kad mokinių tėvai daugumą išvardintų mokinių lyderystės kompetencijų vertino kaip svarbias arba labai svarbias. Taip pat tyrimas

atskleidė, kad mokinių tėvų nuomonė pasiskirstė panašiai, nežiūrint skirtingo jų vaikų amžiaus ir lankomos klasės. Pasirinkimų skirtumai pastebėti tik tų tėvų, kurie manė, kad jų vaikas yra lyderis – jie lyderystės kompetencijų svarbos vertinime daugelį kompetencijų vertino reikšmingai svarbesnėmis, nei tie tėvai, kurie manė, kad jų vaikas nėra lyderis.

Visi tyrimo dalyviai akcentavo mokinių lyderystės ugdymo svarbą. Švietimo ekspertė lyderystės kompetenciją vertina kaip būtiną įgyti mokiniams 21-ajame amžiuje. Mokytojai ir tėvai tvirtino, kad lyderystės gebėjimai pravers vaikams dabar ir ateityje. Mokytojai mokinių lyderystės ugdymą vertino kaip itin svarbų ir reikšmingą jų visapusiškam augimui bei mokymuisi, nes, turėdami ar įgiję lyderystės gebėjimų, mokiniai taps visapusiškai stipriomis asmenybėmis, pažįstančiomis save, labiau suprantančiomis bei užjaučiančiomis kitus, gebančiomis dirbti komandoje su kitais bei savarankiškai priimti sprendimus, gebės prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, suprasti neigiamų veiksmų pasekmes. Mokinių tėvai, kurių net 56,1% visiškai pritarė ir 34,1% pritarė, kad svarbu yra ugdyti mokinių lyderystę, išskyrė 3 vaikų lyderystės ugdymo svarbos perspektyvas – ateities perspektyvą, pagrindų bei vaiko asmenybės formavimosi perspektyvą, ir atsakomybės prisiėmimo perspektyvą. Tėvų nuomone, vaikams įgytų lyderystės savybių labai reikės ateityje sėkmingam jų gyvenimui. Taigi, tyrimo dalyvių suvokiamas mokinių lyderystės ugdymo svarbos vertinimas patvirtina teorinėje dalyje aprašytą iššūkį šiuolaikinei visuomenei – ką reiškia gyventi, mokytis ir dirbti 21-ajame amžiuje. Taip pat patvirtinama ir lyderystės ugdymo svarba, aptikta ir Lietuvos švietimo dokumentuose bei strategijose.

Tyrimo atsiskleidė ir M mokyklos skirtingų švietimo subjektų požiūris į mokinių lyderystės ugdytojus. Švietimo ekspertė akcentavo su mokytojo pagalba ugdomus kiekvieno mokinio lyderystės gebėjimus, taip pat, jos nuomone, labai svarbus yra šeimos kontekstas, kaip šeimoje buvo ar yra ugdomos asmeninės vaiko savybės. Mokytojai mokinių lyderystės savybių ugdymo svarbą tapatina su savo misija – padėti atsiskleisti kiekvienam vaikui. Mokinių tėvai mano, kad efektyviausiai vaikų lyderystę ugdoma mokykloje (89 % tėvų), 56,1 % apklaustųjų teigė, kad šeimoje, 35,4 % – jog neformalioje aplinkoje. Taigi, galima teigti, kad dauguma tyrimo dalyvių pripažino, kad efektyviausiai mokinių lyderystę galima ugdyti mokykloje, mokytojo pagalba. Tai patvirtina teorinėje dalyje aprašytus teiginius, kad mokytojai mokykloje sąmoningai gali ugdyti mokinių lyderystę, siekiant atskleisti kiekvieno vaiko potencialą, nes mokytojai yra vieni iš svarbiausių veiksnių, darančių poveikį ir veikiančių mokinių mokymąsi.

Tyrimas atskleidė švietimo ekspertės ir M mokyklos mokytojų požiūrį kaip gali būti ugdoma mokinių lyderystė pradinėje mokykloje. Švietimo ekspertės nuomone mokinių lyderystės ugdymas panašiai gali būti organizuojamas tiek pradinėje, tiek pagrindinėje mokykloje, ir tai turėtų būti mokykloje sąmoningai mokytojų organizuojamas integralus procesas, siekiant ugdyti, lavinti mokinių lyderystės gebėjimus. Anot švietimo ekspertės, mokinių lyderystės, kaip ir pilietiškumo ugdymas, turėtų

būti integruojamas į visus dalykus mokykloje, tam reikalingas kiekvienos mokyklos ir kiekvieno mokytojo kūrybingas ir sąmoningas pasirinkimas ugdyti mokinių lyderystę. Mokytojai tyrime patvirtino švietimo ekspertės požiūrį ir atskleidė savo naudojamus metodus ugdyti mokinių lyderystę. Jie akcentavo, kad, pirmiausia, labai svarbu sukurti asmeninį santykį su kiekvienu vaiku. Mokytojai ugdymo metodus renkasi sąmoningai, kryptingai, ir priklausomai nuo situacijos, individualizuodami. Dažniausiai mokytojų naudojami mokinių lyderystės ugdymo metodai: mokymas(is) mokytojo ar kitų vaikų pavyzdžiu, darbas grupėse, situacijų modeliavimas, diskusija, refleksija, bei individualūs vaikui pritaikyti metodai. Taigi, mokytojų naudojami mokinių lyderystės ugdymo metodai ir atmosferos kūrimas atitinka M.MacGregor (2013) siūlytas pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo rekomendacijas, taip pat Pasaulio ekonomikos forumo (2016) parengtas rekomendacijas, pateiktas 4 pav. Nors mokytojų diskusijoje atsiskleidė sąmoningas ir tikslingas mokinių lyderystės ugdymas M mokykloje, tačiau tyrimas neatskleidė ar mokinių lyderystės ugdymui yra naudojama specialiai tam parengta programa.

Mokytojų diskusijoje atsiskleidė, kad mokytojai ne tik siekia, bet jiems nuoširdžiai rūpi kaip sekasi jų mokiniams atsiskleisti bei visapusiškai augti. Tyrimas atskleidė kaip mokytojai įvertina kaip jiems sekasi ugdyti mokinių lyderystę. Mokytojų naudojami mokinių lyderystės augimo bei vertinimo metodai: kiekvieno mokinio stebėjimas ir duomenų fiksavimas, tikslų sau ir pačio mokinio tikslo sau kėlimas ir rezultatų apžvalga, grįžtamojo ryšio teikimas ir priėmimas, bei mokinio progreso aukštesnėje klasėje stebėjimas. Tai, kad mokytojai vertina kaip jiems sekėsi siekti tikslo – ugdyti kiekvieno mokinio lyderystės kompetencijas, rodo, kad mokinių lyderystės ugdymas M mokykloje vyksta sąmoningai ir tikslingai, taip pat matuojant rezultatus.

Vertinant mokinių lyderystės M mokykloje rezultatus, reikšmingą nuomonę ir pastebėjimus išsakė mokinių tėvai. Jie įvardino kokius savo vaiko asmenybės pokyčius, kurie labai džiugina, pastebėjo vaikui mokantis M mokykloje. Net 30,5% visų atsakiusių tėvų pastebėjimu jų vaikai tapo drąsesniais pasisakyti, reikšti savo mintis, nuomonę, elgtis. Taip pat tėvai įvardino kitus teigiamus vaiko asmenybės pokyčius: turi tvirtą nuomonę, tapo empatiškesniais, atsirado atsakomybės suvokimas ir prisiėmimas, išmoko dirbti komandoje, tapo savarankiškesniais, išlaisvėjo, atsiskleidė, išaugo pasitikėjimas savimi, išaugo troškimas siekti naujų žinių, turi daug idėjų ir sumanymų, išmoko bendradarbiauti, atsirado noras pasiūlyti pagalbą, padidėjo noras bendrauti, išmoko kalbėti prieš auditoriją, geba kalbėti faktais ir t.t. (14 lent.) Galima teigti, kad tėvų pastebėjimai patvirtina, jog jų vaikas, lankantis M mokyklą, įgyja bei lavina lyderystės gebėjimus bei kompetencijas.

Tuo tarpu į klausimą, ar jų vaikas yra lyderis, 41,5 % tėvų manė, jog jų vaikas lyderis. 25,6 % manė priešingai, 32,9 % tėvų į šį klausimą negalėjo atsakyti. Taip pat šis klausimas parodė skirtingai pasidalinusią tėvų nuomonę tarp klasių – jauniausių vaikų tėvai labiau buvo linkę vertinti, kad jų vaikas

yra lyderis, nei vyresnių vaikų tėvai. Šį skirtumą paaiškinti sudėtinga, kadangi tėvai, ypatingai tie, kurie pažymėjo, kad jie nežino, arba kad jų vaikas ne lyderis, nebuvo linkę pakomentuoti savo pasirinkimo. Teigiamai savo vaikų lyderystę vertinę tėvai, nepriklausomai nuo vaiko klasės, įvardino stipriausias vaiko savybes, kurias jie laiko lyderystės požymiu, taip pat paminėjo, kad jų vaikas pastebimai pritraukia kitus, ir dar apie vaiko lyderystę jiems teigė vaiko mokytojai. Sulyginus tėvų ir mokytojų nuomonę apie mokinių lyderystės augimą, augant vaikui, pastebimi nuomonių skirtumai. Mokytojai išreiškė nuomonę, kad žemesnėse klasėse mokiniai lyderiai būna labiau kintantys, situaciniai lyderiai, o vyresnėse klasėse, ugdant lyderystės savybes bei gebėjimą būti/ dirbti komandoje, atsiskleidžia daugiau lyderių. Vadinasi, mokytojai, stebėdami kiekvieno vaiko augimą bei padėdami jam augti, labiau pastebi vaiko progresą, įgyjant lyderystės gebėjimų, nei tėvai.

Apibendrinant darbo rezultatus galima teigti, kad M mokykla turi aiškią mokinių lyderystės ugdymo viziją bei misiją bei kryptingai ugdo kiekvieno mokinio lyderystės gebėjimus. Visi M mokyklos švietimo subjektai supranta mokinių lyderystės sąvoką, o ugdymo svarbą vertina žvelgdami į vaiko ateities perspektyvą. M mokyklos mokinių lyderystės ugdymo filosofija bei veikla reikšmingai dera su teorinėje dalyje atskleistomis mokinių lyderystės ugdymo rekomendacijomis.

IŠVADOS

1. Išanalizavus mokslinės literatūros šaltinius galima teigti, kad :
 - Mokinių lyderystė – tai yra charakterio (asmeninių) savybių, elgsenos, įgūdžių, gebėjimų ir kompetencijų visuma, kurią pripažįsta ir vertina kiti. Mokinys lyderis pasižymi lyderiui būdingomis asmeninėmis savybėmis bei kompetencijomis – jis yra gebantis pažinti bei suvokti save, pasirūpinti savimi ir kitais, savarankiškas, savivaldus, rodantis gerą, tinkamą pavyzdį kitiems, įkvepiantis kitus, atsakingas. Lyderystės gebėjimų ir kompetencijų galima įgyti, ugdyti ir tobulinti bet kuriame amžiuje ar gyvenimo etape, tačiau geriausia tą pradėti daryti nuo ankstyvojo amžiaus.
 - Pagrindinis mokinių lyderystės ugdymo tikslas yra ruošti mokinius tokiais ateiviais, kokios šiandien dar negalime įsivaizduoti. Todėl labai svarbu jau nuo mažens ugdyti lyderystės raiškai svarbias kompetencijas, pradedant nuo lyderystės sąvokos išsąmoninimo, savęs pažinimo, gebėjimų būti ir veikti socialinėje aplinkoje, ir palaipsniui pereinant prie visų svarbiausių 21-jame amžiuje kompetencijų ugdymo. Mokinių lyderystės ugdymas nuo pradinių klasių nukreipiamas į kiekvieno vaiko savęs pažinimą, savivoką, savęs valdymą, bei empatiją, rūpestingumą kitais, gebėjimą būti komandos dalimi, pozityvios įtakos darymą. Taip siekiama išugdyti emociškai stiprius ir socialiai atsakingus, tvirtą pagrindą įgijusius lyderius.
 - Mokinių lyderystės ugdymas pradinėje mokykloje, atsižvelgiant į mokinių amžių, gali būti organizuojamas kuriant atskiras lyderystės ugdymo programas, arba programas, integruotas į bendrąjį ugdymo turinį. Integruotas į ugdymo procesą lyderystės ugdymas mokykloje reikšmingai didina mokinių pasitenkinimą mokymo(si) procesu, įsitraukimą ir kasdieninės veiklos lyderystės įgūdžių praktikavimą. Ši gera pradžia pradinėje mokykloje padeda pamatus jaunų lyderių ateities kelionei – viso gyvenimo kelionei.
2. Išanalizavus Lietuvos švietimo dokumentus ir valstybiniu mastu parengtas veiklos strategijas aptinkama mokinių lyderystės ugdymo svarba ir poreikis, tačiau neaptikta parengtų metodologijų ir rekomendacijų kaip organizuoti mokinių lyderystės ugdymą mokyklose. Geros mokyklos koncepcijoje yra skatinimas mokyklas pačias organizuoti įgalinantį savivaldų modelį. Tad mokinių lyderystės ugdymo organizavimas šiandien priklauso nuo kiekvienos mokyklos, nuo kiekvieno mokytojo individualios lyderystės ir iniciatyvumo, pasikliaujant jų asmenine patirtimi ir lyderystės ugdymo proceso išmanymu.

3. Mokslinės literatūros analizės pagrindu buvo sudarytas pradinį klasių mokinių lyderystės ugdymo modelis, kuriuo remiantis buvo grindžiama tyrimo metodologija. Skirtingų švietimo subjektų požiūrio į mokinių lyderystės ugdymą pradinėje mokykloje atskleidimui buvo pasirinkta atvejo studija. Tyrimui pasirinktas atvejis – M mokyklos skirtingų subjektų – mokytojų, mokinių tėvų, bei mokyklos įkūrėjos (švietimo ekspertės) – pradinį klasių mokinių lyderystės ugdymo samprata ir raiška. Tyrimui pasirinkta mišrių metodų strategija, derinant kokybinius (tikslinės grupės diskusija, interviu) ir kiekybinius (apklausos anketa) duomenų surinkimo iš skirtingų subjektų ir apdorojimo (teminė analizė, kokybinė turinio analizė, SPSS 22 for Windows programa) metodus.
4. Atlikus atvejo M mokykloje tyrimą, nustatyta, kad:
- Visi M mokyklos švietimo subjektai – mokytojai, mokinių tėvai ir švietimo ekspertė – mokinio lyderystę supranta kaip vaiko asmenines savybes ir gebėjimus, kuriuos vaikas turi, arba juos galima išlavinti.
 - Didelė dauguma tyrimo dalyvių akcentavo mokinių lyderystės ugdymo svarbą: lyderystės kompetencija yra būtina įgyti mokiniams 21-ajame amžiuje, lyderystės gebėjimai pravers vaikams dabar ir ateityje jų visapusiškam augimui bei mokymuisi.
 - Dauguma tyrimo dalyvių patvirtino, kad efektyviausiai mokinių lyderystę galima ugdyti mokykloje.
 - Teorinėje dalyje gautą pradinį klasių mokinių lyderystės ugdymo modelį didele dalimi patvirtino mokytojai bei tėvai. Mokytojai savarankiškai įvardino daugelį modelyje esančių mokinių lyderystės kompetencijų, o tėvai daugumą išvardintų pradinį klasių mokinių lyderystės kompetencijų vertino kaip svarbias arba labai svarbias.
 - Švietimo ekspertės ir mokyklos mokytojų požiūriu mokinių lyderystės ugdymas pradinėje mokykloje turėtų būti mokykloje sąmoningai mokytojų organizuojamas integralus procesas, siekiant ugdyti, lavinti mokinių lyderystės gebėjimus. Nors ir atsiskleidė sąmoningas ir tikslingas mokinių lyderystės ugdymas M mokykloje, tačiau tyrimas neatskleidė ar mokinių lyderystės ugdymui yra naudojama specialiai tam parengta programa.
 - Mokinių tėvų nuomonė visais klausimais pasiskirstė panašiai, nežiūrint skirtingo jų vaikų amžiaus ir lankomos klasės. Pasirinkimų skirtumai pastebėti tik tų tėvų, kurie manė, kad jų vaikas yra lyderis – jie lyderystės kompetencijų svarbos vertinime daugelį kompetencijų vertino reikšmingai svarbesnėmis, nei tie tėvai, kurie manė, kad jų vaikas nėra lyderis.
 - Mokinių tėvų įvardinti pastebėjimai apie džiuginančius jų vaiko asmenybės pokyčius, vaikui mokantis M mokykloje patvirtina, jog jų vaikas M mokykloje įgyja bei lavina lyderystės gebėjimus bei kompetencijas.

- Tyrime atsiskleidė tėvų ir mokytojų nuomonių apie mokinių lyderystės augimą jiems augant skirtumai. Jauniausių vaikų tėvai labiau buvo linkę vertinti, kad jų vaikas yra lyderis, nei vyresnių vaikų tėvai. O mokytojai, priešingai, pastebi, kad, ugdant kiekvieno mokinio lyderystės savybes, vyresnėse klasėse atsiskleidžia daugiau lyderių, nei jaunesnėse. Taip mokytojai, stebėdami kiekvieno vaiko augimą bei padėdami jam augti, labiau pastebi vaiko progresą, įgyjant lyderystės gebėjimų, nei tėvai.
- M mokykla turi aiškią mokinių lyderystės ugdymo viziją bei misiją ir kryptingai ugdo kiekvieno mokinio lyderystės gebėjimus.

REKOMENDACIJOS

M mokyklos vadovams:

- stiprinti vidinę komunikaciją su bendruomene apie mokinių lyderystės ugdymą mokykloje:
 - ✓ vesti mokymus visiems mokyklos mokytojams mokinių lyderystės ugdymo tema;
 - ✓ organizuoti seminarus tėvams mokinių lyderystės ugdymo tema;
 - ✓ parengti rašytines rekomendacijas tėvams kaip jie galėtų tęsti savo vaikų lyderystės savybių, gebėjimų ugdymą bei lavinimą namuose.
- dalintis gerąja mokinių lyderystės ugdymo patirtimi su kitomis mokyklomis:
 - ✓ skaityti pranešimus švietimo konferencijose;
 - ✓ rašyti straipsnius švietimo subjektams aktualiuose leidiniuose.

M mokyklos mokytojams:

- bendradarbiauti su visais mokyklos mokytojais, siekiant dar efektyvesnio mokinių lyderystės ugdymo bei tęstinumo:
 - ✓ dalintis informacija apie kiekvieno vaiko asmenines savybes bei gebėjimus, teikti rekomendacijas dėl jų ugdymo tęstinumo;
 - ✓ surinkti informaciją apie kiekvieno vaiko kitų mokytojų pastebėtas vaiko asmenines savybes bei gebėjimus;
- įtraukti tėvus į mokinių lyderystės ugdymo procesą:
 - ✓ žodžiu ir raštu dalintis rekomendacijomis tėvams kaip jie namuose galėtų tęsti vaikų asmeninių savybių, gebėjimų ugdymą bei lavinimą;
- susitikimų metu teikti grįžtamąjį ryšį tėvams apie pastebimą mokinių lyderystės progresą;

M mokyklos tėvams:

- bendradarbiaujant su mokytojais, įsitraukti, ugdyti ir lavinti vaiko asmenines savybes bei gebėjimus namuose;
- domėtis mokykloje vykdomu vaikų lyderystės ugdymo procesu, vertinimu.

Kitiems tyrėjams:

- remiantis pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo modeliu, keliant skirtingus tikslus, galima tyrinėti mokinių lyderystės ugdymo sampratą ir procesą bet kurioje mokykloje.

LITERATŪRA

1. Ananiadou, K. Claro, M (2009). *21st Century Skills and Competences for New Millennium Learners in OECD Countries*. OECD Education Working Papers, No. 41, Paris: OECD Publishing.
2. Baker, J.F. (2017). *Innovation, culture and radical thinking: creating a foundation for change*. Independent school, spring 2017, Washington. p. 89-93.
3. Baxter Magolda, M. B. (2010). *A tandem journey through the labyrinth*. Journal of Learning Development in Higher Education, (2).
4. Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Sage publications, Inc.
5. Bowman, R. F. (2013). *Learning leadership skills in middle school*. The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas, 86(2), 59-63.
6. Bowman, R. F. (2014). *Learning leadership skills in elementary school*. Kappa Delta Pi Record, 50(3), 119-123.
7. Braun, V., Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. Qualitative research in psychology, 3(2), 77-101.
8. Cibulskas, G., Žydžiūnaitė, V. (2012). *Lyderystės vystymosi mokykloje modelis*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
9. Cohen, J., Cook-Sather, A., Lesnick, A., Alter, Z., et al. (2013). *Students as leaders and learners: Towards self-authorship and social change on a college campus*. Innovations in Education and Teaching International, 50(1), 3-13.
10. Crawford, A., Weber, M. R., Dennison, D. (2014). *Using Hospitality Coursework and Internships to Develop Student Leadership Abilities*. Journal of Teaching in Travel & Tourism, 14(4), 386-406.
11. Creswell, J. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (3rd ed.)*. Thousand Oaks (Calif.); London: SAGE.
12. Croft, L., Seemiller, C. (2017). *Developing Leadership Competencies*. New directions for student leadership, 2017 (156), 7-18.
13. Dugan, J. P. (2011). *Research on college student leadership development*. The handbook for student leadership development (2nd ed.). San Francisco: John Wiley & Sons.
14. English, F. W. (2011). *The SAGE handbook of educational leadership: Advances in theory, research, and practice*. Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications, Inc.
15. Finegold, D., Notabartolo, A. S. (2010). *21st-Century Competencies and Their Impact: an Interdisciplinary literature review*. [žiūrėta 2018 03 13]. Prieiga per internetą: https://www.hewlett.org/wp-content/uploads/2016/11/21st_Century_Competencies_Impact.pdf
16. Gaižauskaitė, I., Mikėnė, S. (2014) *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.

17. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016) *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: VĮ Registrų centras.
18. Hattie, J. (2012) *Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning*. New York: Routledge.
19. Yin, R. K. (2018) *Case study research and applications: design and methods (6th ed.)*. Thousand Oaks, CA, Los Angeles: SAGE Publications, Inc.
20. Komives, S. R., Wagner, W., & Associates (2016). *Leadership for a better world: Understanding the social change model of leadership development (2nd ed.)*. John Wiley & Sons.
21. Kouzes, J.M., Posner, B. Z. (2014). *The Student Leadership Challenge : Five Practices for Becoming an Exemplary Leader*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
22. Lambert, L. (2011). *Lyderystės gebėjimai ir tvari mokyklų pažanga*. Kaunas: Vitae Litera.
23. Lietuvos Respublikos Seimas (2012). *Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“*. [žiūrėta 2018 03 12]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517>
24. Lietuvos Respublikos Seimas (2012). *Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija*. [žiūrėta 2018 03 12]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=438859
25. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas* (2011). [žiūrėta 2018 03 12]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105>
26. LR ŠMM projektas „Lyderių laikas 3“ (2017) Atnaujinta neformalioji švietimo lyderystės programa. [žiūrėta 2018 03 15]. Prieiga per internetą: <http://www.lyderiulaikas.smm.lt/Atsisi%C5%B3sti%20dokumentus:/article/4466/1%203%201%20rodi%20k%20Atnaujinta%20nef%20svietimo%20lyderystes%20programa.pdf>
27. LR ŠMM projektas „Lyderių laikas“ (2017) Kokių gebėjimų reikia XXI a. mokiniams. [žiūrėta 2018 03 15]. Prieiga per internetą: <http://www.lyderiulaikas.smm.lt/lt/biblioteka/straipsniai/angl-kalba/4092-koki-gebjim-reikia-xxi-a-mokiniams>
28. LR švietimo ir mokslo ministerija (2008) *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos*. [žiūrėta 2018 03 13]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.55FA64EA6862>
29. LR švietimo ir mokslo ministerija (2008) *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos (1 priedas Pradinio ugdymo bendroji programa)*. [žiūrėta 2018 03 13]. Prieiga per internetą: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/01/ugdpr_1priedas_pradinio-ugdymo-bendroji-programa.pdf
30. LR švietimo ir mokslo ministerija (2015). *Geros mokyklos koncepcija*. [žiūrėta 2018 03 14]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/Geros%20mokyklos%20koncepcija.pdf>
31. LR švietimo ir mokslo ministerija (2015). *Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašas*. [žiūrėta 2018 03 13]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/Apra%C5%A1as.pdf>
32. MacGregor, M. G. (2013). *Building Everyday Leadership in All Kids: An Elementary Curriculum to promote attitudes and actions for respect and success*. Free Spirit Publishing.

33. Martusevičienė, L. (2014). *Gimnazijos mokinių lyderystės ugdymas kaip palankios socioedukacinės aplinkos kūrimo strategija*. Socialinis Ugdymas, 38(2), 84-93.
34. Marx, G. (2006). *Future-Focused Leadership: Preparing Schools, Students, and Communities for Tomorrow's Realities*. Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development.
35. McCray, C. R., Beachum, F. D. (2014). *School Leadership in a Diverse Society: Helping Schools Prepare All Students for Success*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.
36. Northouse, P. G. (2018). *Introduction to leadership: Concepts and practice* (4th ed.) Sage Publications, Inc.
37. OECD (2005). *The definition and selection of key competencies*. [žiūrėta 2018 03 16]. Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf>
38. Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods (3rd ed.)*. Thousand Oaks.
39. Seemiller, C. (2013). *The student leadership competencies guidebook: Designing intentional leadership learning and development*. San Francisco: John Wiley & Sons.
40. Seemiller, C. (2016). *Assessing Student Leadership Competency Development*. New directions for student leadership, 2016 (151), 51-66.
41. Shankman, M. L., Allen, S. J., Haber-Curran, P. (2015). *Emotionally intelligent leadership: A guide for students*. San Francisco: John Wiley & Sons.
42. Skrabalienė A. (2015). *Mokytojų mentorių lyderystės kompetencijos kaip studentų lyderystės kompetencijų ugdymo veiksnys* (Daktaro disertacija, Klaipėdos universitetas). [žiūrėta 2018 03 19 per eLABa].
43. Valuckienė, J., Balčiūnas, S., Katiliūtė, E., Simonaitienė, B., Stanikūnienė, B. (2015). *Lyderystė mokymuisi: teorija ir praktika mokyklos kaitai*. Monografija. Šiauliai: Titnagas.
44. World economic forum report (2016). *New vision for education: fostering social and emotional learning through technology*. [žiūrėta 2018 03 15]. Prieiga per internetą: http://www3.weforum.org/docs/WEF_New_Vision_for_Education.pdf
45. World economic forum report (2016). *The future jobs: employment, skills and workforce strategy for the fourth industrial revolution*. [žiūrėta 2018 03 15] Prieiga per internetą: http://www3.weforum.org/docs/WEF_FOJ_Executive_Summary_Jobs.pdf
46. Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017) *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.
47. Žydžiūnaitė, V. (2011). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Mokomoji knyga. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija.